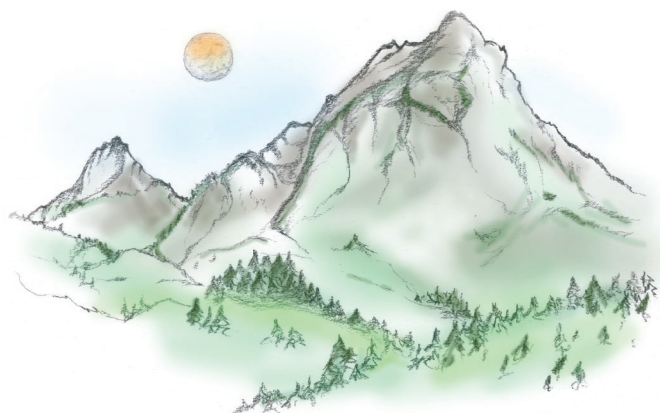

Vydané v rámci malého projektu č. INT/ZA/FMP_ŽSK_01/0007 Cezhraničné kultúrne inšpirácie, ktorý je realizovaný Oravskou knižnicou A. Habovštiaka v Dolnom Kubíne v partnerskej spolupráci s Mestskou verejnou knižnicou v Limanovej

Wydano w ramach małego projektu nr INT/ZA/FMP_ŽSK_01/0007 Transgraniczne inspiracje kulturowe realizowanego przez Bibliotekę Orawską im. A. Habovštiaka w Dolnym Kubinie we współpracy partnerskiej z Miejską Biblioteką Publiczną w Limanowej

Projekt je spolufinancovaný Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu Interreg Poľsko – Slovensko 2021 – 2027, ako aj štátneho rozpočtu SR.

Projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Interreg Polska – Słowacja 2021 – 2027, jak również z budżetu państwa Republiki Słowackiej.

Nepredajné / Egzemplarz bezpłatny.

Vydavateľ / Wydawca: Oravská knižnica A. Habovštiaka v Dolnom Kubíne, 2025.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú autori a nemožno ju stotožňovať s oficiálnym stanoviskom Európskej únie a Žilinského samosprávneho kraja

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej oraz Samorządowego Kraju Żylińskiego

ISBN 978-80-89099-53-5

Interreg

Spolufinancovaný
EURÓPSKOU ÚNIOU

Poľsko – Slovensko

KEĎ ŠUMÍ ORAVA...

Povesti Antona Habovštiaka

GDY SZUMI ORAWA...

Legendy Antona Habovštiaka

Ked' šumí Orava...

Povesti Antona Habovštiaka

Gdy szumi Orawa...

Legendy Antona Habovštiaka

Ked' šumí Orava...

Povesti Antona Habovštiaka

Gdy szumi Orawa...

Legendy Antona Habovštiaka

Interreg

Spolufinancovaný
EURÓPSKOU ÚNIOU

Poľsko – Slovensko

Ked' šumí Orava...

Povesti Antona Habovštiaka

Gdy szumi Orawa...

Legendy Antona Habovštiaka

Vydané v rámci malého projektu č. INT/ZA/FMP_ŽSK_01/0007
[Cezhraničné kultúrne inšpirácie.](#)

Wydano w ramach małego projektu nr INT/ZA/FMP_ŽSK_01/0007
[Transgraniczne inspiracje kulturowe.](#)

Malý projekt je financovaný Európskou úniou z Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci Programu Interreg Poľsko – Slovensko 2021 – 2027, ako aj štátneho rozpočtu Slovenskej republiky.

Mały projekt jest współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Interreg Polska – Słowacja 2021 – 2027, jak również z budżetu państwa Republiki Słowackiej.

Obsah / Spis treści

Úvod	8
Wstęp	9
Roháčske jazerá	11
Rohackie Stawy	15
Ako čert staval Oravský zámok	19
Jak czort budował Zamek Orawski	23
Babia hora	26
Babia Góra	30
Jánošíkov tanec pod Rozsutcom	33
Taniec Janosika pod Rozsutcem	35
O oravskom erbe	38
O orawskim herbie	41
Pltníci	44
Flisacy	50
Chodníček Krista Pána pod Chočom	56
Dróżka Pana Jezusa pod Choczem	58
O vrchu Salatín	61
O szczycie Salatín	64
Odkedy šumí Orava	67
Od kedy Orawa szumi	70
Krivské jablká	72
Jabłka z Krzywej	76
Jánošíkova návšteva zámku	79
Jak Janosik gościł na zamku	82
Oravský obri	85
Orawskie olbrzymy	89
Pastier Šimo a Volovec	94
Pasterz Szymon i szczyt Wołowiec	97
Turci pod Oravským zámkom	100
Turcy pod Zamkiem Orawskim	103
O babe obryni a Slanici	106
O babie olbrzymce i Slanicy	108
Ako chodil Matúš Čák po Orave	110
Gdy Matusz Czak wędrował po Orawie	115
Jánošík a rubári	119
Janosik i drwale	124
O autorovi / Anton Habovštiak	129
O autorze / Anton Habovštiak	131

Texty neprešli jazykovou úpravou. Kniha ako celok, ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná alebo iným spôsobom reprodukována.

Teksty nie zostały poddane redakcji językowej. Książka jako całość ani żadna jej część nie może być kopiowana ani w żaden inny sposób reprodukowana.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú autori a nemožno ju stotožňovať s oficiálnym stanoviskom Európskej únie a Žilinského samosprávneho kraja.

Wyłączną odpowiedzialność za zawartość niniejszej publikacji ponoszą jej autorzy i nie może być ona utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Unii Europejskiej oraz Samorządowego Kraju Żylińskiego.

Každý kraj má svoje príbehy. Niektoré si šepkajú hory, iné ukrývajú rieky, ďalšie pretrvali v spomienkach ľudí. Povesti sú mostom medzi minulosťou a prítomnosťou, medzi krajinou, ľuďmi a ich vlastnými koreňmi. Rozprávajú o dávnych časoch, sile prírody, tajomných bytostiach, neobyčajných udalostiach, ale aj o každodennom zápase človeka so sebou samým, s prírodou i svetom okolo neho.

Anton Habovštiak vedel v týchto príbehoch zachytiť nielen fantáziu a múdrosť našich predkov, ale aj ich jazyk a spolu s nárečovými slovami dodať textom neopakovateľnú farbu. Výber jeho povestí vychádza v poľskom jazyku po prvýkrát. Mnohé sa viažu na prírodné územia, ktorými naše krajiny Slovensko a Poľsko susedia a prinášajú obraz života, ktorý kedysi zdieľali naši predkovia na oboch stranách hranice. Sú pripomienkou toho, že nás spája nielen geografický priestor, ale aj prirodzené historické a kultúrne väzby.

Vizuálnu podobu príbehom vdýchla svojimi ilustráciami regionálna výtvarníčka Eva Dudášová. Jej kresby sú inšpirované oravskou krajinou, otvorené fantázii čitateľa a netradične prepojené s možnosťami moderných technológií. Prostredníctvom mobilnej aplikácie s rozšírenou realitou sa na stránkach knihy objavujú trojrozmerné efekty, animácie a ďalšie obrázky. Aplikáciu a postup inštalácie nájdete na webovej stránke Oravskej knižnice:

<https://oravskakniznica.sk/kniha-povesti-antona-habovstiaka/>

Milí čitatelia, nastal čas obrátiť list a ponoriť sa do čarovného sveta prastarých príbehov, ktoré nesú posolstvo o trvalých hodnotách – odvahe, spravodlivosti, viere v dobro, sile ľudského ducha a zároveň sú výrazom hlbokého vzťahu k rodnému kraju, k jeho prírode, tradíciám.

Vitajte vo svete povestí Antona Habovštiaka – vitajte v príbehoch, ktoré sa zrodili z duše krajiny a pamäti tých, ktorí v nej žili.

Každý region ma svoje opowieści. Jedne szepczą góry, inne skrywają rzeki, jeszcze inne przetrwały we wspomnieniach ludzi. Podania ludowe są mostem między przeszłością a teraźniejszością, między krajobrazem, ludźmi a ich własnymi korzeniami. Opowiadają o dawnych czasach, sile przyrody, tajemniczych istotach, niezwykłych wydarzeniach, ale też o codziennych zmaganiach człowieka z samym sobą, z naturą i ze światem wokół niego.

Anton Habovštiak potrafił w tych opowieściach uchwycić nie tylko wyobraźnię i mądrość naszych przodków, ale również ich język – wzbogacając teksty o regionalne słownictwo, które nadaje im niepowtarzalny charakter. Wybór jego podań ukazuje się w języku polskim po raz pierwszy. Wiele z nich związanych jest z przyrodniczymi terenami pogranicza słowacko-polskiego i przybliża obraz życia, jakie niegdyś dzielili nasi przodkowie po obu stronach granicy. Stanowią przypomnienie, że łączy nas nie tylko wspólna przestrzeń geograficzna, ale również naturalne więzi historyczne i kulturowe.

Wizualną stronę opowieści wzbogaciła swoimi ilustracjami regionalna artystka Eva Dudášová. Jej rysunki, inspirowane krajobrazem Orawy, pozostają otwarte na wyobraźnię czytelnika i w niecodzienny sposób łączą się z możliwościami nowoczesnych technologii. Dzięki mobilnej aplikacji z rozszerzoną rzeczywistością na kartach książki pojawiają się efekty trójwymiarowe, animacje oraz dodatkowe ilustracje. Aplikację i instrukcję instalacji można znaleźć na stronie internetowej Biblioteki Orawskiej:

<https://oravskakniznica.sk/kniha-povesti-antona-habovstiaka/>

Drodzy czytelnicy, nadszedł czas, by przewrócić kartkę i zanurzyć się w magiczny świat pradawnych opowieści, które niosą ze sobą przesłanie o trwałych wartościach – odwadze, sprawiedliwości, wierze w dobro, sile ludzkiego ducha, a zarazem wyrażają głęboki związek z ojczystą ziemią, jej przyrodą i tradycją.

Witajcie w świecie podań Antona Habovštiaka – witajcie w opowieściach, które zrodziły się z duszy tej ziemi i pamięci tych, którzy na niej żyli.

Roháčske jazerá

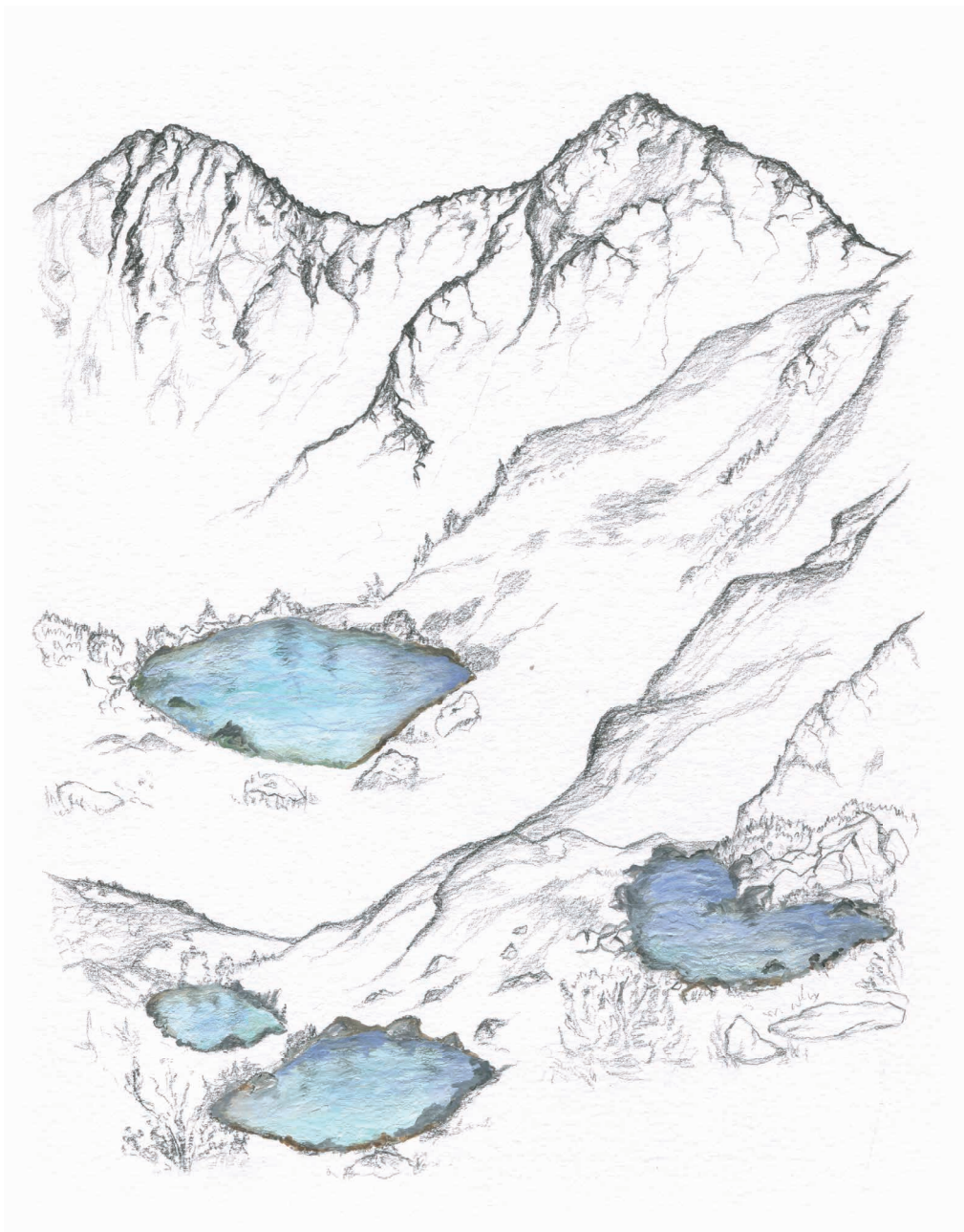
Pod Plačlivým v roháčskych vrchoch s'á dajaké priezračné oči pozerajú sa do neba veľké jazerá. Vraj tie oči nemajú dna a tiež voda v nich nikdy nechýba, ba ani jakživ neubudne. Vody týchto jazier vraj nie sú nič iné ako materinské slzy, čo kedysi dávno pradávno jedna matka v hlbokom žiali preplakala.

V Roháčoch vrchy ako Rákoň, Volovec, mohutný Baníkov a ostatné veľikánske končiare stoja vari od tých čias, ako je svet svetom. Iba vrch Plačlivô tam vždy nevyčnieval. Vraj na jeho mieste sa šírila veľká poľana, na ktorej sa rady ovce pásli a dobré mlieko mávali od bujnej paše. Raz dávno postavil si jeden pastier práve tam kolibu. Keď sa oženil, pristavil si čo-to k svojmu príbytku, a tak na poľane stál neskôr pekný domček, okolo ktorého po čase pobežovali dve zdravé deťúrence. Pastierska rodina žila si spokojne, lebo krajšieho kúta široko-d'aleko nebolo, a mali všetko, čo im bolo treba na živobytie. I nečudo, že raz vraví pastier svojej žene:

„Ani v raji nebolo človeku tak dobre ako nám v tomto kraji.“

„A bude ešte lepšie, ak na nás škoda nepríde!“ dodala žena, ktorej sa tu tiež veľmi videlo, i keď nebol z tohto kraja. Starala sa, aby kvietky kvitli nielen po roháčskej poľane, ale aj priam v ich domčeku. Nebolo to len také zvyčajné kvietka, ale kvety lásky, dobroty a peknej rodinnej pohody.

Zo všetkého na svete pastierova žena mala najradšej svoje dve deti, chlapcov s brčkavými vlasmi, ktoré oravské vetríky i vetriská často strapatili, keď pobežovali okolo domčeka na poľane. Matka si ich vše pritísila k sebe, pritúlila tuho, akoby sa bála, že jej ich raz ktosi môže vziať. Veď v tých časoch šarapatilo po svete veľa zlých bytostí, čo ľuďom jednoducho škodili a zle robili. Vtedy Morena akosi častejšie brávala ľudí na druhý svet i vodníci kdekoho schytili do hlbín a utopili v obrovských vodách, ba i boh Perún dával akosi často najavo svoju moc, keď metal blesky a rachotil strašnými zvukmi nad roháčskymi končiarimi. Strašný Perún sa ulakomil aj na otca rodiny, čo mal domček a šťastnú rodinku uprostred roháčskej poľany.

Ked' raz v lete pásol krdlik svojich ovečiek, zrazu sa prihnala hrozitánska búrka spoza Volovca, hoci odtiaľ búrky len zriedka chodievali. Ovčiar videl, aká chmúrava sa valí do roháčskej doliny, nuž zahnal chytro ovce do húštiny a pomyslel si:

„Domov už nedôjdem, uchýlim sa aspoň pod túto jedľu, pod tou ma naisto neoprsí, keď má husté konáre.“ Lenže to sa zle schoval pred

Perúnom. Našiel ho tam strašný ohnivý blesk, ktorý uderil priam do jedle, pod ktorou sa túlil. Úbohý otec rodiny zavzdychol, padol na zem a viac nevstal. Nevrátil sa viac do domčeka na poľane. Iba ovečky dlho blácali v húštine a blácali tak dlho, kým ich nenašla pastierova žena.

Ked' zvedela, čo sa stalo, bolestný nárek ozýval sa poľanou.

A tak ostali dvaja chlapci bez otca, žena bez muža a plaché ovce bez pastiera. Ak chceli aj naďalej všetci žiť, plač musel ustúpiť nabok a im neostalo nič iné, ako sa chytiť roboty, čo robil otec. No zavše si aj potom poplakali za otcom.

Chlapci začali pásť ovce a po čase aj dojiť a odvádzať syr, aby odbremenili mat'. A keď sa žene dakedy predsa len veľmi tlačili slzy do očí, chlapci ju utešovali:

„Oj, veď len neplačte, mamička, uvidíte, že budeme všetko tak robiť ako náš otec, len čo ešte trocha podrastieme.“

A chlapci, jediné potešenie matky, naozaj rástli ako z vody. Ale beda. Ked' raz ich matku – bolo to na jánskom dni práve na poludnie – od veľkej únavy celkom zmoril sen, pribehla poľanou Poludnica. Najprv položila kostnatú ruku na matkino plece, zatriasla ňou, aby sa zobudila, a keď mat' otvorila oči, vraví jej priamo do ucha:

„Dáš mi jedno dieťa!“

„Oj, nedám, čo sa bude čo na svete robiť!“ skríkla preľaknutá matka a priskočila k svojim chlapcom. „Vezmi si, čo chceš! Dám ti svoj domček, ovce, poľanu, dám ti všetko, čo mám, ale dieťa mi neber!“

„Nič iné nechcem, iba tvojho chlapca. A nie jediného, ale oboch. Po toho druhého si však prídem neskôr!“ povedala Poludnica a zmizla s ňou víchor.

Ked' na druhý deň ráno slniečko zažiarilo nad Roháčmi, na posteli ležal ťažko chorý chlapec. A darmo ho matka opatrovala, darmo liečila najlepšimi zelinami, ktorých je v tom kraji veľa, nič nepomáhalo. Na tretí deň chlapcovo telo zmeravelo, stuhlo a srdce prestalo navždy biť. Od tej chvíle matka už neprestala plakať. Slzy sa jej ustavične kotúľali dolu lícami a bolo ich toľko, že ich ani slnko nestačilo vysušiť.

No matka nezabudla, čo jej Poludnica v ten strašný deň pripomenula. Nie, toho druhého si už nedá, čo zaraz utratí vlastný život. Nuž chránila si ho, ako vedela, oka z neho nespustila ani za dňa ani v noci, ale predsa si ho nechránila.

Ked' sa minul rok, otvorili sa zrazu priam na pravé poludnie dvere na izbičke a tu matka zbadá, že je to nik iný ako Poludnica.

„Po čo si prišla?“ skríkla hrozným hlasom. „Preč, preč, nič ti nedám!“ Ale Poludnica jej škodoradostne rovno do ucha šepká:

„Po tvojho druhého syna som si prišla!“

„Nie, toho mi neber! Dám ti svoje srdce, môj život si vezmi, ale chlapca neber, maj zľutovanie!“

Poludnica však zľutovanie nepoznala. I tak ráno skláňala sa mat-

ka znova nad chorým dieťaťom a plakala. Od tej chvíle slz pribúdalo a zem od nich už naskrz nevyschla. Keď chlapec na tretí deň umrel, už sa jej liali prúdom a stekali ako maličký pramienok do doliny. Pramienok sa zväčšoval, rástol a rástol a napokon vznikol z neho potôčik, ktorý sa nižšie rozdelil na dva potôčiky. Ale tie už nedotiekli celkom dolu. Zastavili sa na akýchsi skalách. Skaliská im napokon tak zahatali cestu do doliny, že prestali tiecť ďalej. Matkine slzy premenené na bohatý prameň vody začali utvárať na tom mieste krásne čistučké jazera, ktoré pomaly rástli, zväčšovali sa, ani čo by neviditeľná ruka do nich neprestajne prilievala vodu.

A matka plakala... Plakala deň za dňom, noc za nocou, kým všetky slzy nevyplakala, čo v očiach nosila. A jednoducho sa sama seba pýtovala: „Prečo táto bolesť, prečo toľko utrpenia?“ Ale nikto jej na otázku nemohol odpovedať, ani ju dajako inak potešiť, keď široko-ďaleko nebolo vtedy v Roháčoch človeka.

Iba neskôr, keď z jej slz vyrástli jazerá čistejšie a hlbšie ako najkrajšie oči, do ktorých potom ustavične nazerali roháčske končiare, vtedy akýsi vnútorný hlas sa jej prihovoriť:

„Preto toľko bôľu v tvojom srdci, aby zo slz, čo si vyplakala, vznikla napokon táto krása.“

Keď matka videla krásny kút Roháčov a v ňom jazerá, čo si v nich išlo slnko za dňa a mesiac s hviezdami za noci oči vyočítť, vtedy zacítila, že jej bolesť nevyšla nazmar. Veď slzy vyplakané v hlbokom žiali ostali v jazerách a tie tu odteraz bude každý obdivovať, ktoľko sa pri nich pristaví. A vody sotva v nich dakedy ubudne, keď jazerám dna nedoviedieť. Voda v roháčskych jazerách nikdy neupadla, ba neubudlo jej ani vtedy, keď na šíry kraj zaľahli tie najväčšie suchá.

Ani trpiaca matka nikdy viac neodišla z Roháčov, kde stratila tých, čo mala najradšej. Ostala sa dívať do jazier, sťaby vyčkávala, či v nich aspoň dakedy neuvidí svojich synov.

A dlho, veľmi dlho sa takto dívala do jazier ani do zrkadla, až kým jej srdce nevychladlo a celé telo navždy nezmeravelo. Premenilo sa vraj na skalu, ktorá začala rásť do výšky a rástla a rástla celé stáročia, až kým z nej nenarástol končiar. Ľudia ho pomenovali Plačlivým. Vraj preto, že má pripomínať nárek a slzy matky za stratenými synmi.

A tak Plačlivô v roháčskych vrchoch stojí od tých čias až dodnes. Lenže hrom do neho nikdy neudrel, čo by sa priam nad ním strhla akákoľvek hrmavica. Hromy i blesky ho obchádzajú. Do ostatných vrchov v Roháčoch však tak perú, akoby ich chceli roztrieskať na všetky strany a rozmrviť na márne kúsky. Pred Plačlivým majú úctu. Ako by aj nie, keď je to skamenená matka, čo toľko slz vyplakala, že sú od nich plné všetky roháčske jazerá.

Rohackie Stawy

 Pod Płaczliwym w paśmie górskim Rohacze, jakby jakieś przezroczyste oczy, patrzą w niebo wielkie górskie stawy. Podobno te oczy nie mają dna i nigdy w nich nie brakuje wody, a co więcej, nigdy jej nie ubędzie. Wody tych stawów to nic innego, jak tylko matczyne łzy, które kiedyś, bardzo dawno temu pewna matka przelała z rozpacz.

Szczyty w Rohaczach, Rakoń, Wołowiec, potężny Banikow i pozostałe ogromne wierchy wspinały się tu w niebo od dawien dawna, chyba już od zarania świata. Jedynie wierch Płaczliwy nie sterczał tu od zawsze. Ponoć na jego miejscu rozpościerała się duża polana, na której chętnie pasły się owce, dając po bujnej paszy dobre mleko. Raz, dawno temu, jeden pasterz właśnie tu zbudował sobie szałas. Gdy się ożenił, dobudował jeszcze co nieco do swojej siedziby i tak na polanie wyrósł trochę później piękny domek, a w jego obejściu bawiła się dwójka zdrowych dzieci. Rodzina pasterska żyła sobie zadowolona, bo przecież w szerokiej okolicy nie było ładniejszego miejsca. Mieli tu wszystko, co do życia potrzebowali. Nic dziwnego, że pasterz powiedział raz do swojej żony:

„Nawet w raju by nie było człękowi tak dobrze, jak nam w tej krainie.“

„A będzie jeszcze lepiej, jeśli nam się nic złego nie przydarzy“, powiedziała kobieta, gdyż i jej się tu bardzo podobało, choć stąd nie pochodziła. Kobieta dbała, aby wszędzie kwitły kwiatki, nie tylko na polanie, ale i w domku. Nie było to takie zwyczajne kwiecie, ale kwiatki miłości, dobra i rodzinnej sielanki.

Żona pasterza ze wszystkiego na świecie najbardziej kochała dwójkę swych dzieci, chłopców z kręconymi włosami, rozwiewanymi często przez orawskie wiatry i wietrzyska, gdy biegali przy domku i po polanie. Czasami matka przytulała dzieci do siebie, ścisnęła chłopców mocno, jakby się bała, że ktoś mógłby jej ich zabrać. W tych czasach, bowiem, grasowało po świecie wiele złych stworzeń, które ciągle działały ludziom na szkodę i czyniły zło. Zdarzało się, jakoś częściej niż

teraz, że Marzanna zabierała ludzi na drugi świat i wodniki wciągały do wody i topiły w głębinach. Także Perun jakoś częściej przejawiał swą moc rzucając błyskawice i grzmiać straszliwie nad rohackimi turniami. Właśnie ten straszny Perun połakomił się na ojca rodziny, co miał domek i szczęśliwą rodzinę pośród polany.

Gdy pasterz raz latem paść stadko swych owieczek, nadciągnęła gwałtowna burza spoza Wołowca, chociaż stamtąd burze pojawiały się bardzo rzadko. Owczarz spostrzegł, jakie kotłowisko się zbliża do Rohackiej Doliny, więc wpędził swoje owce w leśną gęstwinę i tak sobie pomyślał:

„Nie pójdziemy do domu, schronię się tu pod jodłą. Pod tym drzewem nie zmoknę, bo ma gęste gałęzie.” Tylko, że nie tak miał się schować przed Perunem. Znalazł go tam straszny ognisty piorun, który uderzył w jodłę służącą pasterzowi za schron. Biedny ojciec rodziny westchnął, upadł na ziemię i więcej nie wstał. Nie wrócił do domku na polanie. Tylko owieczki długo beczwały w zaroślach, aż w końcu je znalazła żona pasterza.

Gdy zrozumiała, co się stało, rozległ się nad polaną bolesny lament.

Dwaj chłopcy zostali bez ojca, kobieta bez męża a płochliwe owce bez pasterza. Chcąc żyć dalej, nie mogli sobie pozwolić na żyz i smutek, musieli zająć się tym, co przedtem robił ojciec. Tylko od czasu do czasu popłakali sobie z tęsknoty za ojcem.

Chłopcy zaczęli paść owce, z biegiem czasu doić i warzyć ser, ułatwiając pracę matce. A gdy czasami matka nie mogła powstrzymać żalu i płaczu, chłopcy ją pocieszali:

„Nie płacz, mamuniu, zobaczysz, że będziemy robić wszystko tak, jak nasz ojciec, niech tylko jeszcze trochę podrośniemy.”

Ci chłopcy, jedyna pociecha matki, rzeczywiście rośli, jak z wody. Ale biada! Gdy pewnego razu – było to w dzień świętojański, w samo południe – ich matkę z wielkiego zmęczenia ogarnął sen, przez polanę przybiegła do niej upiorna Południca. Najpierw chwyciła matkę kościstą ręką za ramię, potrząsnęła nią, aby ją obudzić, a gdy matka otworzyła oczy, nachyliła się nad jej uchem i powiedziała:

„Dasz mi jedno dziecko!”

„Oj, nie dam, nawet gdyby się nie wiem co miało w świecie wydarzyć!” – krzyknęła załękiona matka i podbiegła do swoich chłopców. „Weź sobie, co chcesz! Dam ci swój domek, owce, polanę, dam ci wszystko, tylko dziecka mi nie zabieraj!”

„Nic innego nie chcę, tylko twojego chłopca. I to nie jednego, lecz obydwóch. Po tego drugiego przyjdę później!” – powiedziała Południca i zniknęła szybko niczym wiatr.

Gdy na drugi dzień rano zaświeciło słońce nad Rohaczami, w łóżku leżał ciężko chory chłopiec. Pomimo, że matka opiekowała się najlepiej, jak potrafiła, leczyła najlepszymi ziołami, których nie brak

w okolicy, nic nie pomagało. Na trzeci dzień ciało chłopca zwątło, stężało, a serce przestało bić. Od tej chwili matka nie przestaje płakać. Łzy nieustannie jej spływały po policzkach i było ich tyle, że nawet słońce nie zdołało ich osuszyć.

Lecz matka nie zapominała, co jej owego straszego dnia powiedziała zła Południca. Nie, tego drugiego chłopca nie odda, raczej poświęci własne życie. Strzegła chłopca, jak tylko umiała, dniami i nocami nie spuszczała z niego oczu, ale i tak go nie ochroniła.

Gdy minął rok, raz w samo południe zniecka otworzyły się drzwi w pokoiku a matka ujrzała, że w drzwiach stoi nikt inny, tylko Południca.

„Po coś przyszła?” – krzyknęła w trwodze. „Idź precz, precz, nic ci nie dam!” Południca jej zaszeptwała złośliwie do ucha:

„Przyszłam po twojego drugiego syna!”

„Nie, nie zabieraj mi go! Dam ci swoje serce, weź moje życie, ale nie zabieraj chłopca, zlituj się!”

Jednakże Południca nie znała litości. I tak matka ponownie pochylała się nad chorym dzieckiem i płakała. Łez nieustannie przybywało tyle, że już w ziemię nie wsiąkały. Gdy trzeciego dnia chłopiec zmarł, matczyne łzy spływały obficie aż utworzyły stróżkę płynącą na dół przez dolinę. Stróżka rosła i rosła, zwiększyła się tworząc ruczaj, który niżej rozdzielił się na dwa potoki. Te dalej nie ściekały całkiem na dół. Natrafiły na jakieś kamienie wstrzymujące ich nurt, następnie większe głazy całkowicie zatarasowały przepływ wody do doliny. Łzy matki, przemienione w bogate źródło wody stały się zaczątkiem przepięknych czystych stawów, które powoli się powiększały, jakby jakaś niewidzialna ręka nieustannie dolewała do nich wody.

A matka płakała... Płakała dzień za dniem, noc za nocą, nim nie wypłakała wszystkich łez, które miała. I ciągle sobie stawiała pytanie:

„Dlaczego doświadczam tyle bólu, tyle cierpienia?” Nikt nie mógł jej odpowiedzieć na to pytanie ani jej jakkolwiek pocieszyć, bo w Rohaczach wtedy wcale nie było ludzi.

Znacznie później, gdy z matczynych łez utworzyły się jeziora, czystsze i głębsze niż najpiękniejsze oczy i w których przeglądały się nieustannie rohackie wierchy, matka usłyszała jakiś wewnętrzny głos:

„Po to było tyle bólu w twym sercu, aby z twych obficie ronionych łez powstało takie oto piękno.”

Wtedy matka przyjrzała się uważnie temu pięknemu górskiemu zakątkowi pod Rohaczami, dokąd w dzień przychodziło słońce a w nocy księżyc z gwiazdami, by nacieszyć oczy olśniewająco pięknym widokiem. I wtedy pomyślała, że jej cierpienie jednak nie było daremne. Łzy wylane w głębokim żalu zebrały się w górskich stawach, które odtąd będą mogli podziwiać wszyscy, którzy w te strony zawitają. I nigdy wody w stawach nie ubędzie, bo są tak głębokie, że nie widać ich dna.

Rzeczywiście, woda w tych stawach nigdy nie opadła, nie ubyło jej nawet wtedy, gdy krainę nękały te największe susze.

Ani cierpiąca matka nigdy nie odeszła spod Rohaczów, gdzie utraciła wszystkich, których najbardziej kochała. Została tam, by ciągle zaglądać do stawów, jakby się spodziewała, że może kiedyś w nich ujrzeć swych synów.

I długo, bardzo długo patrzyła na stawy, jak w lustro, dotąd, aż jej serce zastygło a ciało zamarło na zawsze. Zmieniło się ponoć w skałę, która zaczęła rosnać w górę. Rosła przez całe wieki osiągając wysokość okazałego szczytu, któremu ludzie nadali miano Płaczliwy. Na pamięć matki, jej rozpacz i łez wylanych po okrutnej stracie synów.

Płaczliwy szczyt w Rohaczach stoi do dziś, nigdy nie tknięty przez piorun. Ani wtedy, gdy tuż nad nim zerwała się ta najgwałtowniejsza burza. Gromy i błyskawice go omijają, choć w pozostałe szczyty w Rohaczach uderzają z taką siłą, jak gdyby chciały je roztrzaskać w gruz i rozrzucić na wszystkie strony. Płaczliwy szczyt darzą szacunkiem. Nic dziwnego, przecież to skamieniała matka, co tyle łez przelała, że napełniły wszystkie Rohackie Stawy.

Ako čert staval Oravský zámok

ni to nie je tak dávno, čo v rieke Orave vyše Oravského zámku stála veľká skala. Od nepamäti ju ľudia zvali Markovou skalou. Časom ju však voda podomlela a mrazy tak rozdrobili, že v rieke ostal iba akýsi veľký balvan, ktorý prekážal v ceste pltníkom. Tí potom skalú načisto rozmlátili, a tak dnes po Markovej skale niet skoro ani stopy.

Markovu skalú by si ľudia neboli ani tak všímali, keby na nej nebola vytlačená ozajstná stupaj, ako keby si bol kedysi dávno stal na ňu dajaký ozrutánsky obor alebo hádam sám čert z pekla. No ľudia najviac len o čertovi rozprávali.

Bolo to vraj veľmi dávno, keď akýsi Marek – ktohovie odkiaľ bol – došiel až na Oravu pod tú skalú, na ktorej dodnes stojí Oravský zámok. Zastal si pod strmým bralom a keď sa pozrel hore, kde bolo vidieť už len holú skalú, čo sa priam oblakov dotýkala, hlava sa mu od tej výšky zakrútila. Zaťal však zuby i päste a takto povie:

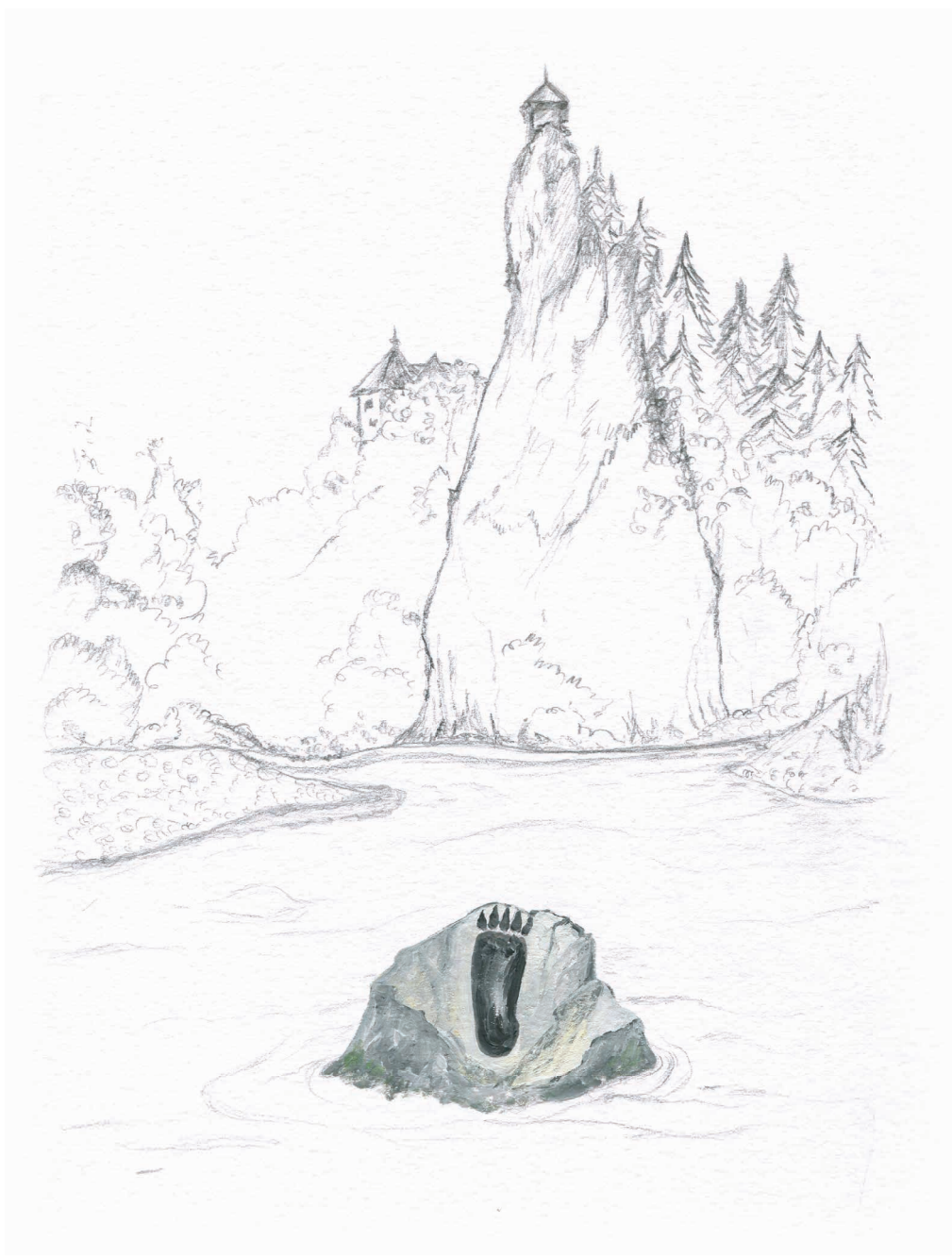
„Čo by mi mal sám čert pri robote pomáhať, na tejto skale musím postaviť zámok a bude taký mocný že ho sotva dakedy dakto dobyje!“

„Tak sa vidí, že ti môžem byť na dobrej pomoci!“ ozval sa odrazu hlas spoza Markovho chrbita. „Nuž hľa, tu som, keď po mne túžiš...“ Marek sa obrátil a veru hej... Pred ním stál ozajstný čert, a keď sa zasmial, videl mu aj veľké zubiská v ústach a zacítil taký horúci dych, ako keď sa dakto k pahrebe nahne. Nedal však na seba znáť, že sa ho zľakol. Najprv si ho dobre premeral od hlavy po päty, ale hneď aj rozmýšľal, ako čerta oklamať a potom sa ho zbaviť. Marek veru vedel, že s čertom jakživ nebýva ľahká robota. A keď si už čosi premyslel, odrazu povie:

„Nuž vitaj, kamarát, keď si tu! Ak by si sa chcel pustiť do roboty, to môžeš urobiť hneď!“

„Lenže zadarmo ti ja robiť nebudem!“ povie čert. „Ale ak mi dušu prepíšeš, postavím ti komnaty až na tej najvyššej skale, kde ľudská noha doposiaľ ešte nevkrčila!“

„Ak sa ti podarí zámok vystavať za sedem dní a sedem nocí, môžeš si o sedemdesiatsedem rokov prísť po moju dušu!“ dojednáva sa Marek.

Čert pristal a hneď sa aj pustil do roboty. Robil celý deň i celú noc bez prestania a náhlil sa, akoby ho v robote bol sám Lucifer poháňal, len aby bol skôr hotový. Lenže čert sa trochu prerátal. Bralo nad Ora-

vou bolo ukrutne vysoké a ešte aj nahnuté celkom nabok, takže si musel dávať veľký pozor, aby sa nezošmykol a nespadol rovno do rieky. No aj skaly musel zďaleka vláčiť.

Marek sa medzitým prechádzal popod skalú a díval sa, ako čert stavia. Keď videl, že sa mu robota darí, začalo mu hrdlo stíškať od úzkosti, lebo do pekla sa mu ani po sedemdesiatich siedmich rokoch naskrze ísť nechcelo. I začal sa modliť, žeby sa sám Pánboh nad ním zmiloval a čertovi robotu prekazil, že potom z vďačnosti sa samom temene aj kostol postaví.

Čert však staval ďalej a vše sa usmial, keď videl, že mu roboty odbúda a že v pekle bude o jednu dušu viacej.

Po siedmom dni a siedmej noci bol už zámok skoro hotový. Čertovi ostávalo už iba kdesi-čosi dorobiť. Aby však nemusel zbytočne behať hore-dolu, pochytil na plecيا jeden ozrutánsky balvan a vlečie ho k zámku. A ten čerta dosť dobre v robote zabavil. Predsa však pozbieral ostatné sily a približoval sa už na stavenisko. Vtom z dediny, čo stála povýše zámku, zakikírkal kohút a oznámil, že sa skončila siedma noc a že sa začína nový deň.

Čertovi hneď spadol balvan z pliec a zgúľal sa rovno do Oravy a ostal v nej stáť, akoby bol z vody vyrástol. Čert zběhol za ním a chcel ho zdvihnúť. Ale si to rozmyslel. „Načo ho budem už teraz dvíhať a vliecť hore, keď je neskoro?“ zasípel od jedu. Na to zaškrípал zubami, strašne zakľal a dupol nohou na balvan takou silou, že na ňom ostala stupaj, akoby bol nohu zaboril do mäkkej hliny. Keď videl, že Marek sa usmieva a oči k nebu dvíha, pobral sa s takým dupotom do pekla, ako keď sa veľká búrka blíži. Stupaj však ostala na skale a ľudia ju tam dlho obdivovali. Skalú, čo ostala trčať nad vodou, nazvali Markovou skalou.

Po čase však ktosi doniesol zvesť do pekla, že na samom vrchu Oravského zámku stavajú kostol.

„Ej, na toto sa už nebudem dívať!“ zakríčal čert, čo ten zámok staval, a hybaj rovno pod Oravský zámok. Ale hore na skalú už ani nechcel ísť, lebo sa hanbil, že by ho ľudia mohli stretnúť a sa mu vysmievať, že ako prednedávnom pochodil. No keby aj bol chcel vyjsť na skalú, teraz už naskrze nemohol, lebo pod zámkom prestávala jeho moc.

Nuž vyšiel potom na jeden vrch, čo sa Kýčerou volá, a odtiaľ sa díval, ako by ľudom v robote mohol najlepšie zapriečiť a stavbu pokaziť.

„Ej, viem, čo spravím!“ vhušlo odrazu čertovi do hlavy a hneď sa aj rozbehol a začal vynášať skaly rovno na Kýčeru. A keď ich tam už mal hodnú hrbu, hybaj zvrchu Kýčery hádzať jeden kameň za druhým priam do Oravského zámku. Darmo sa však namáhal, darmo sa usiloval hodiť kameň do najvyššej časti zámku, žeby ho čo najskôr zvalil, čert nie a nie trafiť zámok. I nahneval sa veľmi, že sa mu robota nedarí. A hneval sa tak, že by bol naskutku dodrúzgá každého, koho by bol stretol. Takýto napajedený sa odrazu schytil a dovliekol odkiaľsi zďaleka jeden veľký

balvan a vliekol ho znova na Kýčeru, že sa odtiaľ predsa len najlepšie hádže na zámok.

„Keď tento zahodím a zámok trafím, naisto ho zvalím!“ pomyslel si čert a vopred sa utešoval, že sa mu robota konečne vydarí. Ale sa mu nepodarila, lebo v hneve sotvakto dačo dobrého urobil. A aby zámok čo najskôr zhodil, rozbehol sa aj s balvanom dolu Kýčerou a takou silou ho zahodil, že preletel ponad zámok a nakoniec s veľkým rachotom dopadol do Oravy. Tak do nej treskol, že sa celá zem aj so zámkom zatriasla. Balvan sa zaboril hlboko do dna rieky, ale nakoniec ostal trčať nad zemou, akoby tam z rieky odrazu vyrástlo z večera do rána veľké bralo. Ľudia rozmýšľali potom, kde sa toto skalisko tu vzalo, ale nič nevyhútali. Iba po čase prišli na to, že ho tu vari sám čert z pekla dohodil, keď chcel v hneve zámok zrúcať. Nuž ho potom nazvali Čertovským a zvalo sa tak donedávna, kým aj toto bralo kvôli oravským pltníkom načisto nerozstrieli.

A tak Oravský zámok nezrúcal ani sám čert a nevedeli ho zrúcať ani tí jeho najväčší nepriatelia. Nevedeli ho ani len dobyť, taký bol vždy mocný a dobre opevnený. Iba dakomu sa to kedysi bolo podarilo, keď sa na zámku stala zrada. Bez zrady by však Oravský zámok naozaj nikto nikdy nebol dobyl.

Jak czort budował Zamek Orawski

Wcale to nie było tak dawno, gdy w rzece Orawie powyżej Zamku Orawskiego stał wielki głaz. Od niepamiętnych czasów ludzie go nazywali Markową Skalą. Dłgie lata skalę podmywała woda i kruszyły mrozy, w końcu w rzece został tylko duży głaz, który zawadzał flisakom w spławie. A ci go całkiem rozkruszyli, więc dziś po Markowej Skale prawie nie ma śladu.

Ludzie nigdy by nie poświęcali zbytnej uwagi Markowej Skale, gdyby nie to, że był na niej prawdziwy odcisk stopy, takiej jakby kiedyś dawno na niej stanął jakiś gigantyczny wielkolud a może nawet sam czort z piekła. To właśnie o czorcie ludzie mówili najczęściej.

Wydarzyło się to ponoć bardzo dawno, gdy kiedyś Marek – kto wie skąd on pochodził – przybył aż na Orawę pod tę skalę, na której do dziś stoi Zamek Orawski. Stał pod niesamowitą stromą skalą, a gdy spojrzał w górę, gdzie było widać już tylko nagą skalę sięgającą obłoków, aż mu się w głowie z tej wysokości zakręciło. Zaciął zęby i pięści i rzekł:

„Nawet, gdyby mi miał sam czort pomóc, zbuduję na tej skale zamek i będzie on tak potężny, że nie sposób, aby go ktoś kiedyś zdobył!”

„Wydaje mi się, że mógłbym ci służyć pomocą!” – odezwał się niespodziewanie jakiś głos zza pleców Marka. „Spójrz, jestem tu, skoro mnie wzywasz...” Marek obejrzał się i rzeczywiście... Stał przed nim prawdziwy czort, a gdy się uśmiechnął, Marek zobaczył jego wielkie zębiska i poczuł taki gorąc z jego oddechu, jaki poczuje człowiek skłaniając się nad paleniskiem. Udał jednak, że wcale się nie przestraszył. Najpierw go zmierzył od stóp do głów, wnet zaczął rozmyślać, jak czorta okłamać a potem się go pozbyć. Marek przecież wiedział, że z czortem zawsze robota niełatwa. Zastanowiwszy się dobrze, powiedział do czorta:

„A więc skoro już tu jesteś, witam cię, koleżko! Chcesz się wziąć do roboty? Możesz zacząć od razu!”

„Tylko, że ja nie będę pracował za darmo!” – powiedział czort. „Ale gdy zapiszesz mi swoją duszę, wybuduję ci komnaty aż tam na tej naj-

wyższej skale, gdzie dotąd ludzka noga nie stanęła!"

„Jeśli uda ci się zbudować zamek w siedem dni i siedem nocy, będziesz mógł sobie przyjść po moją duszę za siedemdziesiąt siedem lat!” – takie warunki dogadał Marek.

Czort się zgodził i zaraz przystąpił do pracy. Pracował przez cały dzień i całą noc bez wytchnienia, śpieszył się, jakby go przy robocie sam Lucyfer poganiał, aby tylko był gotowy jak najszybciej. Jednakże czort się trochę przeliczył. Skala nad Orawą była ogromnie wysoka i do tego jeszcze skrzywiona na bok. Czort musiał bardzo uważać, aby się nie osunąć i nie spaść prosto do rzeki. Przy tym wszystkim włóczył kamienie na budowę zamku z daleka.

Tymczasem Marek spacerował sobie pod skałą i przyglądał się pracy czorta. Gdy spostrzegł, że czort całkiem dobrze sobie radzi z budową, poczuł strach, zupełnie jakby go coś ścisnęło za gardło na samą myśl, że po siedemdziesięciu siedmiu latach miałby pójść do piekła. Zaczął się modlić, aby się Pan Bóg nad nim zlitował, aby czortowi udaremnił spełnienie zadania i zapewniał, że w dowód wdzięczności wzniesie Bogu kościół na samym wierzchołku tej osobiwej skały.

Czort nadal budował, od czasu do czasu się uśmiechał widząc, jak mu pracy ubywa i że wkrótce będzie w piekle o jedną duszę więcej.

Minęło siedem dni i nocy a zamek był już prawie gotowy. Niewiele brakowało do jego wykończenia. Czort pomyślał sobie, że nie będzie chodził zbyt często wiele razy na dół i do góry z materiałem, pracę przyspieszy, gdy za jednym razem przytaszczy do góry olbrzymią bryłę skalną. Jednak ta robota kosztowała go zbyt wiele czasu. Jeszcze pozbierał resztki sił, wycieńczony zbliżał się z tym kamieniem do wierzchołka. A tu nagle ze wsi pod zamkiem rozległo się pianie koguta oznajmijające, że skończyła się siódma noc, nastał nowy dzień.

Upuszczony przez czorta głaz natychmiast stoczył się prosto do Orawy, przystanął tam robiąc wrażenie, że w tym miejscu właśnie wyrósł z rzeki. Czort podążył za nim, chciał go podnieść, ale rozmyślił się. „Po co mam go dźwigać i włóczyć na górę, skoro jest już za późno?” – zasyczał ze złości. Potem zazgrzytał zębami, zaklął szpetnie i z taką siłą tupnął nogą w kamień, że został na nim ślad tak, jakby stopę zagłębił w miękkiej glinie. Widząc, jak się Marek śmieje i zerka na niego, wziął Czort nogi za pas i czmychnął do piekła, ale z takim tupotem, jakby się burza zbliżała. Ślad w skale jednak pozostał. Ludzie jeszcze długo go mogli podziwiać. A skałę, która sterczała z wody nazwano Markową Skałą.

Po pewnym czasie ktoś przyniósł do piekła taką wieść, że na samej górze Zamku Orawskiego budują kościół.

„Ejże, tego to już nie zniosę!” – krzyknął czort, który ten zamek budował. Podążył wnet na Zamek Orawski, lecz nie chciał iść na górę na skałę, gdyż wstydził się przed ludźmi, których mógłby tam spot-

kać i którzy na pewno by z niego szydzili pamiętając jego niedawne niepowodzenie. A nawet, gdyby chciał wejść na skałę, nie mógłby, bo jego moc nad zamkiem wygasła.

Wspiął się więc na jeden wierzchołek o nazwie Kiczera, stamtąd przyglądał się i rozmyślał, jak by tak ludziom przeszkodzić w pracy i zniszczyć to, co budują.

„Aha, już wiem, co zrobić!” – przyszło mu do głowy i od razu zaczął taszczyć kamienie na miejsce gdzie stał, na Kiczere. Gdy już miał pokazać gromadę kamieni, zaczął je po kolei zrzucać z góry na zamek. Daremnie się czort wysilał, daremnie próbował rzucić kamieniem w najwyższą część zamku, aby ją jak najszybciej zburzyć, za nic nie potrafił trafić zamku. Rozgniewał się niesamowicie, tak bardzo, że był gotów złoić skórę każdemu, kogo by wtedy napotkał. Wściekły oddalił się od góry, przywłókł skądś z daleka wielką skałę, wywłókł ją na Kiczere, bo sądził, że to było najlepsze miejsce do rzucania kamieni w zamek.

„Gdy rzucę tym wielkim kamieniem i trafię w zamek, na pewno go zburzę!” – pomyślał czort i zacierał ręce z radości, że teraz mu się uda. Niestety, nie udało się, gdyż jak wiadomo, w gniewie rzadko się coś udaje. Czort tak się uparł, aby zburzyć zamek, że tym razem rozpędził się wraz ze skałą biegnąc na dół z Kiczery, rzucił skałę tak mocno, że przeleciała ponad zamkiem i w końcu z ogromnym hukiem spadła do rzeki Orawy. Tak walnęła do wody aż się ziemia pod zamkiem trzęsła. Skała wbiła się głęboko w dno rzeki, lecz jej wierzchołek sterczał nad wodą. Wyglądało to, jakby tam nagle od wieczora do rana wyrosła z rzeki jakaś wielka turnia. Ludzie długo głowili się nad tym, skąd się ta skała wzięła. Po pewnym czasie się domyślili, że to pewnie sam diabeł z piekła ją tu dorzucił próbując zburzyć zamek. Wtedy nazwali skałę Diabłą Turnią. A tkwiła w rzece dotąd, dopóki jej orawscy flisacy całkiem nie rozsadzili i rozkruszyli.

I tak, Zamku Orawskiego nie zburzył ani diabeł, ani jego najwięksi nieprzyjaciele. Napastnicy nie potrafili go nawet zdobyć i zająć, bo zawsze był mocny i dobrze obwarowany. Raz się to komuś udało, ale tylko na skutek zdrady. Bez zdrady by Zamku Orawskiego nikt nigdy nie zdobył.

Babia hora

pradávných pohanských časoch žili kde-kade po Orave všelijaké čarodejnice, čo ľuďom veľmi škodili. A vraj sa im človek iba veľmi ťažko ubránil, ak sa im do rúk dostal.

Jedna z tých najhorších čarodejníc žila v Beskydách, práve na tom mieste, odkiaľ bol najlepší výhľad na oravskú dolinu i ďaleko na sever do Poľska. Čarodejnica sa volala Baba. Ľudia sa jej od pradávna vyhýbali, lebo to bola zlostnica, aká nemala páru vo svete. Mala aj paholkov, čo sa volali besy a tí jej verne slúžili a vždy všetko vykonali tak, ako im rozkázala.

Čarodejnicu Babu najviac jedovalo, že vrch, na ktorom čarila, nebol najvyšší na okolí. Keď prišla do tohto kraja, chcela sa najprv na Choči usídiť, ale nemohla. Vraj preto, lebo v tých časoch žil v ňom akýsi veľký obor. Toho sa čarodejnica tak bála, že sa na Choči ani nepristavila, ale zašla radšej do Beskyd a tam sa usadila.

Po čase Babu pochytila myšlienka, že by sa jej na tom mieste naisto lepšie bývalo, keby sa jej podarilo vrch zvýšiť. I zvolala hneď okolo seba všetkých besov a rozkázala im:

„Zaraz sa rozbehnite po mestách a dedinách a pochyťajte všetkých súcejších chlapov. Ale iba tých najmocnejších, aby mohli vykonať, čo im rozkážem!“

Besy zaraz poslúchli a rozutekali sa na všetky strany zháňať chlapov, ako im rozkázala čarodejnica Baba. A veru beda bolo každému, koho títo zloduchovia dolapili. V tej chvíli ho zviazali a vliekli k beskydským horám, rovno do rúk čarodejnice Baby.

Keď sa Babe zdalo, že jej besy nazvláčali toľko chlapov, že by mohli začať s robotou, dala im porozvážovať ruky a nohy i rozkázala:

„Odteraz budete na tento vrch skaly z doliny vynášať nahor. A nepustím vás zo svojich rúk, kým ho tak nezvýšite, že bude vyšší ako ostatné vrchy na okolí.“

„Och, Bože, buď nám na pomoci!“ zavzdychali úbohí zajatci a voľky-nevoľky pustili sa do ťažkej roboty. Boli to ozaj veľmi mocní chlapi a veru aj oveľa väčší, ako sú terajší, naozajstní obri. No nema-

li takej sily, aby sa Babe čarodejnici vymkli z rúk. Nuž potom nemohli už nič iné robiť, ako lámať veľikánske skaly a vláčiť ich z doliny nahor a udržiavať v sebe akú-takú nádej, že jedného dňa ich čarodejnica predsa len pustí. Tá však nebola spokojná s ich robotou a jednoducho im dovrávala, že im nie náhlo, že sú darebáci.

Keď títo chlapi jedného dňa videli na vlastné oči, ako vrch vyčnieva nad ostatné vršiská, nuž sa nazdávali, že prichodí čas, aby ich Baba prepustila a bude koniec ich trápeniu. Ale ona ich za tieto myšlienky vyšľahala korbáčom a kričala na nich:

„Berte sa do roboty, lebo vás všetkých zmárnim! Kým vrch nebude taký vysoký, že sa bude samých chmár dotýkať, nevylomíte sa z mojich rúk.“

Nešťastní chlapi teraz si už boli celkom istí, že sa z moci tejto zlostnice nedostanú a že ich skôr zmární, ako by ich dakedy prepustila. Ale predsa sa načisto nevzdali nádeje. Od toho dňa sa, ako len mohli, vyzvedali na všetky strany, čo by bolo najlepšie urobiť, aby Baba nemala nad nimi moci. A raz sa im predsa podarilo dozvedieť sa, čo by im pomohlo navždy sa zbaviť tejto zlostnice.

Keď jedného dňa zjari prechádzali cez Beskydy kupci, čo viezli na vozoch soľ z poľskej strany, stretli pod vrchom týchto úbožiacov s veľkými skalami na pleciach. I opytujú sa ich:

„A čože vy tu, ľudkovia, robíte?“

„Ech, ani sa nevyzvedajte, ale radšej nám povedzte, ako by sme sa dostali z rúk ukrutnej zlostnice, čo nás tu už dlhé roky drží a trápi takouto robotou.“

Kupci vedeli o čarodejnici Babe. No kedykoľvek viezli tovar týmto krajom, radšej vrch tak obchádzali, aby sa s ňou nemuseli stretnúť. Lúto im však bolo úbožiacov, čo sa už toľké časy mordujú so skaliskami, nuž im chceli pomôcť. A jeden z nich takto začal:

„Zaraz vyneste skaly nahor a zložte ich na samom temene vrchu. Prv ako pôjdete zas za svojou robotou, urobte z dvoch kusov dreva toľký kríž, aby ho bolo vidieť na všetky strany. I zasadte ho na samom vrchole hory. Potom utekajte chytro preč, aby ste boli od vrchu čo najďalej. Kríž vám naisto pomôže vo vašom trápení a vy sa oslobodíte.“

Mocní chlapi, čo niesli skaliská na pleciach, prisľúbili, že skúsia tak urobiť, ako im radili kupci. Sotva vyšli na vrch, zložili kamene na jeho temene a potom chytro zhlobili z dvoch brvien veľký kríž. Ten zasadili akurát naprostred skál, ktoré nanosili na vršisko, a potom sa zaraz pobrali nadol, akoby cítili, že sa čarodejnica veľmi napáli, keď zvie, čo jej urobili. A veru dobre tušili.

Keď sa chcela čarodejnica Baba pozrieť, či chlapiská už vyniesli skaly a o koľko sa zase vrch zvýšil, odrazu sa jej zazdalo, akoby ju niekto ovalil kyjakom. Do oka jej padol kríž na temene vrchu. Keď ako-tak na chvíľočku precitla, zaclonila si rukou oko, čo za nič na svete nechcelo ani len pozrieť na miesto, kde vyčnievala táto strašná vec a zašepkala:

„Koniec, navždy koniec môjmu životu v tomto kraji.“

Potom ju pochytila preukrutná zlosť, vystrela sa a so zaťatými päťami vrhla sa na kríž, aby ho zdrúzgala na márne kúštičky a rozmetala na všetky strany. Skôr ako sa dotkla tohto dreva, ukrutne zahrešila a zvolala:

„Tu je moje miesto! A nech sa radšej prepadnem a tu zhyniem, akoby mal dakto druhý vládnuť na tomto vrchu!“ Ostatné slová dopovedala už iba ticho, že ju skoro nebolo počuť. To preto, že práve vtedy jej nohy

tak oťaželi, že sa nemohla pohnúť z miesta. I jazyk ju viac neposlúchal a ruky zdreveneli ako konáre na veľkom smreku naprostred lúky.

A veru naskutku sa v tej chvíli splnili jej slová. Babe sa pod nohami otvorila zem a začala padať kdesi hlboko. Akoby do bezodnej priepasti.

Od tých čias čarodejnica Baba už v Beskydách nepanovala a nik ju viac nevidel. Chlapi, čo vynášali skaliská, poodchodili ešte v ten deň do svojich domov a besy sa tiež ľudom viac neukazovali.

Ľudia na čarodejnicu Babu však nikdy nezabudli. Starí rodičia o nej rozprávali svojim vnukom a vrch, kde sídlila a z ktorého sužovala ľudí, nazvali ľudia Babia hora.

Ale predsa táto zlostnica svoju moc načisto nestratila. Vraj vtedy, keď ju pochytil veľký hnev, a keď by najradšej všetko okolo seba rozmetala, tak fučí od zlosti, že vietor od Babej hory cítiť široko-dáľeko. Lenže to nie je iba taký hocijaký vietor. Každý ho hneď pozná, lebo prináša nielen zimu a chlad, ale aj smutnú, planú vôľu, čo sa každého zmocňuje, keď ho ovanie.

Babia Góra

W pradawnych pogańskich czasach tu i ówdzie na Orawie żyły przeróżne czarownice, które czyniły ludziom zło. Ponoć człowiekowi, który wpadł w ich ręce, trudno było się uratować.

Jedna z tych najgorszych czarownic żyła w Beskidach, w tym miejscu, skąd rozlegał się najpiękniejszy widok orawskiej doliny i daleko w głąb na północ Polski. Czarownica nazywała się Baba. Ludzie od dawna jej unikali, dlatego, że była to złośnica, której żadna inna w świecie nie dorównała. Miała swoich sługusów, zwanych biesami, którzy jej wiernie służyli i robili wszystko dokładnie tak, jak im kazała.

Czarownicę Babę najbardziej złościło to, że szczyt, na którym uprawiała swoją magię, nie był tym najwyższym w okolicy. Gdy przybyła w tę stronę, chciała najpierw osiąść na szczycie Chocz. To się nie powiodło, gdyż w tym czasie zamieszkiwał go jakiś olbrzym. Czarownica tak się go bała, że pod górą ani na chwilę się nie zatrzymała, znalazła sobie miejsce daleko w Beskidach.

Po pewnym czasie Babę na dobre opętała taka myśl, że w obranym przez nią miejscu lepiej by się mieszkało, gdyby tak górę podwyższyć. Zaraz zwołała do siebie wszystkich biesów i rozkazała im:

„Udajcie się natychmiast w drogę, przeszukajcie miasta i wsie, schwytajcie wszystkich chłopów zdatnych do roboty. Ale tylko takich krzepkich, najmocniejszych, aby byli zdolni do zrobienia tego, co im polecę!”

Biesy, jak zawsze posłuszne, porozbiegały się na wszystkie strony szukając chłopów zgodnie z poleceniem Baby. Oj, biada była każdemu, kogo te złe duchy dorwały. Schwytanym od razu związali i wlekli w beskidzkie góry, prosto w ręce czarownicy Baby.

Baba wreszcie stwierdziła, że sługusy jej dostarczyły dość chłopów, by rozpocząć pracę. Kazała rozwiązać chłopom ręce i nogi oraz rozkazała, aby się natychmiast wzięli do roboty:

„Odtąd będziecie nosić skały z doliny na ten wierzchołek. I nie mam zamiaru was puścić, dopóki góra nie będzie wyższa niż wszystkie szczyty w okolicy.”

„Ach, Boże, pomagaj nam!” – westchnęli biedni pojmani i chcąc nie chcąc zabrali się do roboty. Byli to krzepcy mężczyźni, dużo wyżsi niż ci obecni, prawdziwe olbrzymy. Ale takiej siły nie mieli, aby wydrzeć się z rąk Baby, czarownicy. Nie pozostało im nic innego, tylko robić, co im kazała, kruszyć skały i nosić je z doliny na górę. Jednakże chłopci ciągle żywili w sercach malutką isierkę nadziei, że pewnego dnia czarownica ich zwolni. Baba jednak, choć zadowolona z ich roboty, ciągle im wygarniała, że pracują tylko tak chybcikiem i niedbale.

Gdy jednego dnia robotnicy na własne oczy widzieli, że szczyt wypina się wyżej niż reszta wierzchołków wokół niego, pomyśleli, że nadszedł czas, aby ich Baba puściła i nastąpił koniec ich udręki. Oj, jak bardzo się mylili! Baba ich okrutnie batem wysmagała i krzyczała wściekle:

„Weźcie się do roboty, inaczej wszystkich was zgładzę! Dopóki góra nie będzie taka wysoka, aby jej wierzchołek sięgał chmur, w żaden sposób mi nie umkniecie.”

Nieszczęśni chłopci całkiem zwątpili, że kiedyś uda im się uwolnić z mocy tej złośnicy, prędeż ich wiedźma zmarnuje niż puści na wolność. Ale malutka isierka nadziei stale tliła się i dodawała im otuchy. Od tego dnia rozpytywali na wszystkie strony, czy istnieje jakiś sposób na wyrwanie się z mocy wiedźmy. Ich wysiłek nie był daremny, zdołali się dowiedzieć, co by im pomogło pozbyć się złośnicy na zawsze.

Gdy jednego dnia na przedwiośniu przez Beskidy podążali kupcy wiozący z polskiej strony sól, spotkali pod górą nieszczęśników dźwigających na plecach ogromne kamienie. Spytałi się ich:

„A cóż wy tu, ludziska biedne, robicie?”

„Oj, lepiej nie pytajcie, raczej nam poradzcie, jak wyzwolić się z rąk okrutnej złośnicy, co przez długie lata nas trzyma w niewoli i ciężką pracą katuje.”

Kupcy wiedzieli, że w tych stronach przebywa jakaś czarownica zwana Babą i w swoich podróżach z towarem zawsze skrzętnie omijali ten szczyt, aby się na nią nie natknąć. Zrobiło im się żal tych biedaków, co tyle lat się tu mordują, więc postanowili im pomóc. Jeden z kupców tak im powiedział:

„Teraz zanieście te skały na górę i ułóżcie je na samym wierzchołku. Zanim wyruszyście znów do swojej pracy, zróbcie z dwóch okazałych kłód drewna krzyż, tak wysoki, aby był zewsząd widoczny. Osadźcie go na szczycie góry. Potem szybko biegnijcie jak najdalej od szczytu. Krzyż wam na pewno przyniesie pomoc w cierpieniu i zdołacie się wyswobodzić.”

Mocni chłopci niosący skały na plecach zapewnili, że spróbują zrobić tak, jak im kupcy poradzili. Jak tylko wyszli na szczyt, ułożyli na nim kamienie i śpiesznie zbili dwie kłody na krzyż. Krzyż osadzili dokładnie pośrodku między skałami, które na czubek szczytu nanosili. A po-

tem biegiem na dół! Uciekali, przeczuwając, że czarownica zapłonie złością piekielną, gdy spostrzeże, co jej zrobili. A naprawdę dobrze przeczuwali.

Gdy Baba chciała zobaczyć, czy chłopiska już nanosili skał i o ile wyższy jest teraz szczyt, poczuła nagle coś, jakby jej ktoś drągiem przywalił. Zawadziła wzrokiem o krzyż na szczycie góry. Gdy się trochę ocknęła, przesłoniła oko ręką, bo za nic na świecie nie chciała nawet zerknąć na miejsce, gdzie wznosiła się ta straszna rzecz i ze zgrozą wyszeptwała:

„Koniec, na zawsze koniec mego istnienia w tej krainie.”

Potom ją ogarnęła ogromna złość, wyprężwszy się rzuciła się z pięściami na krzyż chcąc go roztrzaskać na drzazgi i rozproszyć na wszystkie strony. Najpierw jednak dotknęła tego drzewa i klnąc obrzydliwie zawołała:

„Tu jest moje miejsce! A niech się raczej pod ziemię zapadnę niż miałabym tu zginąć, niż ktoś inny by dzierżył władzę na tej górze!” Ostatnie słowa wypowiedziała cicho, prawie bezgłośnie. A to dlatego, że właśnie wtedy jej nogi ociężyły tak, że nie mogła się ruszyć z miejsca. I język odmówił posłuszeństwa i ręce zdrewniały, jak konary na wielkim świerku rosnącym pośrodku polany.

I rzeczywiście, w tej chwili spełniły się słowa Baby. Otworzyła się ziemia pod jej nogami i Baba zapadła się gdzieś w głąb, jakby w bezdenną przepaść.

Odtąd już czarownica Baba w Bieszczadach nie panowała i nikt jej nigdy więcej nie widział. Chłopi, co wynosili kamienie na górę, rozeszli się do swoich domów a biesy też już nie pokazały się ludziom na oczy.

Jednak ludzie nigdy nie zapomnieli o czarownicy Babie. Babcie i dziadkowie o niej opowiadali swoim wnukom, a górę, na której przebywała Baba i z której ludzi dręczyła, nazwano Babią Górą.

Tymczasem jednak złościca nie do końca straciła swoją moc. Ponoć wtedy, gdy ją wielki gniew ogarnie, najchętniej by wszystko wokół rozproszyła. Tak ze złości sapie, że wiatr od Babiej Góry można odczuć w dalekiej i szerokiej okolicy. Tylko, że to nie jakiś tam wietrzyk. Każdy go od razu rozezna, gdyż przynosi zimę i chłód, a co gorzej, smutny, zły nastrój, co ogarnie każdego, kogo ten wiatr owieje.

Jánošíkov tanec pod Rozsutcom

bojníci sa odjakživa radi na salašoch pristavili. Tam vždy najskôr hlad zahnali, s bačom a s valachmi si povraveli i dozvedeli sa, ako svet ide i čo nového medzi ľuďmi.

Aj Jánošík vše na salaš došiel alebo sa kdekade medzi pastierov zatúlal. Keď sa raz pod Rozsutcom prechodil od jedného salaša k druhému, zazrel neskoro večer na holi vatru horieť. I hybaj hneď ta. Pastieri sa mu veľmi, preveľmi zaradovali, lebo vedeli, že bude veselo. A veru aj bolo. Najprv priložili na oheň a potom tancovali okolo neho. Nohami však vak cifrovali a ujúkali a schuti sa veselili. Naraz začujú krásny spev, aký ešte nikdy nezačuli. Tu jeden z nich skričí:

„Zle je s nami, idú k nám akési divé panny, najskôr to budú víly. Ak nás schytia do tanca, do rána z nás dajeden naskutku dušu vypustí.” A druhý nato:

„Chytrý sa rozťahname po zemi, aby nás nezbadali.”

A zaraz si jeden za druhým poľhali na zem a držali sa neskosenej trávy z celej sily. Sotva sa tak na zem popriliepali, už aj tri víly stáli pri ohni. Vraj veľmi krásne boli, všetko sa na nich ligotalo. Vlasy sa im jagali i jemnučké háby mali ako zo zlatej pavučiny. A keď sa troška ohriali pri ohni, potom sa schytli za ruky a tancovali okolo vatre. Lenže tak, že sa ani jedna z nich nedotýkala zeme. Iba sa akosi nad zemou niesli. Naraz sa jedna z nich ozve:

„A kto z vás sa osmelí s nami tancovať?”

Pastieri strpli a naisto tak zbledli ako podstena, keď ju gazdiná vybieli. Ale za nič na svete by sa neboli v tej chvíli ohlásili alebo nebodaj prisvedčili. Len sa tísli k zemi a pritom ani nemukli. Iba Jánošík sa naraz vystrel, priskočil k ohňu, aby ho lepšie videli, a ponúkol sa vílam:

„Nuž keď chcete, vykrútim sa s vami.”

„Ujúj, ujújú!” zvýskli tri krásavice a už aj Jánošíka schytli do tanca. Najprv ho držali iba tak za ruky, ale potom si ho ľahko pritiahli a držali popod pazuchy. A raz na jednu, raz na druhú stranu sa vykrúcali.

Keď o chvíľočku ktorísi z pastierov nadvihol hlavu, už ani nemohol dobre rozoznať, kto sa mu mihá pred očami. Tak sa preukrutne chytrý

okolo vatri vrteli. Vtedy znova len pritúlil hlavu k zemi i tuhšie sa chytil neskosenej trávy a zalamentil:

„Beda Jánošíkovi! Nepustia ho z ruky, kým dušu nevydýchne.“ Nuž sa mu viac nechcelo ani pozerat' na to čo sa robí pred jeho očami. Ale keď druhý pastier nadvihol hlavu a chcel zvedieť, či je Jánošík ešte živý,

ten už vtedy netancoval s vílami. Iba to dobre videl, ako ho všetky tri krásavice obstali a ako mu jedna za druhou čosi šepkali do ucha. Lenže nič nezačul. Dobre si však všimol, ako im Jánošík za čosi d'akoval.

Lenže aj mal im byť za čo vďačný. Víly ho vraj za ten tanec prebohato obdarovali. Jedna mu dala taký klobúk, že keď si ho prichlopil na pravé ucho, tým ľavým zaraz všetko počul, čo sa o ňom vo svete vraví. Druhá mu dala valaský opasok. Ale tiež nie taký hocijaký. Keď si ho Jánošík opásal okolo drieku, naskutku mal toľko sily, že i regiment vojska premohol. A tá tretia víla mu darovala valašku. Vraj sama od seba rúbala na všetky strany a presekala cestu aj vtedy, keď už nebolo nijakého východiska.

Keď Jánošík prišiel s týmito darmi medzi pastierov, iba toľko im povedal:

„Nikomu nič nevravte, čo ste videli a počuli tej noci!“

A tí veru aj poslúchli. Dlho o tom nikomu slovíčka nepovedali, aby nebodaj Jánošíkovi neublížili. A iste aj preto, aby ho dakto nebodaj neobkradol. Iba po rokoch, keď už Jánošík nebol medzi živými, vtedy kdekomu spomenuli, ako raz Jánošík priam pred ich očami tancoval s vílami. I to nezabudli povedať, ako ho tie tri víly obdarovali. Najviac sa však vtedy hrdili, keď ukázali lúku pod Rozsutcom, kde horela vatra, keď k nim víly pritrieli.

Od tých čias vyvýšeninu na východ od Lysého vrchu začali volať Tanečnica.

Taniec Janosika pod Rozsutcem

bójnicy, jak od dawien dawna wiadomo, chętnie za-
trzymywali się w bacówkach. Tam najpierw się do syta
najeśli, pogawędzili z bacą i juhasami, zaciągnęli infor-
macji, co nowego na świecie i wśród ludzi w okolicy.

Tak samo i Janosik zawitał czasami w szałasie albo podczas tułaczki
w górach zabłądził między pasterzy. Jednego razu, wędrując od szała-
su do szałas pod Rozsutcem, spostrzegł rozpaloną watrę. Bez wahania
ruszył w tę stronę. Pasterze nie posiadali się z radości, gdyż wiedzie-
li, że będzie wesoło. I tak też było. Skwapliwie dołożyli do ognia i już
puścili się w tany. Dreptali przeróżnie nogami, podskakiwali, pokrzyku-
jąc i ochoczo się weseląc. Nagle rozległ się zadziwiający śpiew, ja-
kiego jeszcze nigdy nie słyszeli. Jeden z nich zawołał:

„Biada nam, idą do nas jakieś dziwne dziewczęta, pewnie to rusałki.
Jak nas porwą do tańca, to na pewno któryś z nas do rana duszę wypu-
ści.” A drugi pośpieszył z radą:

„Połóżmy się na ziemi, szybko, aby nas nie ujrzały.”

Legli więc pokotem na ziemi chwytając kurczowo kępki niesko-
szonej trawy. Zaledwie zdążyli przylgnąć do ziemi już trzy rusałki stały
przy ogniu. Ponoć były niezwykle piękne i całe spowite lśniąca otoczką.
Ich włosy mieniły się blaskiem a delikatne odzienie było utkane ze złotej
pajęczyny. Gdy się troszkę ogrzały przy ognisku, złapały się za ręce
i zaczęły wokół niego tańczyć. Jednakże cóż to był za taniec!? Ich sto-
py wcale nie dotykały ziemi, jakby lekko wznosiły się nad ziemią. Wtem
jedna z nich rzekła:

„No, kto z was odważy się tańczyć z nami?”

Pasterze struchleli blednąc niczym ściana, świeżo wybielona przez
gospodynię. Za nic na świecie by się w tej chwili nie zdradzili ani
w głowie im nie było odpowiadać na taką zachętę. Leżeli tylko przywar-
ci do ziemi, nie mogąc z siebie głosu wydobyć. Tu nagle wstał Janosik,
przyskoczył bliżej ognia, aby go te rusałki lepiej widziały i odpowied-
ział na ich wabienie:

„No to jak chcecie, wyobracam się z wami.”

„Ojoj, ojoj” – krzyknęły trzy piękne boginki i już porwały Janosika
do tańca. Najpierw chwyciły go tylko ot tak za ręce, ale potem go lekko
przyciągnęły do siebie i trzymały pod pachy. I raz w jedną, raz w drugą
stronę wykręcały.

Po chwili jeden z pasterzy podniósł głowę, lecz już nie potrafił
rozeznąć, kto mu tak szybko miga przed oczami. Aż tak zapamiętane
wirowali wokół watry. Pasterz z powrotem przytulił głowę do ziemi,
chwycił się mocniej nieskoszonej trawy i zajęczał:

„Biada Janosikowi! Już go ze swych rąk nie puszcza, póki ducha nie
wyzionie.” Już nie chciał przyglądać się temu, co się przed jego oczami
odgrywało. Gdy jednak drugi z pasterzy podniósł głowę, by sprawdzić,
czy Janosik jeszcze żyje, zobaczył, że już z rusałkami nie tańczy. Widział,
jak wszystkie trzy rusałki stały koło niego i jak jedna po drugiej mu coś
szepotały na ucho. Nic nie słyszał, ale dobrze zauważył, że Janosik im
za coś dziękował.

Tylko, że Janosik miał za co okazać wdzięczność. Rusałki go ponoć
szczodrze obdarowały za ten taniec. Jedna mu dała taki kapelusz, że
gdy go przyłożył do prawego ucha, na lewe ucho usłyszał wszystko, co
i gdzie o nim mówiono. Druga mu dała pas juhaski. I to nie było jakie. Gdy
Janosik się nim opasał, to w rzeczy samej tyle siły miał, że pułk wojska
pokonał. Trzecia rusałka mu podarowała ciupagę. Ciupaga ta ponoć
sama rąbała na wszystkie strony i przerąbała drogę nawet wtedy, gdy
już żadnego wyjścia nie było.

Gdy Janosik wrócił z tymi podarunkami do pasterzy, powiedział im
tylko tak:

„Nikommu nic nie mówcie o tym, coście tu tej nocy widzieli i słyszeli!”

A oni, rzecz jasna, posłuchali. Długo ani słówka nie pisnęli, aby
Janosikowi niechcący nie zaszkadzili. A bez wątpienia i dlatego, aby
go przypadkiem ktoś nie okradł. Dopiero po latach, gdy Janosik już
nie żył, opowiadali wszystkim, jak raz na własne oczy widzieli Janosika
tańczącego z rusałkami. I nie zapomnieli opowiedzieć, jakie dary mu
te trzy rusałki dały. Duma ich rozpierała najbardziej wtedy, gdy mogli
wskazać łąkę pod Rozsutcem, gdzie paliło się ognisko i dokąd rusałki
przybyły.

Od tego czasu zaczęto to podwyższone miejsce na wschód od ły-
sego Wierchu nazywać Taneczną.

O oravskom erbe

Už je od tých čias viac ako sedemsto rokov, čo sa jednému pastierovi zo Zvolenského zámku dostala do uší strašná zvesť. Vraj ukrutní nepriatelia sa hrnú do krajiny a beda tomu, koho dolapia. Kdekoľvek prídu, najprv pochyťajú ľudí a všetkých pozabíjajú. Potom vydrancujú každý dom a podpália dedinu. Nič po nich neostane – iba nárek a pohoreniská.

Veľmi ťažko bolo Zvolenčanovi na srdci, keď to počul. Ani hneď nevedel, čo by mal najskôr urobiť, len sa prechodil z miesta na miesto a premýšľal, ako si uchrániť ženu i deti pred tými, čo taký chýr o nich šiel.

Raz zrazu zbadal, že vošiel kdesi do hory a nie a nie z nej vyjsť na svetlo. A čím viac sa takto ustával, tým sa v nej hlbšie zamotával. Napokon celý vysilený sa zvalil pod strom a zaspal. Ktohovie, ako dlho takto spal, keď zrazu počul milý, lúbezný hlas: „Dost’ si sa nabudol v tomto kraji. Aj si robil, koľko si vládol, lenže nič ti neuznali. A teraz idú také časy, že naisto dobre urobíš, keď odídeš preč.“

Chcel otvoriť oči, ale akýsi čudesný jas ho oslepoval. Ale predsa sa aspoň spýtal: „A kdeže by som mal ísť? Ved’ som tu bol spokojný so všetkým...“

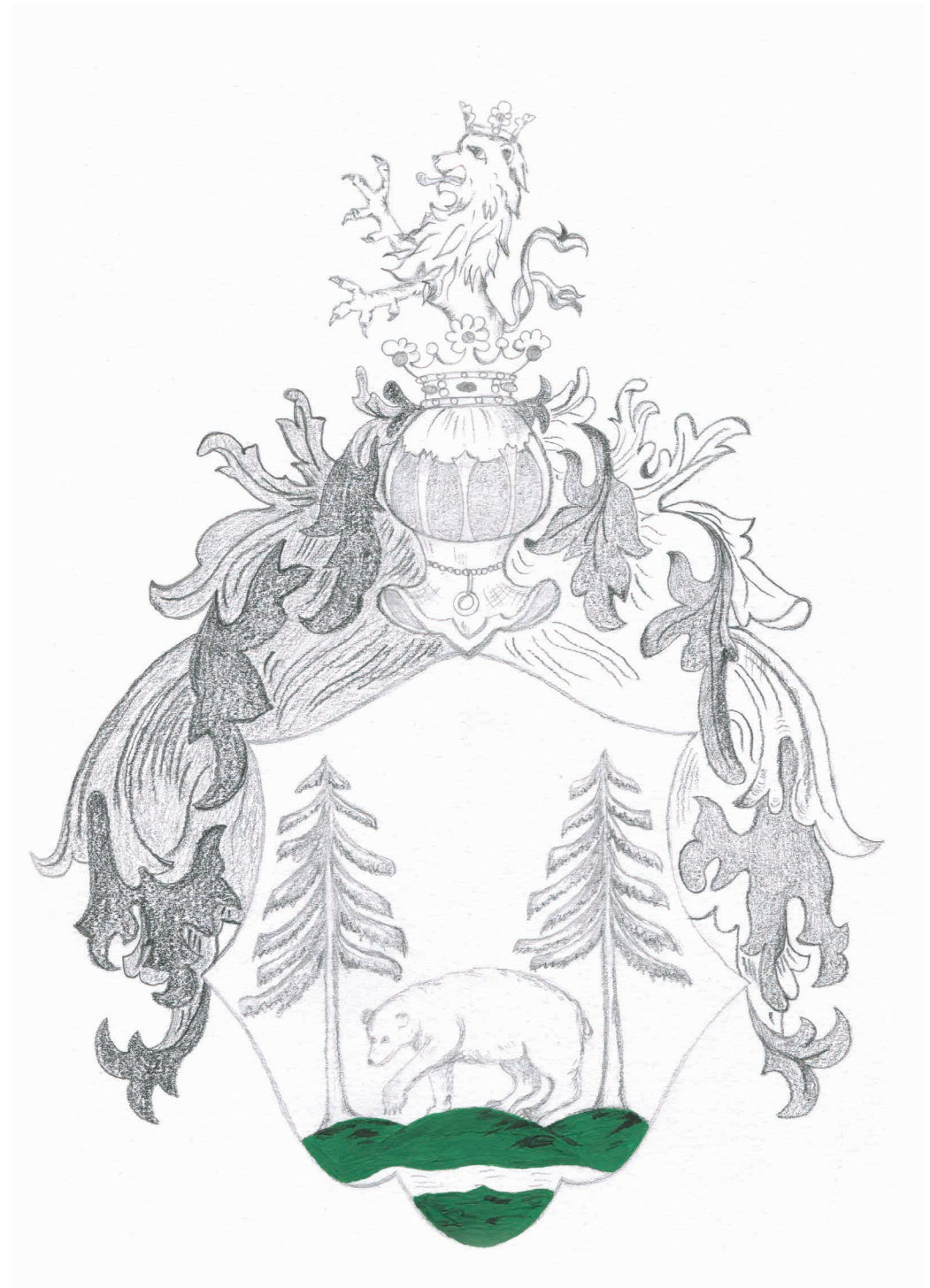
Hlas pokračoval: „Chod’ ďalej na polnoc a zastaň tam, kde sa Orava i Váh do seba vlievajú. A potom sa pober ďalej nahor a krok nespomaľuj, kým sa ti oravská dolina nerozšíri. Ale tam, kde je najviac roviny, tam si staň a dobre sa rozhladni! Naisto sa ti zvidí to pole i vrchy.“

„A čože tam budem robiť?“ vyzvedal sa hneď zahorúca Zvolenčan.

Nato počul slová: „Bojovať budeš, zápasíť... Tri veci ti tam jednostaj budú stáť v ceste. Kedykoľvek ich premôžeš, vždy sa ti bude dobre žiť.“

„Nuž a ktože mi tam môže najviac cesty krížiť?“ pýtal sa ďalej Zvolenčan.

Dostal takúto odpoveď: „Sotva vkročíš do kraja, musíš sa pasovať s riekou. A tá sa proti tebe neraz vzbúri. Potom budeš zápasíť s prírodou. Často tam pršiava a v zime zas sužujú ľudí mrazy a metelice. Ale keď sa vychvíli, tak je tam tak pekne, že krajší deň inde nezažiješ. Hneď

odprvoti sa budeš biť aj s divou zverou, lebo tá sa ti neraz pozrie rovno do očí. Len sa jej nesmieš zľaknúť. A keď zvíťazíš nad týmito tromi vecami, naisto nikdy neoľutuješ, že si tam prišiel.”

Zvolenčan si najprv myslel, že neznámy hlas už dočista zatíchol, ale napokon predsa sa ešte raz ozval: „A teraz už chytro choď, kam ti radím! Ak budeš vyčkávať, veľmi zle tu obídeš. Nuž radšej sa rýchlo ber!”

Keď sa Zvolenčan vrátil domov, veru už ani veľmi nevyhutoval, čo by mal najskôr urobiť a na koho sa obrátiť. Len naložil na voz to najpotrebnejšie a hybaj so ženou i deťmi tým smerom, kde sa Orava i Váh vlievajú do seba. Lenže hore oravskou dolinou sa v tých časoch nedalo ešte ísť po suchej zemi, lebo cesty nebolo. Ba ani len chodníček nebol rúči. Voľky-nevoľky brodili sa po rieke. A veru dosť dlho stúpali, kým sa im skaliská a vrchy trocha ustúpili nabok. Len čo však kúsok podišli, medved' sa im postavil do cesty. S tým si ešte dosť ľahko poradili. Krikom ho preč zahnali a potom nakládli vatru, aby sa k nim viac nevrátil.

Nakoniec predsa len došli na široké pole, aké už dlhší čas po ceste nezbadali. Vtedy sa Zvolenčan rozhliadol a s úsmevom zašepkal: „Tu to bude... Tu bude stáť veľká dedina. A nebude mať páru na šírom okolí.”

A naozaj sa jeho reč po čase splnila. Na veľkej lúke potom z roka na rok vyrastalo viac a viac domov. Keď sa neskôr ľudia usídlili aj na iných miestach, ani jedna dedina túto dlho neprevýšila. I dali jej meno Veľká Ves.

Zvolenčan vraj naozaj neoľutoval, že sa vtedy usídlil v tomto kraji medzi vrchmi. Uchránil sa tam nielen pred Tatármi, ale aj pred inými nepriateľmi. A keď po rokoch umieral, svojim synom ešte raz porozprával, ako sa dostali do oravskej doliny. I to im nezabudol povedať, že sa ľudia musia pasovať s tromi vecami, ak sa chcú udržať pri živote.

Synovia si otcove reči vryli do pamäti a neskôr to i oni svojim deťom a kdekomu rozprávali.

A jeden, čo to počúval, namaľoval raz obraz. Znázorňoval tie tri veci: boli na ňom dva smreký pod belasou oblohou a medzi nimi medved', ako si kráča po brehu rieky.

Ľudia zaraz vyrozumeli, čo stojí na obraze. Takto o ňom vravievali: „Dva smreký a medved', to je oravská príroda. Popod tečie Orava, čo ju treba ustavične krotiť a nedať jej vybehnúť z cesty. Nad nimi je belasé nebo. Keď je pekné, čisté, vtedy niet krajšieho dňa v širom svete. Ale keď sa zachmúri a hnevá na ľudí, vtedy sa na Orave horšie žije. Ťažšie i tvrdsie ako kde inde...”

Nad tým obrazom sa neraz viacerí ľudia zamysleli. A kto žil na Orave, veru vždy prizná, že je to tak, ako znázorňuje obraz, čo ten človek namaľoval. Aj oravskí páni si obraz všimli a odniesli ho na zámok. Nakoniec podľa neho urobili oravský erb.

O oravským herbie

Minęło przeszło siedemset lat, odkąd do pewnego pasterza z Zamku Zwolenńskiego dotarły straszliwe wieści. Podobno do krainy garną się wrogowie, a biada temu, kogo dopadną. Gdziekolwiek przyjdą, najpierw połapią ludzi i wszystkich zabijają. Potem zrabują wszystkie domy a wioskę podpalą. Nie zostanie po nich nic – tylko lament i pogorzeliska.

Na taką wiadomość serce zwolenńskiego pasterza ogarnęła troska. Nie wiedział, co robić, tylko chodził w tę i we w tę i rozmyślał, jak uszpeczyć swoją żonę i dzieci przed tymi, których wyprzedzała zła wieść.

Pewnego razu spostrzegł nagle, że wszedł gdzieś do lasu i nie potrafi wyjść z gęstwiny. Im bardziej się usiłował wyjść z gęstego lasu, tym głębiej w nim zapadał. W końcu całkiem strudzony położył się pod drzewem i zasnął. Kto wie, jak długo tak spał, gdy nagle usłyszał wdzięczny głos: „Dość już przebywałeś w tej krainie. Pracowałeś, ile ci sił starczyło, lecz od nikogo nie zażyłeś uznania. A teraz nadchodzą ciężkie czasy, więc lepiej zrobisz, gdy stąd odejdziesz.”

Chciał otworzyć oczy, ale oślepiło go jakieś dziwne światło. Odważył się chociaż zapytać: „A dokąd bym miał pójść? Tu przecież było mi dobrze...”

Głos brzmiał dalej: „Idź dalej na północ, dotrzyj tam, gdzie rzeki Orawa i Wag się zlewają. A potem, nie zwalniając kroku, udaj się w miejsce, gdzie orawska dolina się rozszerza. Pójdź tam, gdzie będzie najszersza równina, zatrzymaj się i dobrze się rozejrzyj! Na pewno spodoba ci się to miejsce i góry.”

„A cóż ja tam będę robić?” – natychmiast chciał wiedzieć pasterz.

W odpowiedzi usłyszał: „Będziesz walczyć, bojować... Trzy rzeczy będą ci tam zawsze stać na drodze. Gdy tylko je przewyciężysz, zawsze będzie ci się dobrze żyło.”

„A co będzie mi tam najczęściej przeszkadzać?” – pytał dalej zwolenński pasterz.

Otrzymał taką odpowiedź: „Jak tylko przybędziesz w tę okolicę, będziesz musiał zmagać się z rzeką. Nie raz rzeka się zbuntuje prze-

ciwko tobie. Także z przyrodą przyjdzie ci się zmagać, bo często tam padają deszcze, zimą panują siarczyste mrozy i śnieżyce. Ale za to, gdy się wypogodzi, to ładniejszego dnia nie ma nigdzie indziej. Od samego początku będziesz musiał poskramiać dzikie zwierzęta, często ci przyjdzie spojrzeć im prosto w oczy. Jednak nigdy ci nie wolno okazać lęku. Jeśli zwyciężysz nad żywiołami i zwierzyną, nigdy tego nie pożałujesz, żeś tam przyszedł."

Zwoleński pasterz najpierw pomyślał, że nieznany głos już ucichł, ale ten odezwał się jeszcze raz: – „A teraz szybko ruszaj w drogę! Nie zwlekaj, bo tu cię czeka coś bardzo złego. Raczej się pośpiesz!”

Gdy pasterz przyszedł do domu, niewiele się zastanawiał, co ma robić czy z kim się radzić. Załadował na wóz te najbardziej potrzebne rzeczy i wraz z żoną i dziećmi udał się w drogę tam, gdzie spotyka się Orawa z Wagiem. Tylko, że w tamtych czasach nie można było dotrzeć do orawskiej doliny po suchej ziemi, bo dróg nie było. Co więcej, nie było nawet dogodnych ścieżek. A tak, chcąc nie chcąc, musieli rzekę w bród przebywać. Szli bardzo długo, zanim skały i wierchy się trochę rozstały na bok. Przeszli spory kawał drogi a tu niedźwiedź im drogę zagroził. Łatwo się uporali i z tą przeszkodą, przegnali go krzykiem a potem zapalili watrę, aby się już nie wrócił.

W końcu przybyli na szerokie pole, jakiego po drodze od dawna nie widzieli. Wtedy pasterz rozejrzał się wokół i szepnął z uśmiechem: „Tu to będzie... Tu będzie wielka wieś, w całej okolicy drugiej takiej nie będzie.”

Jego słowa po pewnym czasie się spełniły. Na rozległej łące z roku na rok przybywało coraz więcej domów. Później także w innych miejscach osiedlili się ludzie, ale długo ani jedna wieś tej pierwszej nie dorównała. A tak ją nazwali Wielką Wsią.

Zwoleński pasterz nigdy nie żałował, że osiadł w tej okolicy między wierchami. Ochronił się tam nie tylko przed Tatarami, ale i przed innymi wrogami. A gdy po latach umierał, opowiedział swoim synom jeszcze raz, jak dotarli do orawskiej doliny i przypomniał im, że jeśli ludzie chcą tutaj żyć, muszą się uporać z trzema trudnymi przeszkodami.

Synowie zapamiętali dobrze ojcowe słowa, by je później przekazać swoim dzieciom i nie tylko im.

A jeden człowiek, który tego wysłuchał, namalował obraz. Widniały na nim dwa świerki pod błękitnym niebem a między nimi niedźwiedź chodzący po brzegu rzeki.

Ludzie od razu zrozumieli, co obraz przedstawia. I mówili: „Dwa świerki i niedźwiedź to orawska przyroda. Niżej płynie Orawa, którą ciągle należy poskramiać i nie pozwolić jej, aby opuściła swoje koryto. Nad nimi widnieje błękitne niebo. Gdy jest piękne, czyste, wtedy w całym świecie nie ma ładniejszego dnia. Lecz, gdy się zachmurzy

gniewając się na ludzi, wtedy jest życie na Orawie trudniejsze. Trudniejsze niż gdziekolwiek indziej...”

Nad tym obrazem zamyśliło się wielu ludzi. A ci, którzy żyli na Orawie, zgodnie potwierdzali, jak trafne jest to, co malarz przedstawił na obrazie i co chciał im przekazać. A możni ówczesnego świata też ten obraz zauważyli i zabrali go na zamek. W końcu zrobili z niego orawski herb.

Pltníci

Dreva bolo po oravských lesoch odpradáva neúrekom, ibaže odviezť ho ta, kde ho ľudia potrebovali, nebolo jednoduché. Dopravovať drevo na koňoch či volskými záprahmi bola zdĺhavá a ťažká robota a zvieratá vládali odviezť z oravských lesov iba trošku, akoby kvapku z mora.

A práve voda, rieka Orava, sa stala tým záprahom, čo sa ním aj z najzadnejšieho kúta stolice dali odviezť náklady, s ktorými by si ľudia, ba ani najsilnejšie zvieratá nevedeli rady. Stačilo iba zbiť plť, a hybaj do širého sveta. Takmer sto kilometrov sa dalo plaviť po Orave.

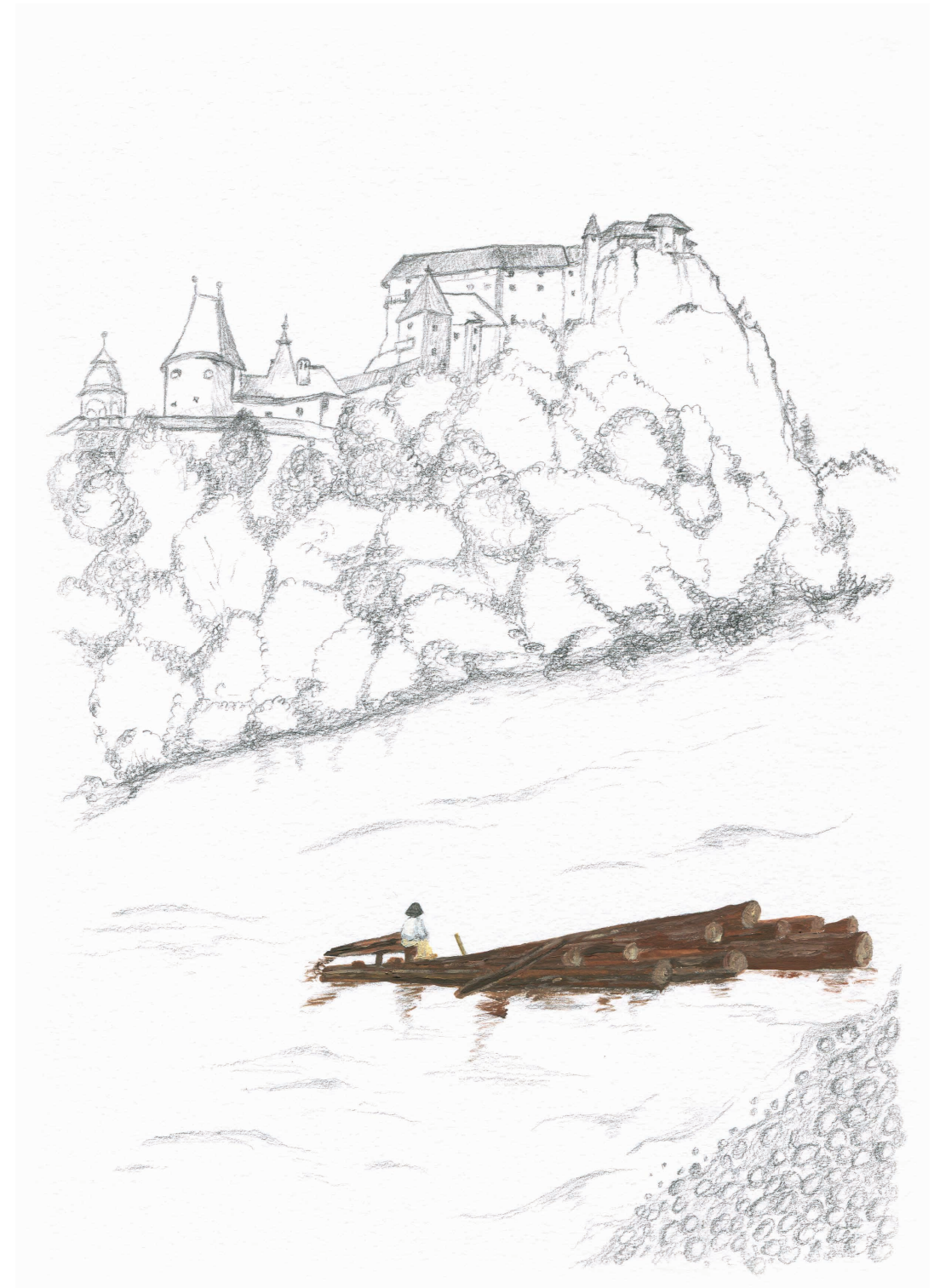
Ostatná plť zišla dolu Oravou v roku 1957. Vtedy sa zbila na oravskom pltnisku ostatná „koza“ (tak nazývali Oravci plť vhodnú na plavbu po rieke) a tá uháňala po vode z Tvrdošína na pílu do Oravského Podzámku. Ale kto a kedy splavil po rieke prvú plť, o tom môžeme iba uvažovať.

Z listiny Belu IV. z roku 1265 sa dozvedáme, že v Tvrdošíne bola už colná stanica. Naisto ju zriadili aj dávnejšie pred týmto rokom, cez ňu sa dovážala z Poľska soľ i súkno. Pravdaže, dolu Oravou sa vozievalo iba na pltiach, akože inakšie...?

Do slovenských rovín i dolín prichodili slovanskí predkovia v 5. a 6. storočí a neobišli ani Oravu. A tak vlastne už v týchto časoch sa plavia naši praotcovia a pred nimi bohvie kto ešte... Azda aj ten, kto prvý vkročil do oravskej doliny.

Kedysi sa z tohto kraja po riečnej ceste vyvážalo naozaj všeličo. Okrem soli a súkna splavovali sa na pltiach ľan i konope, ale najmä drevo. Po vode plávali kláty dlhé i kratšie, rohy aj laty na stavbu striech, povestné oravské šindle, trocha dlhšie ako z iných krajov, lajstne i piliere a dosky všetkej hrúbky. Po rieke mohol človek bez drgáňania zbehnúť do Kľačian i ďalej, a dakedy veru aj skôr ako na inom dopravnom prostriedku.

Ked' plť na Orave ustavične pribúdalo, páni na Oravskom zámku rozhodli takto: „Rieka patrí nám, kto sa chce zviezť s tovarom, nech zaplatí! Budeme vyberať mýto...“

A brali peniaze od každého, kto chcel cestovať po rieke. A takých, čo radšej oželeli mýtnu poplatky, akoby sa mali terigať oravskou dolinou na vozoch, bolo dosť. Turzovci sa spoza hradných múrov iba usmievali nad tým, ako sa im bez roboty sypú peniaze do zámockej pokladnice. Kým pre pltníkov boli dravé oravské vody neraz postrachom, pre pánov na Oravskom zámku bola rieka zlatou baňou. Dopravný uzol pri sútoku dvoch riek predstavovala osada Kľačany, ktorú Turzovci založili roku 1540, aby oravskú vodu využili na pltníčenie a rybárčinu.

V ostatnom storočí sa po tejto rieke odvážalo už iba drevo. Rok čo rok uháňali nadol plte a na nich svalnaté, dakedy aj slabšie ľudské telá, čo odvaľovali vodu i ťahali veslom tak, aby sa plť nebodaj o niečo nešuchla.

Aby sa mohlo splavovať drevo, musela sa zbiť na brehu rieky plť, či skôr spomenutá koza. Plte sa zhotovovali na tíšine pod kolenom rieky, kde prúd prekážal zbíjačom najmenej. Pltníci o tých miestach vedeli veľmi dobre, preto aj nástojili, aby sa dovezené drevo gelbovalo či vŕšilo na miestach, kde sa dalo najľahšie zbíjať. Z naukladaných hrb sa potom spúšťal klát za klátom na vodu, pričom hrubšie konce, tzv. gány, utvárali zadok plte, tenšie časti boli jej pyskom. Pôvodne sa drevá zbíjali drevenými klinmi, neskôr sa však začali prevrtávať plťovým nebožiecom a cez diery sa prevliekla štangľa. Tento spôsob už bol istejší, plť sa aj pri náraze držala skôr v kope, hocikde sa len tak ľahko nerozsypala.

Na pysku plte i v zadnej časti boli jarmá a na nich kružidlá, do ktorých sa vpasúvali veslá. S menšou plťou si dal rady jeden pltník, ale keď sa spojili dve plte do zväzku, už boli potrebné dve sily: predník na jej pysku a zadník v zadnej časti plte. Predník mal byť skúsenejší chlap s väčšou silou, ako zadník stál na plti neraz aj začínajúci mladík. V tejto druhoradej úlohe sa uplatnili aj ženy, a tak si veru svoje odpltničila aj nejedna oravská mať i jej dievky, ak v dome chýbali synovia. Zo štyroch otcových dcér chodievala na pltnicu najstaršia Uľa.

Plť sa mala zostaviť tak, aby na vode rúče sedela, s dobre vystlaným nákladom či povalou mala sa plaviť ako kačka.

Pltníčenie nebola nijaká romantika. Vari ani na jednej rieke sa tak chytro neustrnulo pre všelijaké príčiny ako práve na Orave. Do doliny vrezaná, ničím nespútaná rieka si oddávna hľadala cestu. Raz sa zvrátila, potom sa narovнала a celkom pokojne si húdla, zrazu sa však zdurila a hučala i revala ako zlostnica, v hneve sa zahrýzala do brehov, čo jej útokom nevládali vždy odolávať.

„Pri Čurilove váľame obaja!“ upozorňoval predník svojho spoločníka, keď vošli z pokojného horného plesa do strmého vrkoča, čo vyúsťoval v ostrom zhybe rieky. Plť museli na tom mieste ťahať dve sily, odďaľovať ju čo najviac od ľavého brehu do jej stredu. S plťou by sa bolo bývalo aj bezpečnejšie šlo, keby sa dala prihamovať, no na tomto povoze nebolo brzdy. Plť si uháňala, ako jej stačil dych, nebrala na nikoho ohľad. Len

šikovný pltník mohol dakedy inú plť predbehnúť v tíšine, ale na strmom prúde ani myslieť. Vtedy musel ísť tak vedia druhej plte, že do nej zaťal sekerou a vlastnú plť na tichej hladine poduril napred.

Ešte nebezpečnejšie boli mosty s izbicami či piliermi a komorami, medzi ktorými boli úzke polia; vtedy sa plť len tak-tak pomedzi neprešmykla. Zle sa prechádzalo pltníkom popod most v Krásnej Hôrke i v Podbieli a každý si vydýchol, keď sa prešuchol popod krivský či dlžiansky most alebo popod most v Dubovej. Strach vzbudzovali aj vodníci. Najnebezpečnejší bol vraj krásnický, lebo keď sa plť valila na most, obesil sa pltníkovi na veslo a ten potom nie a nie s ním hýbať. A voda dookola hučala, revala, až v ušiach zaliehalo, pred očami pltníka sa v rozbesnenej vode zjavovali príšery. Jednému Lomňanovi si topelec pri Krásnej Hôrke sadol na predok a uškŕňal sa naňho, ešte vraj aj zuby vycieral. A Lomňan ho schytil za krk a sotil do vody. „Pakuj sa mi z očí, špata akási!“ zakričal za ním.

A ten sa napajedil, vystrčil z vody kostrbatú hlavu a pohrozil pltníkovi: „Počkaj, veď ty prídeš!“ A vraj sa nevyhrážal nadarmo. Keď išiel potom znova tou istou cestou, darmo keroval stredom rieky, márne odvaľoval vodu z celej sily, na krásnickom moste ho tak šmaclo o izbicu, že načisto roztrieskal plť a skoro sa utopil.

Pltníkov ohrozovali aj všakové vodné vrkoče, kotly a krútnavy vo vode. Joža Kavčiarika na dolnom plese vyše Radovej skaly schvatal vír a držal ho v hrsti ako zlý duch krivú dušu. Nie a nie sa potom pohnúť z miesta, musel dlhší čas počkať na druhých, čo ho nakoniec pojali za sebou nadol.

Pod povrchom vody sa skrývali aj neviditeľné melčiny, skalnaté stupne si vyhlbili jamiská, naprostred rieky sa utvárali námely, kde sa dalo ľahko uviaznuť. Na jeden z nich do smrti nezabudol svák Kravský z Podbiela, čo sa na ostrej jarnej vode vybral so ženou zviezť plť z Tvrdošína do Párnice. Predvečerom sa pribili pod Jasienkom a šli spať domov, že ráno pôjdu ďalej. Keď však vstali, žena pozrela oblokom a zhíkla: „Pozri sa, sneh! Vyše členkov ho bude...“

„Ale s plťou musíme...“ odpovedal muž a šli znova k rieke. Lenže vyše kaplnky pri Dubovej ich chytilo na námele, prúd vody ich vytlačil na súš, plť sa zaryla do rozmoknutej zeme pyskom. Darma obaja odtískali plť drúkmi, márne ju tlačili, pohnúť sa s ňou nedalo.

„Idem do vody, treba nám pomoc. Ak ma zvalí, zvalí...“ povedal svák a začal sa pasovať s prúdom i kalnou ľadovicou, ktorú práve napájaj aj čerstvo napadnutý sneh. Napokon išiel do dediny i rozpovedal všetko, čo sa stalo, a pýtal kone.

A žena zatiaľ sedela na plti na námele, zmrznutá, uprostred hučiacej vody, trnula v strachu, či nestúpne voda a či nestiahne plť nadol. Svák Kravský aj s Dubovanmi vytiahli plť z námelu, ale všetko sa mohlo aj inak skončiť.

Dravé oravské vody nešianali vtedy ani ženy, tetka Jursova z Nižnej našla v nich smrť, keď sa im na moste roztriasla plť. Na pltníkov číhali aj všakové vodné prúdy, v mútnej vode sa skrývali zradné hĺbočiny, ktoré neskúsené, nepozorné oko nezbadalo, z diaľky sa voda vlnila rovnako.

Pltníci sa radi rozprávali s ľuďmi priamo a po chlapsky, pri robote i na cestách si vše spríjemňovali chvíle žartom, len ponižovanie a výsmech neznášali. Ak niekto na nich zavolať z brehu čo len trošku posmešne, odpovedali aj nevyberane.

Raz sa stalo, že faktor dojednával s chlapmi robotu, ale Kriváňom nechcel dať plácu, aká im patrila. Vraj si nezaslúžia toľké peniaze za málo námahy. A Peter Bajdík na to: „Mali by ste skúsiť, čo je to za robota. Podťte s nami!“

„A veru pôjdem! Vy si myslíte, že iba vy ste súci na také cesty?“ zabrdol horenos faktor. Ale na plti si merkurajte, robte vždy len to, čo aj ja!“ upozorňoval ho Bajdík. Faktor sa chlapil, ale keď plť schvatol prúd, zdalo sa mu, že sa rúti do priepasti. A keď všetko bolo okolo neho v pohybe, chytala ho úzkosť, popod mosty si iba prikrčil hlavu a trpol, či nehodí plť o komoru. A keď uháňali vyše Záskaľia, faktor zrazu čľap po pás do vody. Ani sa nenazdal, plť vhupla pyskom do jamy, a keď sa narovnala, už bol mokrý do nitky.

„A ty si prečo suchý?“ pozrel faktor na Petra i čudoval sa, že sa nenamáčal ako on.

„Ved' ste vari videli, že som odbehol od vesla a skočil nazad. Mali ste aj vy tak urobiť. Plť padla do jamy...“

Zo všetkých miest na Orave sa najhoršie plavilo práve tam, kde bolo najkrajšie: v kraľovianskej doline pri Dierovej. Vrchy sa tu natoľko priblížili k sebe, že neostalo miesto ani na cestu, tú nakoniec museli vytáť v skale. Voda v rieke na jednom mieste tak syčala a vrela pod povrchom, ani čo by kdesi na dne kládli bosorky oheň. Pltníci to miesto nazývali Kotál, a keď z neho vyšli bez nehody, vždy si vydýchli. Aj spomínanému faktorovi tu zabúšilo srdce, upokojil sa iba vtedy, keď vystupoval v Kraľovanoch na breh. Odchádzal bez slova, drkotajúc zubami od zimy, v topánkach mu čliapkala voda. Peter Bajdík, v ktorom nebolo ani za necht zlomyseľnosti, predsa si len pomyslel: Máš, čo si chcel, sotva ešte staneš dakedy na plť.

Oravci plavili drevo najviac iba po oravských vodách, ale vše zašli aj do Varína a do Žiliny. Po Váhu však už viedli iné cesty, bolo ich treba poznať, nedali sa obísť. Od Vrútok poháňali plte už aj turčianske vody, pltník ich hneď zacítil pod nohami, a keď o nich rozprával, nezabudol pripomenúť: „Voda tam zosyčala pod plťou, ako keď sa pripravá slanina na ohni. A ťahala plť, ani čo by si pripriahol koňa.“

Za Vrútkami na ceste do Žiliny každý pltník myslel na nebezpečenstvo pri Strečne, pred očami sa mu roztancovali najmä Besná a Margita.

Na tých miestach sa bolo treba obracať, pltník tu mal vedieť preťatť vrkoč vody, a na to už musel mať chlapeckú silu.

Od Žiliny nadol oravskí pltníci už nechodievali, v novších časoch sa iba podaktorí splavili až do Komárna i ďalej po Dunaji na Dolnú zem.

Cesta na plti sa málokedy ponášala jedna na druhú. „Na tom najviac záleží, aká je voda,“ vravievali pltníci. „A čím viac dažďa, tým lepšia pltnica,“ opakovalo sa po každej ceste.

Plť sa najrýchlejšie plavila na jarnej vode, tá bola ostrejšia ako iné vody, šikovnejšie hnala plť na vode ako v lete. Ale dobré vody boli aj koncom júna, volali sa jánske a voda konopnica, lebo sa rozprúdila v čase, keď sa trhali konope. Voda, pravdaže, ožila aj po každej búrke, vtedy v nej zaihrali žilky a vyzvrťala nejednu plť. Len dlhšie nevydržala, pltník sa na takej vode musel ponáhľať, kým jej nebudlo síl.

Pltníci boli ľudia tvrdej národy, ktorí sa hocičoho len tak ľahko nezľakli i za pasy sa pustili s čímkoľvek, čo im prišlo do cesty. Na peniacich sa vodách nekrútila sa im hlava, pevne sa držali vesiel, aj keď sa zdalo, že sa s nimi hýbe svet. Spoločne zbýjali plte i vzájomne sa ratovali v najväčších nebezpečenstvách. Vendo Slanický nezaváhal ani na chvíľu, keď z diaľky zazrel, že môjmu starému otcovi chytilo nohu medzi drevá a nemohol veslovať. Zakričal naňho a dával mu znáť: „Vydrž, zaraz priplávam!“ A pustil hneď vlastnú plť dolu vodou: „Id' si, kde chceš, teraz treba zachrániť ľudský život, ten je viac hoden ako drevo!“ Vendo vedel, že plť naisto ustrnie ktovie kde, že sa možno aj roztrieska, a predsa skočil do vody, priplával k starému otcovi a vyslobodil ho z pasce.

Chlapa, čo splavil už viac plti, vábili cesty, rieka sa mu penila ešte aj vo snách. A keď sa zjari či po dlhších dažďoch dvíhala hladina vody, vzal sekeru a lihu, také drôtené lano, aby bolo čím priviazať plť k brehu, pltnícky nebožiec a náperník z dosky, čo sa pripevňoval na veslo. A ešte šparing, železný kolík potrebný pri pribíjaní plte. Kôl či štipák doniesli aj iní. Taká odvážna cesta, a tak málo takých jednoduchých nástrojov! Len smelosť a sila nemesli chýbať, a práve tieto vlastnosti nemal hoci kto, preto na pltnicu chodievali iba niektorí chlapi. Pltník sa z cesty mohol aj nevrátiť, ved' vari ani pri jednej robote nezahynulo toľko mocných chlapov ako na pltiach. Nejedna žena sa azda nikdy tak mužovi nezaraďovala ako vtedy, keď sa jej vrátil z pltnice.

Flisacy

Orawskie lasy od dawien dawna słynęły obfitością niezbędnego dla ludzi drewna. Jednakże jego przemieszczenie na miejsce przeznaczenia wcale nie było takie proste. Transport drewna końmi lub zaprzęgiem wołów trwał przydługo, robota była wyczerpująca a zwierzęta były w stanie wywieźć z orawskich lasów niewiele, tyle co kropla w morzu.

To właśnie woda, rzeka Orawa, stała się tym najlepszym zaprzęgiem do przemieszczania drewna. Umożliwiała transport ładunków z najbardziej oddalonych zakątków regionu i w takiej ilości, z którą by sobie nie poradzili ludzie ani zwierzęta. Starczyło tylko zbić tratwę i ruszać w świat! Szlak, którym spławiano drewno po Orawie mierzył prawie sto kilometrów.

Ostatnia tratwa spłynęła Orawą w roku 1957. To wtedy na orawskiej przystani flisackiej zbito ostatnią „kozę” (tak Orawianie nazywali tratwę do spływu rzeczno), która kursowała po wodzie z Twardoszyna do tartaku w Orawskim Podzamczu. Lecz o tym, kto i kiedy spławił rzeką pierwszą tratwę, możemy jedynie snuć domysły.

Z dokumentu Beli IV z roku 1265 dowiadujemy się, że w Twardoszynie istniały już wtedy roгатki, gdzie pobierano myto. Zapewne zostały ustanowione znacznie wcześniej, bowiem tędy przywożono z Polski sól i sukno. Oczywiście przez Orawę transportowano towary jedynie na tratwach, no bo jak inaczej...?

W V i VI wieku na słowackie równiny i do dolin górskich napływała ludność słowiańska, nasi przodkowie, nie omijając także Orawy. I już wtedy dzieje naszych praprzodków spletały się z rzekami i ich spływem, no a kto wie, może i wcześniej... Możliwe, że i pradziad, który pierwszy wkroczył do orawskiej doliny, korzystał z dobrodziejstw rzeki.

Kiedyś drogą wodną wywożono z tego regionu przeróżne towary. Oprócz soli i sukna przewożono na tratwach len i konopie, jednak najwięcej i przede wszystkim drewno. Rzeką płynęły drągi długie i krótsze, kalenice i łaty do budowy dachów, opiewane orawskie gonety, trochę dłuższe niż w innych krainach, listwy i słupy i deski o różnej

grubości. Droga rzeczna stanowiła także dogodny połączenie dla ludzi podróżujących na przykład do miejscowości Kralowany albo i dalej. Taka podróż była nieraz dogodniejsza niż jakimkolwiek innym środkiem lokomocji.

Kiedy na Orawie zaczęło nieustannie tratw przybywać, ówczesni możni z Zamku Orawskiego wydali takie oto zarządzenie: „Rzeka należy do nas, kto chce płynąć po niej z towarem, niech płaci! Będziemy pobierać myto...”

No i brali opłatę od wszystkich, którzy korzystali ze szlaku wodnego. A wielu było tych, którzy raczej zapłacili myto, niż mieliby tłuc się orawską doliną wozem. Turzonowie za murami zamkowymi tylko zacierali ręce, ciesząc się, że pieniądze im bez pracy przybywają do zamkowego skarbcza. Tymczasem, gdy dla flisaków były nieposkromnione orawskie wody nie lada wyzwaniem, dla możnowładców stanowiły one prawdziwą żyłę złota. U zbiegu dwóch rzek, w miejscu stanowiącym węzeł transportowy, w roku 1540 Turzonowie założyli osadę Kralowany, aby lepiej wykorzystać wodę orawską do flisactwa i połowu ryb.

W ostatnim stuleciu na tym szlaku wodnym przewożono tratwami już tylko drewno. Rokrocznie sunęły w dół rzeki tratwy a na nich dobrze zbudowani, czasami i mniej muskularni ludzie, którzy odgarniali wodę i ciągnęli wiosłem tak, aby się tratwa o nic nie otarła.

Aby móc spławiać drewno, należało najpierw zbić na brzegu tratwę, czy jak wcześniej wspomniano „kozę”. Tratwy budowano poniżej zakola rzeki, gdzie nurt był spokojny i nie przeszkadzał zbyt w pracy flisaków. Flisacy bardzo dobrze znali te miejsca, dlatego zawsze nalegali, aby binduga – skład drewna był właśnie w takich miejscach, gdzie było najłatwiej zbić tratwę. Z nagromadzonych stosów spuszczano drąg za drągiem na wodę, przy czym grubsze końce drągów tworzyły tył tratwy a cieńsze końce jej przód, czyli głowę. Drewno do spływu łączono w tafle. Pierwotnie drągi zbijali drewnianymi klinami, w późniejszym okresie przewiercali je prostym narzędziem ręcznym – wiertłem do drewna. Tak przygotowane sztuki drewna mocowali do cieńszych poprzeczek nazywanych szorcami. W Ten sposób zapewniał lepsze zabezpieczenie tratwy, aby się drewna nie rozłączyły i tratwa nie rozsypała w razie nájazdu na przeszkodę.

Na przodzie tratwy i w tylnej części były uchwyty (gniazda) a w nich dulki, w których mocowano drygawki (wiosła). Mniejszą tratwą potrafił sterować jeden flisak, lecz gdy dwie tafle połączono w jeden pas, wtedy byli potrzebni dwaj robotnicy: na przodzie tratwy retman i jeden flisak w tylnej części. Ten na czele tratwy musiał być doświadczony i mocniejszy chłop, natomiast w tylnej części często stał początkujący flisak. W tej roli drugorzędnej sprawdzały się też kobiety, więc na flisie swoje odpracowała niejedna orawska matka i jej córki, gdy w domu

brakowało synów. I tak spośród czterech ojcowych córek chodziła na flis najstarsza Ula.

Tratwę należało zbudować tak, aby zgrabnie siedziała na wodzie. Tratwa, z dobrze rozłożonym ładunkiem i właściwie umieszczoną budą czy domkiem dla retmana, miała płynąć po wodzie jak kaczka.

Flisactwo nie było wcale zajęciem romantycznym. To z racji specyficznych warunków panujących na wodzie i niebezpieczeństw czyhających w nurtach rzek a pewnie na żadnej innej rzece nie było tyle różnych przyczyn do uwięźnięcia tratwy na rzece, jak właśnie na Orawie. Rzeka wcinając się w dolinę, jak nieposkromiony żywioł od dawna nieustannie formowała swoje koryto. Raz się kręciła, potem wyprostowała płynąc ze spokojnym szumem, to znów nieoczekiwanie się nadymała, wyła i ryczała jak złościca, gniewnie wgrzyzała się w brzegi, które nie umiały się przed nią obronić.

„Koło Czurilowa odbijamy obaj!” – ostrzegał retman swojego współnika, gdy ze spokojnego górnego stawu wpływali na stromy nurt wijący się niczym warkocz i kończący się w ostrym zakręcie rzeki. W tym miejscu były niezbędne dwie pary mocnych rąk do manewrowania tratwą, by ją odciągnąć na środek rzeki, jak najdalej od lewego brzegu. Spływ tratwą byłby bezpieczniejszy, gdyby można było tratwę przyhamować, lecz na tym powozie hamulca nie było. Tratwa pędziła do przodu, ile jej tchu starczyło, z nikim się nie liczyła. Jedynie bardzo zręczny flisak potrafił czasami prześcignąć inną tratwę w miejscu, gdzie nurt rzeki był spokojny i wolny, na wartkim nurcie ani o tym nie pomyślał. W takim miejscu musiał płynąć obok drugiej tratwy w ten sposób, że do niej wbił siekiere i własną tratwę na cichej wodzie pociągnął do przodu.

Jeszcze bardziej niebezpieczne były mosty z izbicami czy filarami i komorami, między którymi były wąskie przepływy; tratwa ledwo się mogła tędy prześlizgnąć. Bardzo trudno było flisakom przepłynąć przez most w Krasnej Górcie i w Podbielu. Również mosty w miejscowościach Krzywa, Długa, Dębowa stanowiły nie lada przeszkodę. Oprócz tego postrachem flisaków byli wodnicy. Najstraszniejszym był ponoć wodnik kraśnicki, bo, gdy tratwa garnęła się pod most, wodnik zawiesił się flisakowi na drygawkę, a flisak nie mógł nią poruszać. Tymczasem woda wokół huczała, ryczała, aż w uszach zatykało. Flisakowi w rozszalałej wodzie zjawiały się straszdyła. Jednemu flisakowi z Łomu raz koło Krasnej Górki usiadł na przodzie tratwy topielec, podśmiewał się, szczyrzył zęby do flisaka. Flisak złapał go za kark i zepchnął do wody. „Zgiń mi z oczu, paskuda jedna!” – krzyknął za nim.

Oj, ten się rozżościł, wynurzył z wody rozczochrany łeb i pogroził flisakowi: „Poczekaj, ty jeszcze tu przyplyniesz!” Nie groził nadaremnie. Gdy flisak znów płynął tym szlakiem, bezskutecznie usiłował kierować tratwę na środek rzeki, próżno odgarniał wodę z całej siły, na kraś-

nickim moście go tak rzuciło na izbicę, że tratwa się całkiem rozbiła a on omal utonął.

Inne zagrożenie dla flisaków przedstawiały długie warkocze wody, kipiące i niebezpieczne głębiny i wiry. Józka Kawczaryka – tak nazywał się pewien flisak – porwał wir na dolnym stawie powyżej Radowej Skały i tak go trzymał w garści, jak zły duch niegodziwą duszę. W żaden sposób nie mógł się ruszyć z miejsca, musiał długo czekać na innych flisaków, którzy go wyratowali i pociągnęli za sobą w dół rzeki.

Pod powierzchnią wody kryły się niedostrzegalne mielizny, stopnie skalne wgłębiły sobie doły, pośrodku rzeki formowały się ławice, gdzie łatwo było uwięznąć. O jednej z nich do samej śmierci nie zapomniał stryj Krawski z Podbiela, co raz na ostrej jesiennej wodzie wybrał się razem z żoną przepłynąć tratwę z Twardoszyna do Parnicy. Zanim nadszedł wieczór przybili do brzegu pod Jasieńkiem i poszli spać do domu, planując płynąć dalej dopiero rano. Gdy rano wstali, żona spojrzała przez okno i krzyknęła: „Zobacz, śnieg! Śnieg chyba powyżej kostek...”

„Ale my musimy z tratwą...” – odpowiedział jej mąż i poszli znów na rzekę. Tylko, że powyżej kapliczki koło Dębowej napłynęli na przymulisko, nurt rzeki ich wypchnął na ląd, tratwa wryła czołem w rozmokłą ziemię i tam osiadła. Na próżno oboje odpychali tratwę drągami, na pych brali, daremny był ich wysiłek, tratwa się nie ruszyła.

„Idę do wody, potrzebujemy pomocy. Jak mnie pograży, to pograży...” – powiedział stryj i zaczął się pasować z prądem lodowatej mętnej wody, którą zasilali dodatkowo świeżo spadły śnieg. W końcu dotarł do wsi, opowiedział, co się stało i prosił o konie.

Tymczasem jego żona siedziała na tratwie na przymulisku, zmarznęta, wśród ryczącej wody, zdrętwiała ze strachu, czy woda czasem się nie podniesie i prąd nie odniesie tratwy w dół. Stryj Krawski wraz z chłopami z Dębowej ściągnęli tratwę z mielizny, lecz wszyscy zdawali sobie sprawę, że wszystko mogło się i inaczej skończyć.

Rwące orawskie wody nie szczędziły ani kobiet, stryjna Jursowa z Niżnej w nich straciła życie, gdy im się pod mostem tratwa rozchybotowała. W wodzie czyhały na flisaków niebezpieczne wodne wiry, w mętnej wodzie skrywały się zdradliwe głębiny, których oczy niedoświadczonego czy nieuważnego flisaka nie potrafiły dostrzec, gdyż z daleka fale na wodzie wyglądały wszędzie tak samo.

Flisacy byli zawsze otwarci na rozmowy z ludźmi, przy pracy i w podróży lubili żartować, nie znosili jednak szyderstwa i drwiny. Jeśli ktoś do nich krzyknął z brzegu coś, co choćby trochę zakrawało na ironię, odpowiadali też niewybrednie.

Pewien arendarz zlecający pracę robotnikom, nie chciał flisakom ze wsi Krywań zapłacić tyle im się za pracę należało. Twierdził, że nie zasługują tyle pieniędzy za tak mało wysiłku. A Piotr Bajdik mu na to

odpowiedział: „Mielibyście panie najpierw wypróbować, jaka jest to praca. Chodźcie z nami!”

„Pewnie, że pójdę! Wy sobie myślicie, że tylko wy jesteście zdolni do pracy wodzie?” – zepiał się ich pewny siebie arendarz. „Dobrze, ale na tratwie należy bardzo uważać i robić zawsze tylko to, co i ja robię!” – przestrzegał arendarza Bajdik. Arendarz chętnie się zarozumiał, ale tylko do wtedy, gdy tratwę porwał wartki nurt. Wydawało mu się, że lecą w przepaść. Gdy wszystko wokół niego było w ruchu, ogarnął go straszliwy lęk, płynąc pod mostami tylko wtulał głowę w ramiona i cierpnął, czy woda nie rzuci tratwy o przesło. I gdy tak pędzili, gdzieś powyżej wsi Zaskalie arendarz nagle wpadł do wody po pas. Ani się nie spostrzegł a tratwa opadła czołem w zagłębienie, a gdy się wyprostowała, był już do nitki przemoczony.

„Jak to, że ty jesteś suchy?” – arendarz patrzył na Piotra dziwiąc się, że on nie był przemoczony.

„Widziałeś przecież, że odbiegłem od wiosła i skoczyłem do tyłu. Miałeś zrobić to samo. Tratwa wpadła w zagłębienie...”

Spośród wszystkich miejsc na Orawie najtrudniej było spływać tratwą właśnie tam, gdzie jest najpiękniej: w Dolinie Kralowiańskiej koło Dziurowej. Tam wierchy zbliżały się do siebie na tyle, że nie zostawało miejsca na suchą drogę, którą w końcu musiano wyrąbać w skale. W jednym miejscu woda tak syczała i kipiała pod powierzchnią, jakby gdzieś na jej dnie wiedźmy rozkładały ogień. Flisacy nadali temu miejscu nazwę Kocioł, a gdy z niego wyszli bez wypadku, z ulgą odetchnęli. Również wspomnianemu arendarzowi w tym miejscu mocno kołatało serce ze strachu. Uspokoił się dopiero wtedy, gdy zszedł na brzeg w Kralowanach. Szedł stamtąd bez słowa, szczękając z zimna zębami, w butach mu chlupała woda. Piotr Bajdik, który inaczej nie miał w sobie ani szczypty złośliwości, tym razem jednak pomyślał: „Masz, co chciałeś, pewnie już nigdy nie wejdziesz na tratwę.”

Orawianie spławiali drewno najczęściej wyłącznie po orawskich wodach, ale zdarzało się im płynąć także do Warina i do Żyliny. Jednakże po Wagu prowadziły inne szlaki, należało je poznać, gdyż nie można było ich ominąć. Od miejscowości Wrutki tratwy napędzane były również przez wody rzeki Turiec. Flisak od razu je poczuł pod nogami, a gdy o nich opowiadał, nie zapomnił dodać: „Woda tam pod tratwą zasyczała, jakbyś słoninę na ogniu opiekął. A ciągnęła tratwę, jakbyś jeszcze i konia zaprzągnął.”

Za Wrutkami na szlaku do Żyliny każdy flisak musiał się mieć na baczności przed niebezpieczeństwem czyhającym koło Streczna, zwłaszcza tam, gdzie z wody sterczały dwie ogromne skały, którym ludzie nadali imiona Biesna i Margareta. Opłynięcie tych dwu nieprzychylnych wartowniczek wymagało nie lada zręczności, tratwa musiała

tędy śmignąć przecinając warkocz wody, a do tego potrzebna była siła tego chłopca.

Orawscy flisacy nie pływali dalej szlakiem wiodącym od Żyliny w dół, jedynie w późniejszych latach tylko nieliczni flisacy spływali aż do Komarna i dalej po Dunaju na Dolną Ziemię.

Żaden flis nie był taki sam, jak poprzednie. „Wszystko najwięcej zależało od tego, jaka jest woda,” – mawiali flisacy. „A im więcej deszczu, tym lepszy spływ,” – powtarzali po każdej podróży.

Tratwy płynęły najszybciej na wodzie wiosennej, była bystrzejsza niż inne wody, gnała tratwy sprawniej niż woda latem. Mocne wody były także pod koniec czerwca, nazywano je wodami jańskimi i wodą konopną, gdyż rozpędzały się w czasie, kiedy na polach rwano konopie. Także po każdej burzy woda bywała bardziej wartka, niesforna i wyobrażała niejedną tratwę. Lecz taki stan nie trwał długo i aby wtedy wykorzystać siłę wody flisacy musieli się pośpieszyć.

Flisacy byli ludźmi o nieugiętej naturze, nic ich tak szybko nie wystraszyło, stawali w szranki z czymkolwiek, co im drogę przegrodziło. Nawet najdziksze kipiele wodne ich nie przyprawiły o zawroty głowy, mocno dzierżyli drygawki nawet gdy mogło się wydawać, że się z nimi cały świat kręci. Wspólnie zbijali tratwy i ratowali się nawzajem w niebezpieczeństwach. Wendo Slanicki ani chwili nie wahał, gdy ujrzał z daleka, że mojemu dziadkowi noga wpadła między drewna, została tam uwięziona a on nie mógł wiosłować. Głośno wołał do dziadka i dawał mu znać: „Wytrzymaj, zaraz przyplynę!” Swoją tratwę pozostawił na wodzie: „Płyn, dokąd chcesz, teraz trzeba ratować życie człowieka, to jest warte więcej niż drewno!” Wendo zdawał sobie sprawę, że tratwa może ugrzęznąć nie wiadomo gdzie, może się nawet rozbić, ale i tak skoczył do wody, podpłynął do dziadka i wyswobodził go z pułapki.

Człowieka, który odbył już wiele spływów na tratwach, flis stale przyciągał. Pieniącą się pod nogami rzekę czuł nawet we śnie. Gdy tylko wody wzbierały, na przedwiośniu lub po trwających dłużej deszczach, brał topór i linę, która służyła do przywiązania tratwy do brzegu. Zabierał z sobą nieodzowny flisacki świder ręczny do drewna oraz pióro z deski, które przymocowywał do jednego końca drygawki. Następnie żelazny kołek potrzebny do zbijania tratwy. Kołki czy szorce i inni przynieśli. Takie odważne przedsięwzięcie a tak mało prostych narzędzi! Jedynie odwagi i siły nie mogło zabraknąć, a właśnie tych cech nie posiadał lada kto, dlatego też flisactwem zajmowali się tylko wybrani krzepcy śmiałkowie. Zawsze istniało ryzyko, że flisak nie wróci ze spływu, bo chyba przy żadnej robocie nie zginęło tylu mocnych chłopów jak na tratwach. Zapewne niejedna żona nigdy nie przeżyła takiej radości z powrotu męża do domu, jak żona flisaka, gdy wrócił z flisu.

Chodníček Krista Pána pod Chočom

Ned'aleko Jasenovej v jednej horičke pod Chočom vyviera taký mocný prameň, že o niečo d'alej môžu po ňom nielen husi a kačky plávať, ale vládze už poháňať aj niekoľko mlynov. Nad prameňom kde-tu sa belejú krásne, utešené skaliská. A tak sú tam pekne porozkladané, s'ľaby ich najväčší umelec vlastnými rukami uložil. Ľudia oddávna toto miesto volávali Žrie-la a nazývajú ho tak dosiaľ.

Miesto je to naozaj pekné, nuž nečudo, že kdekto k Žrielam už odnepamäti rád chodieval. A keď už bol tam, zašiel aj kúsok povýše na miesto, čo už tí najstarší praotcovia poznali ako chodníček Krista Pána. Toto miesto nebolo od veľkého prameňa d'aleko. Kto sa poponáhľal trochu v'ľavo nahor, hneď našiel na začiatku doliny veľkú hladkú skalú a v nej akési čudné stupaje, ktoré ani dážd', ani mrazy, ani iné nepohody nikdy nezmyli. Štyri stupaje sú väčšie i dosť hlboké a jedna je menšia, plytšia.

Cez skalú sa ťahal chodníček, čo každého ľahko a pohodlne zaviedol až pod samý Choč, kde ľudia tiež veľmi radi chodievali.

Pod Chočom bývali rok čo rok salaše roztrúsené dookola a vedľa nich košiare, do ktorých valasi pri dojení i na noc ovce zatvárali. I na tieto salaše si ľudia vše radi zašli, lebo bačovia ich vždy srdečne uvítali a ponúkli dobrou žinčicou.

Raz sa vraj pod Choč vybral aj sám Kristus Pán, aby ponavštevoval salaše. Bačov, valachov i ostatných pastierov mal už od narodenia rád, nuž aj pod Chočom radšej chodil po salašoch ako po dedinách. Lenže nikto ho nepoznal, keď chodil preoblečený – raz za pastiera, inokedy za žobráka alebo pocestného človeka. A bolo to vraj veľké šťastie pre toho, koho navštívil, lebo každého vždy obdaroval alebo mu dačo iného urobil. Kto stretol Krista Pána, nikdy naňho nezabudol.

V jeden deň pred večerom, keď bol veľmi pekný čas, došiel na salaš ned'aleko od Žriel akýsi pocestný. Pekne sa pozdravil i bača ho rúce prijal a zavolať dnu do koliby. Ale pocestný ostal stáť pred kolibou a len sa díval a díval dookola i kamsi do diaľky – s'ľaby na vrchol Choča.

Po chvíli povedal: „Ej, či je tu len pekne!“

„Veru pekne, ale nie najkrajšie,“ doložil bača.

„Vari je dakde na Orave ešte krajšie ako tu?“ vyzvedal sa pocestný.

„Och, čidali! Keby ste si tak ráno včasnšie privstali a vyšli hore na Choč, prv ako slnko vyjde, vtedy by ste zvedeli, kde je na Orave najkrajšie,“ rozkladal bača pocestnému. Ten počúval – a nepovedal ani slovo, ba ani len hlavou nepohol. O chvíľu si bača pretrie rukou oči, ani čo by ich mal zaslzené, a dodá smutným hlasom: „Lenže ja na Choči už pást' nebudem. A nielen pást', ani slnko viac z Choča vychádzať nevidím...“

„A vari sa ti už nechce ísť hore na vrch?“ spytuje sa pocestný.

„Oj, chcieť by sa mi chcelo! Iba nohy, nohy. Tie mi lánka tak pokri-vila, že ma jakživ už hore na Choč nevynesú!“ žaluje sa bača.

A pocestný nato: „Ej, bača, nezúfaj, ale radšej sa vždy úfaj! Nože ty zajtra ráno troška včasnšie vstaň a prv, ako slnko vyjde nad Choč, pomodli sa za svoje zdravie. Uvidíš, že ti zaraz sily v nohách pribudne.“ A pocestný sa pobral d'alej, akoby sa veľmi ponáhľal.

Bača mu chcel vyniesť ešte žinčice v črpáku, ale pocestný pridol do kroku a zabočil do dediny.

Na druhý deň ráno bača naozaj vstal skôr ako zvyčajne a vyšiel potichučky pred kolibu, žeby nezobudil valachov a honelníka. Prežehnal sa a začal sa modliť. A tu div divúci. V celom tele pocítil akúsi osobitnú silu, priam ako vtedy, keď bol celkom mladý. A keď zbadal, že aj do ňoh mu vošla akási čudná a zdravá sila, už sa nezdržal a od radosti začal pred kolibou odzemok tancovať, ba aj spievať a tak ujúkať, že zaraz valachov a honelníka poprebúdzal.

Tí, pravdaže, vybehli pred kolibu pozrieť sa, kto to nevie, čo robiť od zvole. Len hlavami pokrútili, keď videli, čo bača vystrája priam pred ich očami. Ten ich začal od radosti objímať a volať pritom: „Kamaráti, mládenci, veď ja som zas zdravý a nohy mám také, aké som ešte nikdy nemal. A raz neviem, čo sa to zrazu so mnou porobilo.“

„Oj, kto to len môže byť,“ zvolal zrazu a ukazoval rukou tým smerom, kade sa poberal na oslici neznámy jazdec.

„Naisto musí byť zďaleka, lebo takéto zvieratá u nás nikto nechová,“ mudroval jeden z valachov. A ako sa tak dívali, zviera došlo až k hladkej skale, cez ktorú prechádzal chodníček. Zrazu sa pošmyklo a spadlo. Jazdec chytro zoskočil, pohladil oslicu po hlave a pomáhal jej vstať. Pritom sa oprel palicou o skalú, aby mal viac sily.

Bača i valasi už sa ta chceli rozbehnúť, ale jazdec tak chytro postavil oslicu na nohy, že nadarmo by boli utekali pomáhať im. Ale predsa len sa ta pobrali.

Keď došli na miesto, kde sa oslica pošmykla, videli v hladkej skale zreteľné stupaje po kopytách. A keď sa ešte lepšie prizreli na skalú, zazreli aj stopu po palici, ktorou sa zaprel jazdec. Vtedy bača povedal: „Ej, divný to bol jazdec, čo zanechal po sebe takéto stopy.“

Darmo sa však za ním obzerali, viac ho už nezazreli. I vrátili sa znova do koliby, rozložili oheň a začali umývať gelety, že pôjdu dojiť. Tu príde na salaš výšnokubínsky gazda a veselým hlasom už z diaľky kričí: „A či viete, kto chodil v tieto dni po našom kraji?“

„Nie veru, nie! Nevieme!“ vraví bača.

„Kristus Pán išiel hore Oravou a mnohým ľuďom pomohol i zdravie prinavrátil, vykladá gazda. Vtedy sa bača udrél päťou do hlavy a zvolal: „Ej, veď aj tu bol. To on mi silu do nôh prinavrátil!“

Od toho dňa sa bača pred každým chválil, ako ho Kristus Pán uzdravil a jeho nohám takú silu dal, že nielen vyšiel v ten rok na Choč, ale ešte dlho bačoval tam hore na holi.

Dróžka Pana Jezusa pod Choczem

Niedaleko miejscowości Jasenowa w jednym lasku pod wierzchołkiem Chocz wypływa tak mocne źródło, że trochę poniżej mogą w nim pływać gęsi i kaczki, ale to jest nic w porównaniu z tym, że jego wody mogą napędzać nawet kilka młynów. Nad źródłem gdzieniegdzie widnieją przepiękne skały, zadziwiające swoją bielą. I są tam tak ładnie porozkładane, jakby je własnoręcznie rozmieścił jakiś wybitny artysta. Ludzie od dawna nazywali to miejsce Źródłami i nadal tej nazwy używają.

To miejsce jest naprawdę urocze, więc trudno się dziwić, że ludzie je zawsze chętnie odwiedzali. A będąc tam podążali jeszcze trochę wyżej, ścieżką znaną już przez naszych dawnych praprzodków jako Dróžka Pana Jezusa. Od dużego źródła wcale to nie było daleko. Wystarczyło tylko z lewej strony podejść trochę do góry, by odkryć na początku doliny duży gładki głaz a na nim jakieś zagadkowe ślady stóp, których ani deszcz nie zmył, ani mróz czy inne przeciwności pogody nigdy nie zatarły. Cztery ślady są większe i dość głębokie a jeden mniejszy, płytszy.

Przez skałę z odciskami śladów prowadził wygodny szlak wiodący na wierzchołek Chocza, ulubiony cel przechadzek wielu ludzi.

Pod Choczem zawsze było wiele szałasów pasterskich rozsypanych po całej okolicy. Obok każdego stał koszer, w którym pasterze doili owce oraz zamykali je tam na noc. Ludzie lubili zaglądać w te strony, bacowie ich chętnie przyjmowali częstując smakowitą żętycą.

Kiedys pod Chocz rzekomo udał się sam Pan Jezus, aby odwiedzić tamtejsze szałas. Pan Jezus już od urodzenia lubił baców, juhasów i pozostałych pasterzy, nie dziw, że chętniej chodził do szałasów niż po wioskach. Rzecz w tym, że nikt go nie rozpoznał, bo chodził w przebraniu – czasami jako pasterz, innym razem jako żebrak lub po prostu przechodzący tędy człowiek. Ponoć było ogromnym szczęściem dla tego, kogo Pan Jezus odwiedził, gdyż zawsze mu coś podarował albo uczynił coś dobrego. Kto spotkał Pana Jezusa, nigdy o nim nie zapomniał.

Pewnego dnia w piękny pogodny wieczór, przybył na szałas niedaleko Źródeł pewien podróżny. Uprzejmie pozdrowił bacę na powitanie a baca go zaprosił do środka. Lecz przybyły człowiek został na zewnątrz i tylko patrzył i patrzył, rozglądał się wokół, potem spoglądał gdzieś w dal – jakby na wierzchołek Chocza. Po chwili rzekł: „Ach, ależ tu pięknie!“

„Dalibóg pięknie, ale nie najpiękniej,“ – dodał baca.

„To jest gdzieś na Orawie jeszcze ładniej niż tu?“ – zapytał przybysz.

„A jakże! Gdybyś panie wstał wcześniej rano i wspiał się na Chocz przed wschodem słońca, wtedy byś zrozumiał, gdzie na Orawie jest najpiękniej,“ – wyjaśniał baca. Przybysz słuchał – nie powiedział ani słowa, co więcej, nawet głową nie poruszył. Po chwili baca otarł ręką załamane oczy i powiedział smutnym głosem: „Tylko, że ja już nie będę paść na Chocz. I nie tylko paść nie będę, ale ani nigdy już nie ujrzę wschodu słońca nad Choczem...“

„A cóż już ci się nie chce iść do góry na szczyt?“ – spytał podróżny.

„Oj, chcieć to by mi się chciało! Tylko nogi, nogi. Tak mi je łamanie w kościach pokrzywiło, że mnie już w życiu na Chocz nie poniosą!“ – skarżył się baca.

Na to mu podróżny odpowiedział: „Ej, baco nie martw się, nigdy nie trać nadziei! Weźże jutro rano wstań trochę wcześniej i zanim słońce wejdzie nad Choczem, pomódl się za swoje zdrowie. Zobaczysz, że od razu ci przybędzie sił w nogach.“ Po czym podróżny ruszył w drogę, jakby się bardzo śpieszył.

Baca chciał go poczęstować, wynieść z szałasów żętycy, ale gość przyśpieszył i skręcił w drogę wiodącą do wsi.

Na drugi dzień rano baca wstał wcześniej niż zazwyczaj i wyszedł przed szałas, po cichu, aby nie obudzić juhasów i ich pomocnika. Przeżegnał się i zaczął się modlić. A tu nagle dziw nad dziwy. Wstąpiła

do niego jakaś osobiwa siła, niczym sprawność jak za młodu. I w nogach poczuł krzepkość, aż nie sposób było się powstrzymać przed okazaniem ogromnej radości. Zaczął koło koliby zbójnickiego płaszać, śpiewać i ochoczo pokrzykiwać budząc przy tym juhasów i pomocnika.

Rzecz jasna, juhasi zaraz wybiegli przed szafas zobaczyć, kto tu w dzikiej swawoli chce ze skóry wyskoczyć. Tylko głowami pokręcili, gdy zobaczyli, że to baca figle wyczynia. Baca z radości wszystkich obejmował i krzyczał: „Towarzysze moi, młodzieńcy, patrzcie ja jestem zdrowy i nogi mam takie, jakiem nigdy nie miał. Nie mam pojęcia, co się ze mną porobiło.”

„Ojej, kto to może być,” – powiedział nagle baca wskazując ręką w kierunku, w którym oddalał się nieznany jeździec na oślicy.

„Zapewne jest skądś z daleka, bo u nas nikt nie chowa takich zwierząt,” – mędrkował jeden z owczarzy. Tymczasem zwierzę zbliżyło się do gładkiej skały, przez którą wiodła dróżka. Wtem się poślizgnęło i przewróciło. Jeździec pośpiesznie zsiadł, pogłaskał oślicę po głowie i pomagał jej podnieść się z ziemi. Przy tym zapał się laską o skałę, aby mieć więcej siły.

Baca i juhasi już, już chcieli pobiec z pomocą, ale jeździec tak zręcznie podniósł oślicę na nogi, że pobiegliby nadaremnie. Pomimo to, podążyli w tę stronę.

Przybywszy na miejsce, gdzie potknęła się oślica, zobaczyli na gładkiej skale wyraźne ślady kopytek. Gdy przyjrzeni się dokładniej, dostrzegli też ślad po lasce, którą podparł się jeździec. Wtedy baca rzekł: „Ej, to był tajemniczy jeździec, a jakie ślady zostawił po sobie.”

Pasterze daremnie się rozglądali, już go więcej nie ujrzeli. Wrócili do szafasu, rozłożyli ogień i zaczęli myć gielety szykując się do dojenia owiec. Wtem przyszedł gazda z Wyższego Kubina i wesołym głosem zapytał pasterzy: „A czy wy wiecie, kto ostatnio chodził po naszej krainie?”

„Nie, doprawdy nie! Nie wiemy!” – odpowiedział baca.

„Pan Jezus szedł przez Orawę, wielu ludziom pomógł i przywrócił im zdrowie” – opowiadał gazda. Wtedy baca puknął się w czoło i powiedział: „Ej, przecież to on tu był. To on mi przywrócił siłę w nogach!”

Odtąd baca chwalił się wszystkim, jak go Pan Jezus uzdrowił i dał siłę jego nogom, aby nie tylko wszedł na Chocz, ale jeszcze długo bawował na hali w górach.

O vrchu Salatín

Roháčoch vraj nebolo vždy toľko vrchov, ako ich je tam teraz. Podaktoré z nich vyrastali pomaly a iné zas tak naraz pribudli, že to ľudia ani nezbadali.

Aj Salatín, velikánske vršisko na pravej strane Roháčskej doliny, ako sa ide od Zuberca nahor, tiež tak vyhúkol ľuďom pred očami.

Salatín vyrástol zo zeme dávno, pradávno, keď sa raz v Roháčoch strhla veľká búrka, taká, aká tam vari ešte jakživ nebola. A po nej prišiel príval, čo všetko bral so sebou, sťa by to chcel niekam inam preniesť. Nakoniec aj preniesol – až na začiatok doliny, kde sa predtým zelenalo široké pole.

Keď príval razom umlkol, ostala po ňom vyše Zuberca hrozitánska hĺba skál. A tá rástla, rástla, kým nenarástla do takej výšky ako ostatné okolité vrchy. Iba v tom bol rozdiel, že to bol celkom iný vrch ako tie, čo stáli okolo neho. Dookola sa dvíhali iba samé skaliská, no tento vrch bol okružhlejší a vyzeral ako dajaká obrovská kopa.

Časom zarástol a bol pekný zelený ako ani jeden vrch na šírom okolí. Keď ho neskôr zazreli pastieri, iba toľko povedali: „Sem prideme pásť, naisto nikde inde nenájdeme lepšiu pašu.”

„Ani ho nespasieme celý, taký je veľký. Za deň by sme ho neobišli s ovcami,” vraveli iní.

A naozaj, od tej chvíle ne jeden pastier zašiel s krídľom pod tento vrch.

V jedno leto sa tu usadil zuberský bača s viacerými valachmi. Všetci valasi bývali veselí, iba jeden z nich bol celkom inej náтуры. Odkiaľsi zďaleka pochodil a bol veľmi závistlivý. Najhoršie bolo, že sa veľmi nerád zdôveroval a čokoľvek zažil, všetko iba v sebe držal.

Raz tento valach zbadal, že na istom mieste sa mu ovce tak zapasú, ani čo by ich k zemi popriliopal. A pritom ešte aj lížu skaly...

Bolo to práve po daždi, keď sa všade šmýkalo. Aj valach sa zrazu pošmykol, ba i na zem spadol, ani čo by ho bol dakto posotil. Ako padal, zachytil sa jednej skaly. Sotva sa jej dotkol, zacítil, že je to iná skala, ako sú inde. Hneď na prvý raz sa mu zdalo, že tá skala sa naisto topí.

I nerozmýšľal dlho, ale si chytro oblizol dlaň, ktorou sa pred chvíľou dotkol skaly. Zrazu zvolal: „Sol', naozajstná sol'!“

Valach si halúzkou poznačil miesto, kde sa dotkol slanej skaly, aby naň nezabudol. Odvtedy len na to miesto chodieval pásť. Ovce sa mu okolo tak pásli, že sa o ne nemusel starať ani ich zavracať. Iba oddychoval celý deň.

Keď ostatní valasi videli, že jeho krdeľ je vždy napasený, ako sa patrí, ba že ovce aj navidomoči tučnejú, spýtali sa ho raz: „A či nám prezradíš, kade ty s ovcami chodíš?“

Valach odsekol: „Čože by som mal prezrádzať, kde pasiem. Ani ja sa vás nespytujem, kade vy chodíte.“

„Ani to nám nepovieš, prečo ustavične len na jednom mieste pasieš?“ A valach odvrkol: „Pašu tam ovciam prisáľam!“

A škodoradostne sa pritom uškrnul. Valasi pokrútili hlavami nad tou-

to rečou a prišlo im ľúto, že majú medzi sebou človeka, čo sa za nič na svete nezdôverí. A bačovi sa vyžalovali, ako si z nich robí posmech ich kamarát. Aj mu všetko povedali, čo pred chvíľou od neho počuli.

Bača si zavolať valacha a zhrmel na neho: „A či nám ty naozaj nikdy nepovieš, ako a kde ovciam pašu prisáľáš?“

Valach v prvej chvíli nevedel, akú má dať odpoveď. Naraz ho však pochytila pýcha a nato aj akási čudná zlosť i odvrkol: „Nie, nič vám neprezradím! Nech radšej onemiem a z miesta sa viac nepohnem, akoby som vám mal povedať, čo som našiel na tom vrchu.“

Bača zosmutnel a v tej chvíli by sa bol najradšej s neprajníkom navždy rozišiel. Prišlo mu však na um, že uprostred leta sa nepatrí valacha preč posielat'. Napokon iba toto vyhrklo z neho, ale celkom pokojne: „Zle je na svete neprajnému a závistlivému človekovi. Zle veru...“

Zadíval sa dlhšie na valacha, lebo si bol istý, že sa s ním odrazu čosi robí. Jednotaj sa díval tam, kde každý deň pásol ovce, a rukami sa opieral o kolibu. Bačovi sa zazdalo, že aj čosi šepká, ale nič z toho nevyrozumel. Iba keď sa celkom k nemu nachýlil, horko-ťažko počul, čo valach vravel pomedzi zuby: „Sol' je v tom vrchu. Sol'...“

Bača zhíkol nad tým, čo práve zvedel. Nič iné si nežiadal, len aby mu valach ešte ukázal, kde by našiel aspoň kúsok soli. I znova sa na neho pozrel a čakal, čo povie alebo urobí. Tomu sa však zakrútila hlava a zrazu spadol na zem, akoby ho bol zrazil blesk. A viac už ani nevstal. Darmo ho kriesili, ako vedeli. Potom ho tam aj pochovali.

O pár dní neskôr valasi hnali krdeľ oviec tými cestičkami a chodníkmi, kadiaľ ich vodieval závistlivý valach. Ale naskrze na nič nenašli. Ba ani ovce sa pri ničom nezastavili, len sa poberali napred ako vždy, keď hľadali lepšiu pašu.

Aj valasi sa vracali odtiaľ vždy akísi smutní. Akoby aj nie, keď naraz prišli o takú vzácnosť, čo odnepamäti museli dovážať do tohto kraja.

Od tých čias sa už vedelo, že vo vrchu je naisto sol', ale že sa najskôr dakde hlbšie prepadla, keď ten valach nedoprial, aby ju aj iní našli. Vrch začali časom nazývať Salatín. A tak ho volajú doteraz. Iba škoda, že sol' tam dosiaľ nenašli.

O szczycie Salatin

W paśmie górskim Rogacze kiedyś ponoć nie było tyle szczytów, jak jest teraz. Niektóre z nich długo rosły, inne natomiast powstały tak, że ludzie nawet nie zauważyli, kiedy się pojawiły.

Także Salatin, ogromny wierzchołek po prawej stronie Doliny Rogackiej, widoczny z drogi wiodącej w górę ze Zuberca, w ten właśnie sposób pojawił się przed wzrokiem ludzi.

Salatin wyrósł z ziemi dawno, bardzo dawno, gdy pewnego razu w Rogaczach zerwała się gwałtowna burza, taka, jakiej chyba nigdy przedtem nie było. Na dodatek po tej burzy nadeszła nawałnica, której wody zabierały wszystko z sobą, jakby chciały to przenieść w inne miejsce. I w końcu przeniosły – aż na początek doliny, gdzie przed tym było szerokie pole spowite zielenią.

Gdy nawałnica ucichła, powyżej Zuberca została po niej potężna gromada kamieni. Ta gromada rosła i rosła, dopóki nie wyrosła na taką wysokość jak pozostałe wierzchołki w tej okolicy. Z tą różnicą jednak, że szczyt był inny niż te sąsiednie. Wokół same ostre turnie, a ten wierzchołek był bardziej zaokrąglony i wyglądał jak wielgachna kopa.

Z czasem wierzchołek porósł roślinnością, zielenił się pięknie, jak żaden inny szczyt w okolicy. Później, gdy go odkryli pasterze, natychmiast postanowili: „Przyjdziemy tu paść owce, nigdzie na pewno nie znajdziemy lepszego pastwiska.”

„A pastwisko jest takie rozległe, że całego nasze owce nie zdołają wyjść. W jeden dzień byśmy go nie obesзли,” – twierdzili inni.

I rzeczywiście, od tej chwili niejeden pasterz zaszedł z swoim stadem pod tę górę.

Pewnego lata zuberski baca wraz z kilkoma juhasami postanowił osiąść tu z owcami na wypas. Wszyscy juhasi byli z natury pogodni i wesośli, z wyjątkiem jednego, który był całkiem inny, ogarnięty zawiścią. Najgorsze było to, że nie lubił mówić o sobie, o tym, co dotąd przeżył, wszystko dusił w sobie.

Raz właśnie ten juhas zauważył, że owce pasą się w jednym miejscu tak, jakby je tam ktoś jedną po drugiej przykleił do ziemi. W dodatku oblizują kamienie...

Było akurat po deszczu, wszędzie bardzo ślisko. Juhas też się pośliznął i niczym przez kogoś popchnięty przewrócił się na ziemię. Podczas upadku przytrzymał się jednej skały. Dotknąwszy jej poczuł, że jest jakaś inna, niż reszta skał. Miał wrażenie, że ta skała się roztopia. Długo nie rozmyślał, bez wahania polizał dłoń, która przed chwilą spoczęła na skale. Zdziwiony krzyknął: „Sól, prawdziwa sól!”

Dla pamięci juhas zaznaczył sobie to miejsce gałązką. Od wtedy chodził paść owce tylko w to miejsce. Owieczki pały się koło niego a on nie musiał się troszczyć o to, że się oddalą i trzeba będzie szukać zaginionych. Cały dzień sobie odpoczywał.

Gdy pozostali juhasi spostrzegli, że jego stado jest zawsze napasione jak należy, owce wyraźnie przybývają na wadze, zapytali go: „Czy zdradzisz nam, gdzie chodzisz te owce paść?”

Juhas odburknął: „Po co bym miał zdradzać, gdzie pasę. Je się was nie pytam, gdzie chodzicie.”

„Nie powiesz nam ani tego, dlaczego pasiesz nieustannie tylko w jednym miejscu?” Juhas odwarknął: „Ja owcom trawę solę!”

I tylko uśmiechnął się złośliwie. Juhasi tylko pokręcili głowami żałując, że wśród nich jest taki nieufny i skryty człowiek. Poskarżyli się bacy, że jeden z towarzyszy kpi sobie z nich. Powiedzieli mu wszystko, co przed chwilą usłyszeli. Baca zawołał krnąbrnego juhasa i zagrmiał: „Czy ty naprawdę nam nie powiesz, jak i gdzie dosalasz owcom trawę?”

W pierwszej chwili juhas nie wiedział, co ma odpowiedzieć. Jednak wzięła górę jego pycha i niepowstrzymana złość popędzająca go do takiej odpowiedzi: „Nie, niczego nie zdradzę! Choć miałbym onie mieć i nie ruszyć się z miejsca. Raczej to niż miałbym powiedzieć, co znalazłem na tej górze.”

Baca posmutniał i w tej chwili pomyślał, że lepiej rozejść się na zawsze z tym nieżyczliwym człowiekiem. Jednak uczciwość pasterska mu nie pozwalała na zwolnienie juhasa w środku lata. Westchnął i zupełnie spokojnie powiedział: „Żle się na świecie powodzi nieżyczliwemu człowiekowi. Zaprawdę źle...”

Zapatrzył się na juhasa, bo spostrzegł, dzieje się z nim coś dziwnego. Pasterz ustawicznie spoglądał tam, gdzie co dnia pał owce. Rękoma opierał się o skałę. Bacy zdawało się, że coś szepcze, lecz nic z tego nie rozumiał. Dopiero gdy pochylił się bliżej niego, z trudnością usłyszał jak juhas przez zaciśnięte zęby mówi: „Sól jest na tej górze. Sól...”

Baca zdębiał nad tym, co usłyszał. Nic innego już nie chciał, tylko aby mu juhas wskazał, gdzie znajdzie choć bryłkę soli. Znów wpatrzył się w niego i czekał, co powie albo zrobi. Lecz juhasowi zakręciło się w głowie i upadł na ziemię jak rażony piorunem. I więcej nie wstał.

Daremnie juhasi próbowali go ocucić, nie zdołali. Nie pozostało już nic, tylko go pochować.

Po kilku dniach pasterze zaczęli wyganiać owce na pastwisko idąc tymi samymi ścieżkami i drózkami, którymi prowadził stado ich nieżyciwy towarzysz. Nigdy jednak na nic nie natrafili, Co więcej ani owce nigdzie nie przystanęły na dłużej, tylko podążały dalej w poszukiwaniu lepszej trawy.

Juhasi wracali z tamtego miejsca jacyś markotni. No, bo jakże nie smucić, gdy nie dane im było odkrycie tak drogocennego znaleziska jakim była sól. Sól, którą od niepamiętnych czasów musiano przywozić z innych krajów.

Od tego czasu ludzie wierzyli, że ta góra ukrywa sól, ale z pewnością pochłonęła ją gdzieś głębiej, gdy spętany zawiścią juhás nie pozwolił innym, aby ją znaleźli. Wierzchołek otrzymał nazwę Salatin. Do dziś się tak nazywa. Szkoda tylko, że dotąd nie znaleziono tam soli.

Odkedy šumí Orava

dávnych časoch bývali v našich vrchoch velikánski ľudia. Obri to boli a mali aj ženy obryne. Aj ony boli veľmi veľké a mocné, oveľa urastenejšie ako terajšie ženy. Aj na Orave v tých časoch žili takí ľudia – ozruty. Vraj si tam sami stavali vrchy, preto má Orava viac vrchov ako iné kraje.

Jeden veľký obor žil na Choči aj so synom a druhý zas tam, kde do oblakov vyčnieva Babia hora. Lenže ten sa akosi včas pominul, a tak jeho žena ovdovela. Žila tam iba s dcérou obrynkou. Ale bola to veľmi súca žena, pracovitá, vraj sa lepšie v čomkoľvek vyzнала ako iné ženy. Aj dcéru len poriadku a robote priučala. Neraz ju zahriakla, keď sa roboty nechýtila a keď sa iba tak ponevierala z jedného konca na druhý.

Ako dorastala, vše jej takto pripomenula: „Teraz sa už stále musíš rúce držať, keď začínaš byť súca na vydaj. A tak rob, aby nás mládenci neobchodili. Nemôžeš si veľmi vyberať, keď ich je málo na okolí.“

A mala pravdu. Taký mládenec, čo by mohol byť pre ňu súcejší, býval iba na Choči. Obryňka na ňom oči pásala a aj materi bol veľmi po vôli. Baba obryňa potom už len rozmýšľala, ako by najlepšie mládenca z Choča k dievke privábila. Nakoniec sa takto rozhodla: „Najprv náš vrch trocha poreparujeme, aby bol pekný, hladučký, a trochu ho aj nadstavíme. Nech bude ešte vyšší ako ostatné vrchy! A potom budeme upratovať ako na najväčšie sviatky.“

Čo obryňa povedala, to aj vykonala. Vrch naozaj tak zvýšila, že mu nebolo páru. Bol taký vysoký, že každému padol do oka, nech sa pozrel naň z ktorejkoľvek strany. Aj obor na Choči vyvaľoval oči, čo tá baba robí. Začalo ho mrzieť, že jej vrch bude odteraz najvyšší.

Keď baba obryňa vrch dohotovila, zo všetkých strán si ho poobzerala, či sa nebodaj nekriví alebo či nie je hádam hrbatý z dolnej alebo hornej strany. Najviac jej ležalo na srdci, aby bol najkrajší z tej strany od Choča. Potom sa zahľadela na dcéru a takto si pomyslela: Rúce som ju vychovala, azda sa jej dajaký ženích len trafi. Pritom si aj vzdychla, ale nepovedala, čo ju najviac trápilo. Iba po chvíli rozkázala dcére: „Vezmi si metlu a pozametaj okolo domu! Nech každý vie, že sme čistotné ženy.“

Aj celý dom vyumývame. Všetky podlahy aj prahy tak vydrhneme, aby na nich nebolo ani smietky." Dcéra obryňka poslúchla mater a s chuťou sa pustila do roboty.

Ako tak drhli, preplachovali podlahu a všetky kúty, baba obryňa jednu putňu za druhou vylievala dolu brehom. Voda stekala nadol a utvárala bystrý jarok. A čím viac vody liala do neho, tým bol bystrejší a krajšie žblnkotal. Dcéra sa už vtedy nezdržala, aby veselo nezatlieskala. A radostne zvolala: „Ako len krásne zurčí tá vodička! Ani jeden potôčik som tak nepočula klokotať.“

A naozaj tak bolo. Keď sa k nemu trocha nižšie pridali aj iné jarčeky a potôčiky, začal tak švitoriť dolu dolinou, sťaby nôtil dajakú pieseň. Baba obryňa vtedy povedala svojej dcére:

„Táto riečka, čo začína tiecť spod nášho vrchu, bude sa volať Orava, keď tak pekne šumí a hučí.“

V tých časoch slovo orať značilo šumieť, hučať, revať. O chvíľu ešte dodala: „Vždy sa tak bude volať rieka i celá dolina. Nikto druhý nebude mať také meno.“

A baba obryňa dobre prorokovala. To meno rieke naozaj zostalo. Dodnes sa volá rieka i celý kraj iba Orava.

To však celkom dobre nevedno, či za dcérou obryňkou prišiel vohľáč od Choča a či sa zaň potom aj vydala. Ale vrch, kde jej mater bývala, je dodnes najvyšší na celej Orave. Aj meno má po tej babe obryni. Volá sa Babia hora.

Od kiedy Orawa szumi

W dawnych czasach w naszych górach mieszkali olbrzymi ludzie. Były to wielkoludy i mieli też żony wielkoludki. Były one bardzo duże i mocne, o wiele wyższe niż kobiety dzisiejsze. Także na Orawie mieszkali tacy ludzie – olbrzymy. Rzekomo sami budowali sobie wzniesienia, dlatego na Orawie jest więcej szczytów niż gdzie indziej.

Jeden olbrzym żył wraz z synem na Chocz, drugi przebywał tam, gdzie sięga chmur Babia Góra. Ten, jednakże odszedł z tego świata dość przedwcześnie. Jego owdowiała żona została sama z córką olbrzymką. Wdowa była bardzo zręczną kobietą, pracowitą, ponoć taką, która zna się na wszystkim lepiej niż inne kobiety. Swoją córkę uczyła dbać o porządek i przyzwyczajała ją do pracy. Nieraz córkę zganiła, gdy zauważyła, że nie wzięła się do roboty i poniewierała się beczynnie w obejściu.

Dziewczyna rosła, powoli wchodziła w wiek dorosły a matka od czasu do czasu jej przypominała: „Teraz już jesteś panna na wydaniu, musisz się odpowiednio sprawować, jak dziewczyna zręczna nadająca się na żonę. Dbaj, aby młodzieńcy nie stronili od ciebie. Nie możesz zbyt- nio przebiegać, bo kawalerów w okolicy jest niewielu.”

Matka miała rację. Toteż tylko na Chocz żył taki młodzieniec, który byłby odpowiednim mężem dla dziewczyny. Młoda olbrzymka dosłownie pasła oczy widokiem chłopaka a także matce przypadł do gustu. Baba olbrzymka zastanawiała się, w jaki sposób przywabić do dziewczyny młodzieńca z Chocz. W końcu postanowiła: „Najpierw naszą górę trochę lepiej urządzę, aby była ładna, gładka i trochę ją podwyższę. Niech będzie wyższa niż pozostałe wierzchołki! A potem wszystko posprzątam jak na największe święta.”

Co powiedziała, to robiła. Rzeczywiście podbudowała szczyt wyżej, aby mu żaden nie dorównał. Był taki wysoki, że każdy go od razu zauważył, niech by patrzył z którejkolwiek strony. Również wielkolud z Chocz aż wytrzeszczył oczy widząc, co ta baba olbrzymka robi. Zaczęło go to mierzić, że jej szczyt będzie od teraz najwyższy.

Po dokończeniu roboty, olbrzymka obejrzała szczyt ze wszystkich stron sprawdzając, czy aby się nie wykrzywia, czy czasem nie jest garbaty u dołu albo na górze. Najbardziej jej zależało na tym, aby widok na jej szczyt był najładniejszy ze strony Chocz. Potem zatrzymała wzrok na córce i pomyślała: Doskonale ją wychowałam, mam nadzieję, że jakiś kandydat na męża dla niej się znajdzie. Westchnęła z troską, lecz nie wyjawiała, co ją najbardziej turbuje. Ocknąwszy się z zamyślenia zaraz powiedziała do córki: „Weź miotłę i pozamiataj koło domu! Niech wszyscy wiedzą, że my lubimy porządek, jesteśmy czystoszki. Wysprzątam cały dom, wyszorujemy podłogi i progi tak, aby tu nie było nawet najmniejszego paproszka.” Córka olbrzymka usłuchała matki i ochoczo wzięła się do pracy.

Gdy obie z werwą szorowały, myły, opletkiwały podłogi i wszystkie kąty, matka olbrzymka wylewała jedno za drugim wiadra wody, która potem spływała z góry na dół. Woda spływająca z góry utworzyła strumień. Im więcej wody wylewała, tym nurt strumienia stawał się bardziej wartkim a szmer płynącej wody ładniejszym. Wtedy córka nie mogła się powstrzymać i wesoło zaklaskała. Z radością zawołała: „Jak pięknie ta woda szumi! Nigdy nie słyszałam, aby któryś strumień tak bulgotał.”

A była to prawda. Gdy trochę niżej dołączyły do strumienia inne strugi i potoki, strumień płynął w dół doliną bręcząc jakby śpiewał jakąś pieśń. Wtedy matka olbrzymka powiedziała do córki:

„Ta rzeczka, która wypływa spod naszej góry będzie się nazywała Orawa, skoro już tak pięknie szumi i huczy.”

Toteż w tych czasach słowo orać znaczyło szumieć, huczeć, ryczeć. Za chwilę baba dodała: „Na zawsze będzie się tak nazywać rzeka oraz cała dolina. Nikt inny nie będzie nosił takiego imienia.”

Baba olbrzymka dobrze przepowiedziała. To miano rzece na wieki pozostało. Do dziś je nosi wyłącznie rzeka i cały region Orawa.

Pozostaje natomiast niewyjaśnione czy młody wielkolud z Chocz przybył w swaty do córki olbrzymki i czy wyszła za niego za męża. Jedno jest pewne: góra, na której mieszkała jej matka olbrzymka, jest do dziś najwyższym szczytem Orawy i na jej pamiątkę nosi nazwę Babia Góra.

Krivské jablká

Ludia nevedeli pochopiť, že Juraj Turzo, palatín uhorského kráľa, chce sa usadiť na Oravskom zámku a odtiaľ spravovať svoje veľké panstvo. Ved' každý gróf a pán sa skôr poberal do úrodnejších krajov, kde sa dalo zbohatnúť i lepšie žiť ako medzi vrchmi. Lebo medzi bohatšími poddanými sa i pánom viac ušlo.

Juraj Turzo veľmi dobre vedel, prečo ho srdce ťahá na Oravu. Na prvý pohľad sa mu zvidel ten kraj, keď cezeň prechádzal na koni do Krakova, aby sa na vlastné oči presvedčil, či sú v poriadku huty, ktoré tam vlastnila jeho rodina. Turzo vtedy videl obrovské hory s takými smrekmi, že im skoro na vrcholce nebolo dovidieť, keď ich okom premeriaval. I úfal sa, že čo-to sa môže nájsť aj tu vo vrchoch, do ktorých ešte dovtedy nikto ani čakanom nezakopol. Čo ak by sa tam našlo zlato, meď, železo alebo dačo iné, z čoho by sa dalo skôr zbohatnúť ako v inom kraji.

Raz si však aj takto vzdychol: „Čoby som v tom kraji aj nič nenašiel, tak je tam pekne, že by bolo škoda obchádzať ho.“

A tak Oravu nielenže neobchádzal, ale sa tam i usadil, a keď mohol, vždy pobudol radšej na Orave ako inde. Najviac ho ta ťahali vrchy a hory, v ktorých zver nikdy nechýbala. A v bystrých potokoch bolo sotva v inom kraji toľko rýb ako tu. Veľmi rád chodieval aj do krivského chotára. Dediny v tom čase na tom mieste ešte nebolo, iba pár domčekov, čo v nich hájníci, panskí sluhovia a poddaní bývali. Mali na starosti veľký zámocký majer vo vrchoch. Tam na majeri dal postaviť veľkú horáreň, aby sa malo kde panstvo uchýliť pred nepohodou v čase poľovačiek. A tých tu bolo neúrekom, lebo Turzo nemal vraj nikde toľko poľovníckeho šťastia ako práve v krivských vrchoch.

Jedného dňa poobede sa mu všetko mimoriadne darilo. Sotva zašiel za zákrutu, ktorú dnes Krívania Príbojom volajú, lebo tam rieka Orava strmšie hádže vlny o brehy, chytil veľkú hlavátku. Veľmi sa jej zaradoval, lebo dobre vedel, že túto rybacinu si aj na kráľovskom stole veľmi cenia. Ešte ju ani neodložil a tu zbadá, že sa po poli prehánajú vypasené zajace. A čo jeden, to väčší!

„Ej, aj zajačina sa v kuchyni zíde! Vedia ju tak dobre pripraviť, že je radosť do nej sa pustiť,“ tešil sa Turzo popredku na pochúťku. A ani sa veľmi nenamáhal, o chvíľu hneď tri zajace ležali v tráve, čo tak presne do nich strelil. Potom rozkázal sluhovi, aby sa pripravil na cestu do zámku, že zanesie kuchárke hlavátku i zajace, aby pripravila z nich večeru.

Onedlho sa so sluhami vracal na Oravský zámok a práve tam, kde teraz dedina Krivá stojí, padli mu oči na košatú jabloň. Darma si išiel oči vyočítať, ovocia na nej nevidel. Po chvíli sa však usmial a veselo zvolal: „A predsa vidím jedno jablko! Nože ho odtrhnite a chytro mi ho doneste, pošlem ho ako pozdrav svojej žene.“

Jeden zo sluhov zaraz vyliezol na strom a jablko opatrne odtrhol. Dával veľký pozor, aby mu nevypadlo z rúk a neotieklo sa. Vedel dobre, že by sa pán veľmi napálil a naisto by ho od zlosti zbil palicou. Tí, čo okolo Turzu chodili, už viac ráz skúsili, že veľmož je nielen múdry, ale dakedy aj veľmi zlostný človek. Keď sluha podal krásne červené jablko Turzovi, ten sa naň najprv zahľadel a potom rozkázal: „Jablčko zaneš mojej žene! Povedzte jej, že ju aj pozdravujem a prajem, aby sa jej líca červeneli ako to jablčko!“

Ktokoľvek by sa bol v tú chvíľu pozrel na neho, každý by ľahko usúdil, že svoju ženu Alžbetku má veľmi rád. Vznešená pani Alžbeta sa mužovmu pozdravu naozaj zaradovala. Keď dostala do rúk jablčko, pekne ho pohladila, potom ho dlho k lícam prikladala a napokon zašepkala: „Ej, veď bude naisto príležitosť, keď i ja vrátim svojmu manželovi pozdrav.“

A naozaj sa Alžbete, keď nie hneď, ale po roku, naskytla príležitosť. Ešte v tú zimu začali sa šíriť chýry, že Turci v uhorskej zemi šarapatia, kdekoľvek sa len ukážu. A tak nebolo inej pomoci ako tureckej pliahe postaviť sa na odpor a vyháňať ju z krajiny. Turzo už nelovil ryby v oravských vodách ani zajace a inú zver nestrieľal v krivskom majeri, ale s mečom v ruke bojoval ďaleko na Dolnej zemi proti tureckým zloduchom. A bojovať s nimi nebola ľahká robota.

Turci sa vo svojom remesle dobre vyznali. Ako by aj nie, keď sa už dlhé roky iba o to starali, koho by sa dalo podmaniť, ktoré kraje vyplieniť. Turzo sa na dolniackych rovinách necítil najlepšie a vše si spomenul na oravské vrchy, v ktorých práve v jeseni bývalo najkrajšie. Odrazu sa mu začalo cnieť za Oravou, čo ukrýva jeho Alžbetu medzi vrchmi. A keď na bojovníka padne clivota, to je už veľmi zlý znak. Odháňal smútok od seba, ako mohol, lebo vedel, že ak sa mu poddá, zle bude s ním i s jeho spolubojovníkmi. No darma zlé myšlienky od seba zaháňal, jednoducho sa k nemu vracali, akoby mu ich bol sám diabol do hlavy vnášal. A ktohovie, dakedy by sa bol takto v myšlienkach umáral, keby nebol na bojisko došiel posol z Oravského zámku a nepriniesol mu pozdrav od ženy.

Turzo sa veľmi zaradoval, keď mu posol odovzdal od ženy list a košík, z ktorého sa usmievali krásne červené jablká.

„Vaša pani vás pozdravuje a posielá vám tieto jablká. Vraj ich poznáte, lebo sú z krivského chotára. A nič iné si nepraje, len aby ste sa v zdraví vrátili a čím skôr ju zas zaviedli na tie miesta, kde ste spolu najkrajšie chvíle prežili.“

Keď to Turzo počul, smútok a clivota ho na chvíľu opustili. I vôľu mal zaraz lepšiu, sotva zahryzol do prvého jablka. Ale naozaj iba chvíľu. Keď si uvedomil, v čom je a kde je a že pre tureckú čvargu musí tu nemilobohu čas márneť, pochytila ho ukrutná zlosť. Zakričal: „Alebo tu zhyniem, alebo Turkov ešte dnes rozprášim!“

Jeho spolubojovníci videli, že ide zle byť, lebo čo si raz pán v hlave zaumienil, to aj vykonal. Turkov rozohnal a potom na juh tak tlačil, že sa mu prestali stavať na odpor a pobrali sa iným smerom kamsi k Viedni. Nato sa pobral preč z Dolnej zeme a vrátil sa do Oravského zámku. Ešte nikdy sa tak vrúcne nepodľakoval nikomu ako teraz svojej žene za jablká, čo poslala na bojisko a čo mu vrátili vôľu bojovať a vzbudili v ňom túžbu po domove. Potom nadšený chytil si ženu za ruku a vraví: „Pod', ideme zaraz na krivský majer a jablká oberieme všetky do jedného. Priniesli nám šťastie a ktohovie, či ešte aj neprinesú, ak si ich dobre odložíme!“

I pojal svoju ženu Alžbetu na krivský majer, kde už toľko pekných chvíľ vedno prežili, a naskutku vydal rozkaz obrať všetky jablčka nielen z krivského majera, ale aj z celého chotára. Od tých čias sa však rodilo v krivskom chotári z roka na rok menej jablák. Ktohovie prečo? Inde však bolo jablák toľko, že ich chodili na druhé dediny predávať. I nečudo, že susedia vše zabrdli do Kriváňov: „A vaše jablčka kdeže sú?“ A tí odvrkli: „Nuž kde? Juraj Turzo nám ich všetky obral.“

Jabłka z Krzywej

Ludzie nie potrafili zrozumieć, dlaczego Jerzy Turzo, sprawujący urząd palatyna – zarządcy mianowanego przez króla węgierskiego, chciał osiąść na Zamku Orawskim i stamtąd zarządzać swym wielkim majątkiem. Naturalnym przecież było, że każdy hrabia i wielmoży podążał do bardziej urodzajnych krain, gdzie było łatwiej się wzbogacić i żyć lepiej niż w górach czy u ich podnóża. Była w tym jasna logika: wśród bogatszych poddanych i możnym dostało się więcej.

Jednak Jerzy Turzo doskonale wiedział, dlaczego go serce ciągnie na Orawę. Orawa spodobała mu się już na pierwszy rzut oka. Pewnego razu jechał tędy konno do Krakowa w celu – mówiąc językiem współczesnym – przeprowadzenia osobistej inspekcji hut posiadanych przez jego rodzinę. To wtedy Turzo zobaczył rozległe lasy, pełne świerków tak dorodnych i wysokich, że nie sposób było dojrzeć ich wierzchołków. Spodziewał się także, że pewnie w górach znajdzie się coś cennego, dotąd bowiem tu jeszcze nikt nawet kilofa w ziemię nie wbił. Gdyby tak odkryć złoto, miedź, żelazo czy cokolwiek innego, co w tej krainie by mu przyniosło bogactwo.

Mówi się, że westchnął też na bardziej subtelny nutę: „Nawet, gdy w tej krainie nic nie znalazł, to jest tam tak pięknie, że szkoda byłoby ją ominąć.”

W końcu nie tylko, że nie omijał Orawy, ale osiedlił się tu i przebywał w swojej siedzibie zawsze, gdy tylko mógł. Na Orawie spędzał czas o wiele chętniej niż gdzie indziej. Najbardziej przyciągały go góry i lasy, w których nigdy nie brakło zwierzyny. W wartkich strumieniach było tyle ryb, jak chyba w żadnej innej krainie. Szczególnie upodobał sobie tereny, na których dziś leży gmina Krzywa. Wtedy jeszcze nie było tu wsi, zaledwie kilka domków zamieszkałych przez gajowych, służących we dworze i poddanych. Wszystko to byli zarządcy i robotnicy dużego folwarku wchodzącego w skład włości zamkowych. Na tym folwarku Turzo kazał zbudować okazałą leśniczówkę służącą wielmożnemu państwu za schronienie w razie niesprzyjającej pogody podczas polowania. A łowów odbywało się tam bez liku. Podobno Tur-

zo tam wśród wierzchołków okalających Krzywą miał tyle łowieckiego szczęścia jak nigdzie.

Pewnego dnia po południu wszystko mu się nadzwyczaj udawało. Ledwo zaszedł za zakole rzeki na miejsce, które dziś mieszkańcy Krzywej nazywają Przybojem, gdyż tam w rzece Orawie fale bardziej stromo biją o brzeg – złowił dużą głowacicę. Ucieszył się bardzo, bo taka ryba uchodzi za delikates nawet na stole królewskim. Nie zdążył jej jeszcze odłożyć a już spostrzegł harujące na polu dorodne zające. A jeden większy od drugiego!

„Ej, zajęcze mięso przyda się w kuchni! Potrafią je tak smakowicie przyrządzić, że to uczta dla podniebienia,” – już do przodu cieszył się Turzo. Nie trzeba było wysiłku, za chwilę w trawie leżały trzy zające, bo strzelał bardzo celnie. Potem rozkazał słudze, aby się przygotował na drogę na zamek, bo ma tam zanieść kucharce głowacicę i zające do przygotowania kolacji.

Wkrótce Turzo wraz ze sługami wracał na Zamek Orawski i właśnie tam, gdzie dziś rozciąga się Krzywa, jego wzrok spoczął na rozłożystej jabłoni. I choć zapamiętał wypatrywał owoców, nic nie widział. W końcu jednak coś zauważył i uśmiechnął się mówiąc rozbawiony: „A jednak widzę jedno jabłko! Hyżo je zerwicie i podajcie mi, posłę je z pozdrowieniami dla mojej żony.”

Jeden ze służących wszedł na drzewo i ostrożnie zerwał jabłko. Uważał, aby mu nie wypadło z ręki i nie obiło się. Dobrze wiedział, że pan by się rozgniewał i na pewno by go ze złości kijem zbił. Ci, którzy u Turza służyli, nie raz doświadczyli tego, że ich pan jest co prawda mądry, ale czasami i gniewliwy człowiek. Gdy sługa podał Turzowi to ładne czerwone jabłko, Turzo najpierw je chwilę oglądał a potem rozkazał: „Zanieście jabłko mojej żonie! Powiedźcie jej, że ją pozdrawiam i życzę jej, aby jej policzki były rumiane jak to jabłuszko!”

Ktokolwiek byłby świadkiem owej sceny, zrozumiałby, że wielmożny pan bardzo kocha swoją żonę Elżbietę. Jaśnie pani Elżbieta ucieszyła się z takiego dowodu przychylności swojego męża. Gdy wzięła w rękę jabłko, czule je pogładziła, potem długo przykładała do policzków i szepnęła: „Ach, na pewno nadarzy się sposobność, abym mężowi odwzajemniła pozdrowienia.”

I choć nie od razu, ale rok później los zgotował pani Elżbiecie taką okazję. Jeszcze tej zimy rozeszły się wieści, że na ziemie węgierskie wtargnęli Turcy i wszędzie, dokąd dotarli nekali ludność surowymi grabieżami. Nie pozostało nic innego, tylko stawić czoła najeźdźcom i wygnać ich z kraju. Turzo już nie łowił ryb w orawskich wodach, nie polował na folwarku na zające ani inną zwierzynę, lecz z mieczem w ręku walczył daleko na Dolnej Ziemi przeciwko tureckim niegodziwcom. A walka z nimi nie była łatwa.

Turcy znali się dobrze na rzemiośle wojennym. Bodajby było inaczej,

długie lata ćwiczyli się w najazdach na inne kraje i grabieżach zajętych terytoriów. Turzo nie czuł się zbyt dobrze na dolnoziemskich równinach, często mówił o orawskich wzgórzach, gdzie akurat jesienią było najładniej. Dokuczała mu tęsknota za Orawą, która wśród tamtejszych gór ukrywała też jego żonę Elżbietę. Oj, niedobrze, gdy bojownika clikliwość ogarnie. Odganiał od siebie smutek, jak tylko potrafił, bo wiedział, że jeśli mu ulegnie, będzie źle z nim i z jego współbraćmi w walce. Daremne to były starania, bo chmurne myśli ciągle do niego wracały, jakby je sam diabeł do głowy wkładał. Kto wie, do kiedy by go te myśli dręczyły, gdyby na pole walki nie przybył poseł z Orawskiego Zamku i nie przyniósł mu pozdrowień od żony.

Turzo ucieszył się niewymownie, gdy poseł mu wręczył list od żony i koszyk pełen się dorodnych czerwonych jabłek.

„Wasza pani małżonka pozdrawia i posyła wam wielmożny panie te oto jabłka. Twierdzi, że je rozpoznać, bo są z okolicy Krzywej. Pani nic innego nie pragnie, tylko abyście się panie zdrowy wrócili z wojny i czym prędzej ją zabrał na te miejsca, gdzieście razem przeżyli najpiękniejsze chwile.”

Słyszając to, Turzo zdołał na chwilę zapędzić smutek i tęsknotę, nastroj mu się poprawił, jak tylko odgryzł pierwsze jabłko. Niestety tylko na chwilę. Gdy sobie uświadomił, gdzie teraz jest i w jakich okolicznościach i że z powodu tej tureckiej hołoty musi na próżno czas marnować, ogarnęła go niepokonana złość. Zawołał: „Albo tu zginę, albo jeszcze dziś rozgromię Turków!”

Jego współtowarzysze zdawali sobie sprawę z tego, co teraz nadejdzie, bo ich pan i dowódca, jeśli raz coś postanowił, bez wahania to robił. Tak więc rozgromił Turków, potem ich wypierał na południe, aż już nie stawiali oporu i wybrali się w innym kierunku, gdzieś pod Wiedeń. Wtedy Turzo ze swym wojskiem odciągnął z Dolnej Ziemi i wrócił do Orawskiego Zamku. Jeszcze nigdy nikomu nie podziękował tak żarliwie jak wtedy swojej żonie za jabłka, co mu posłała na pole walki. To one mu przywróciły wolę walki i wzbudziły pragnienie powrotu do domu. Po czym ujął żonę za rękę i powiedział: „Chodź, pójdziemy zaraz na folwark koło Krzywej i zerwiemy jabłka, wszystkie co do jednego. Przyniosły nam szczęście, a kto wie, może i jeszcze przyniosą, jeśli je dobrze przechowamy!”

Turzo zawiódł swoją żonę Elżbietę na folwark, gdzie spędzili razem już wiele pięknych chwil. I rzeczywiście kazał zerwać wszystkie jabłka, nie tylko tam, ale i w całej okolicy folwarku. Jednak od tego czasu w okolicy Krzywej plon jabłek był z roku na rok mniej obfity. Dlaczego? Nie wiadomo. Gdzie indziej było tyle jabłek, że ludzie chodzili je sprzedawać do innych wiosek. Nic dziwnego, że ludzie nieraz zagadnęli mieszkańców Krzywej: „A gdzie są wasze jabłka?” Ci odwarknęli: „No gdzie? Jerzy Turzo je wszystkie zebrał.”

Jánošíkova návšteva zámku

Vtom čase, keď bol pánom Oravského zámku gróf Juraj Erdödy, ľudia deň čo deň najviac iba o Jánošíkovi rozprávali. Nebolo dediny, že by sa v nej kadejaké reči o tomto zbojníkovi netrúsili. No nielen v Oravskej stolici ľudia poznali jeho meno, ale aj v Turci, Liptove a Trenčianskej stolici sa o Jánošíkovi kdekto rozhovoril. A to bolo proti srsti všetkým pánom, čo vládli vtedy tými stolicami. I preto si neraz takto medzi sebou povedali:

„Nebude pokoj v stolici, kým to zbojníčisko bude šarapatiť medzi ľuďmi. A čím dlhšie bude nažive, tým horšie pre všetky zámky a kaštiele. Lenže beda mu, keď ho dolapíme!”

Jánošíka však nie a nie chytiť. Darmo sľubovali hory-doly tomu, kto ho oddá pánom živého alebo kto ho zmární. Nikto sa nenašiel, čoby ho chytil.

I hybaj sa potom páni radiť, ako a kde by najlepšie Jánošíka dolapili. Jedného dňa sa zišli na poradu aj na Oravskom zámku. Sám Juraj Erdödy ich pozvaloval v tejto veci.

Z Liptova na parádnom koči prihrkotal gróf Szentiványi a z Turca zeman Jesenský.

Z Trenčianskej stolice mal ktosi prísť z bohatej Pálffyovskej rodiny, ale nedošiel, iba poslal odkaz pre ostatných:

„Namiesto mňa vyšlem na poradu zemana Skalku. Ten sa zo všetkých najviac vyzná v tom, ako chytať zbojníkov. Dá si s ním rady, tomu verte!”

Po takomto odkaze nakoniec všetci najviac dôverovali iba Skalkovi. Ako by aj nie, keď sám Pálffy si myslel, že Jánošíkovi iba tento zeman najskôr zláme krky, lebo je vraj veľmi šikovný.

Páni sa na Oravskom zámku postretali v najkrajšej palote a nechýbala im ani dobrá vôľa. Veď každý z nich veril, že sa im zámer vydarí a že Jánošíka dostanú konečne do svojich rúk.

Aj Skalka dobehol do zámku na krásnom koni. A tak sa mal okolo ostatných, že sa im od prvej chvíle veľmi pozdával.

„Ako to, že sme ho už dávnejšie nepoznali!” vše jeden druhému v rozhovore.

Naskutku sa s ním skamarátili, pripíjali si s ním na zdravie i na to, aby Jánošíka dostali čo najskôr do rúk, Skalka sa pri týchto rečiach začal chlapiť:

„Čochvíľa sa uvidí, kto je šikovnejší! Či to budeme my, páni, alebo nebodaj ten zbojník!“

No zeman Skalka dlho pri stole neobsedel. Raz z ničoho nič odbehol do kuchyne medzi tých, čo v nej pre pánov kuchtili. Inokedy zas zabrdol do frajcimeriek i vše mrkol na mladšie ženy. Potom sa tak na chvíľočku vytratil kdesi preč, no znova vhuhol do paloty a smelým nebojácnym hlasom sa naprostred nej rozrečnil:

„Jánošík nám musí prísť pod ruku! Chytíme ho ako myš do pasce. V našich stolicích rozchýrime, že v Žiline bude veľký jarmok. A že bude taký, aký svet doteraz nenažil. Nuž Jánošík ta naisto prikvitne a bude navždy v pasci.“

Pánom sa jeho reč pozdávala, nuž sa ho začali vypytovať, žiadalo sa im, aby zahnali všetky pochybnosti:

„Len či ta naozaj príde a či ho spoznáme, keď sa preoblečie?“

No Skalka ich zahriakol:

„Naisto viem, že žilinský jarmok neobíde. A keď už tam bude, márne by sa usiloval uniknúť môjmu zraku. Predo mnou sa neskryje, nevyhne sa mojim očiam.“ Keď to Skalka dopovedal, pripil ešte na zdravie ostatným stolovníkom a pobral sa preč práve vtedy, keď sa začalo stmievať. Vraj musí stoj čo stoj ešte nocou do Trenčína docvárať, lebo mu tam treba dávať kadečo do poriadku. Naozaj sa mu treba ponáhľať. Iba vo dverách ešte zavolať:

„Tak sa všetci mávajte dobre! Merkujte si po ceste a šťastlivo sa poverajte domov. Do videnia na jarmoku v Žiline!“

Pánov na Oravskom zámku zamrzelo, že Skalka práve teraz odchodí, keď už bolo po porade a keď sa mala začať hostina a zábava. No páni si aj bez Skalku nakoniec dobre zajedli a vypili a dosť dlho do noci sa aj zabávali, ako bolo vtedy zvykom na zámkoch. No práve vtedy, keď sa im zdalo, že sú v najlepšej vôli, odrazu pribehol do komnaty jeden zo sluhov a ten im oznámil, že sa Skalka znova vrátil a že chce čo najskôr medzi nich prísť. Lenže je vraj akýsi nesvoj, ba že je aj smutný, na jeho tvári niet ani troška veselosti. A taký došiel, ani čoby naskrz všetky reči potratil po ceste.

A veru tak bolo, ako zvestoval sluha, o Skalkovi povedal čistú pravdu. Už vtedy ako došiel do paloty, každý vybadal, že musel naisto zažiť čosi, o čo by najradšej nerozprával. Mal bledú tvár a oči také, ani čoby mu práve vyhasínali. Tu im prišlo na um, že ešte pred chvíľou mu z nich priam iskry sršali. Iba fúzy a šaty od hlavy po päty sa na ňom nezmenili. Keď si troška vydýchol, začal vykladať, čo práve zažil:

„Zle je so mnou, páni! Čo som mal pri sebe, o všetko ma ten zbojník obral. Ba aj šaty zo mňa nasilu zvliekol, a potom ma priviazal o strom.

Pred mojimi očami sa do nich navliekol a jednostaj hrozil pištoľou. Vraj každú chvíľu ma môže poslať na druhý svet.“ Páni si mysleli, že je to všetko, čo im chcel povedať, ale keď si Skalka vydýchol, pokračoval v reči:

„Našťastie napokon predsa prišiel za mnou, vrátil mi šaty i odviazal od stromu. Kúšik živý som bol... A keby som tak musel byť na tom mieste do rána! Sotva by som bol vydržal.“ Nakoniec ešte dodal: „No prsteň a vzácnu šabl'u si vzal.“

Po tejto reči všetci zbledli, ani viac nebolo treba nikomu vysvetľovať, čo sa stalo pred chvíľou. Namiesto očakávaného Skalku, ktorého dovtedy nevideli ani jeden z nich a poznali ho iba podľa mena, votrel sa medzi nich do Skalkových šiat preoblečený Jánošík. A poriadne im všetkým prešiel cez rozum a istotne ani neodišiel od nich s prázdnyimi rukami.

A veru dobre vyťušili! Líca pobledli dočista všetkým, keď zbadali, že neobišli ani oni nasucho. Všetkým chýbali drahšie veci, čo mali pri sebe a čo si odložili. Jednému sa kdesi podel drahý kožuš, iným chýbali mešce i pištole vyrobené kdesi v cudzine. No ani meče a iné zbrane viac nenašli. Museli sa s nimi rozlúčiť, všetci vedeli, akou cestou od nich pošli.

Nečudo, že sa potom rozchádzali z Oravského zámku veľmi smutní. Pri rozchode však predsa len jeden z nich ešte pripomenul:

„Do tej Žiliny prídeme... No a tam sa uvidí, či si ten zbojník bude stáť za slovom a či sa naozaj opováži dôjsť, ako povedal.“ Ostatní prisvedčili:

„Hej, tam sa zídeme, azda nám predsa neujde!“

Ale páni Jánošíka nedolapili v Žiline na jarmoku. A naisto tam bol, keď ho viacerí jarmočníci zazreli. A darmo vtedy hajdúsi obstali celé mesto, márne prezerali každého, čo sa pobral do mesta. Ani stopu po ňom nenašli. A keď ktorými panský hajdúch ho predsa zazrel a chcel sa naň vrhnúť, Jánošík iba zakrútil valaškou okolo hlavy a bolo po všetkom. Ani čoby ho bola zhltna zem, zrazu sa stratil. Zamiešal sa medzi ľuďi a ako inokedy, aj teraz im ubzikol z rúk.

Jak Janosik gościł na zamku

W owym czasie, gdy władcą Zamku Orawskiego był hrabia Juraj Erdödy, ludzie ni stąd ni zowąd coraz częściej opowiadali o Janosiku. Nie było wsi, w której by nie chodziły słuchy o tym zbójniku. I to nie tylko w Orawskim kraju, ludzie o nim słyszeli także w regionach Turiec, Liptów i w Trenczyńskim kraju; różne rzeczy o nim opowiadali. Oj, nie w smak to było szlachcie posiadającej tam duże majątki. W końcu możni, sprawujący władzę na tych ziemiach, zaniepokojeni sytuacją zaczęli się radzić: „Dopóki ten zbójnik będzie grasował w tych stronach, nie będzie spokoju w naszych krainach. Im dłużej będzie żył, tym gorzej dla naszych zamków i dworów. Ale biada mu, gdy go schwytamy!”

Złapanie Janosika było jednak nie lada zadaniem. Daremnie obiecywano złote góry temu, kto zbójnika, żywego czy martwego, odda w ręce panom. Nie znalazł się nikt, kto by się tego podjął.

Należało ponownie się naradzić, przemyśleć, jak i gdzie by było najłatwiej Janosika dopaść. Narada odbyła się na Zamku Orawskim. Sam Juraj Erdödy zwołał wszystkich w tej sprawie.

Z Liptowa przyfurkotał przepychową karocą hrabia Szentiványi a z Turca ziemianin Jesenský.

Z Trenczyńskiego kraju miał przybyć ktoś z arystokratycznej rodziny Pálffy, ale nie przyjechał, tylko posłał pozostałym wiadomość:

„Zamiast siebie posyłam na naradę ziemianina Skałkę. On najlepiej ze wszystkich zna się na tym, jak chwytać zbójników. Da sobie z tym rady, wierzcie mi!”

Przeczytawszy tę wiadomość, wszyscy nabyli zaufania jedynie do Skałki. No, bo skoro sam Pálffy był przekonany, że najpewniej Skałka złamie kark Janosikowi, to mogli na nim polegać.

Panowie zeszli się na Orawskim Zamku w tej najświetniejszej sali obrzędowej, wszyscy w dobrym nastroju i gotowi sprostać wyzwaniu. Każdy z nich wierzył w powodzenie obranego zamiaru, nie mając wątpliwości, że wreszcie złapią Janosika.

Skałka przybył na zamek na pięknym koniu. Tak kręcił się wokół całej reszty, że od razu im się przypodobał.

„Jak to możliwe, że już wcześniej go nie znaleźliśmy!” – mówił jeden do drugiego.

Od razu się z nim zaprzyjaźnili, wznosili toasty na jego zdrowie i za to, aby jak najprędzej dobrać się do Janosika. Zadowolony Skałka zaczął się chełpić:

„Już niebawem się okaże, kto jest sprytniejszy! Czy będziemy to my, panowie albo nie daj Boże ten zbójnik!”

Jednakże ziemianin Skałka nie lubił długo przesiadywać przy stole. Tu zniecierpliwiony poszedł do kuchni, pokręcił się między tymi, co jedzenie dla panów szykowali. Tu zaczepił pokojówki i od czasu do czasu puścił oczko do którejś młodszej kobiety. Innym razem zniknął gdzieś na chwilę, po czym wrócił znów na salę, by rozgadać się donośnym i nieustraszonym głosem:

„Janosik musi nam wpaść w ręce! Złapiemy go, jak mysz w pułapkę. Powinniśmy rozgłosić w naszych krajach, że w Żylinie będzie wielki jarmark. Taki, jakiego jeszcze nigdzie w świecie nie było. Wtedy Janosik na pewno się pojawi i wpadnie w sidła.”

Taki plan wydawał się dobry, zebrani jednak chcieli poznać wszystkie szczegóły, by się pozbyć wszelkich wątpliwości:

„Tylko, czy on przyjdzie i czy go rozpoznamy, jeśli przyjdzie w przebraniu?”

Skałka odparł stanowczo:

„Nie ma żadnej wątpliwości, że nie przepuści takiej okazji, jak Żyliński jarmark. A gdy już tam będzie, to mojemu wzrokowi nie uniknie. Przede mną nie zdoła się ukryć ani okłamać mych oczu.” Gdy Skałka skończył swą mowę, wypił na zdrowie pozostałych biesiadników i wyszedł z zebrania akurat wtedy, gdy zaczął zapadać zmierzch. Podobno za wszelką cenę miał dotrzeć do Trenczyna jeszcze w nocy, bo tam miał sporo do załatwienia. Naprawdę, musiał się spieszyć. W drzwiach rzucił tylko na pożegnanie:

„Wszystkiego najlepszego! Uważajcie po drodze i szczęśliwo wracajcie do domu. Do zobaczenia na jarmarku w Żylinie!”

Szlachcicom zebranych na Orawskim Zamku zrobiło się przykro, że Skałka odchodzi od nich w chwili, gdy narada dobiegła końca i ma się zacząć prawdziwa gościna i zabawa. W końcu jednak obyli się bez niego, jedli, pili i bawili się do późnej nocy, jak to na zamkach wtedy bywało. Jednak, gdy goście byli najbardziej rozbawieni, wpadł do sali jeden ze służących i oznajmił, że Skałka się wrócił i prosi o ponowne przyjęcie do ich grona. Lecz jest jakiś nieswój, smutny, nie ma ani szczypty radości na jego twarzy. I zachowuje się tak, jakby pogubił gdzieś po drodze wszystkie mocne słowa, którymi się tutaj chełpił.

Było doprawdy tak, jak powiedział sługa, miał rację. Gdy Skatka wszedł do sali, już na pierwszy rzut oka było widać, że musiał przeżyć coś, o czym by raczej nie mówił. Twarz miał bladą i wzrok przygaśnięty. Wszyscy mieli jeszcze w żywej pamięci, że przecież przed chwilą miał iskry zapału w oczach. Tylko wąsy i odzienie na nim się nie zmieniło. Po chwili wychnienia zaczął opowiadać, co mu się przydarzyło:

„Żle jest ze mną, panowie szlachta! Wszystko, co miałem przy sobie, zbójnik mi zabrał. Co więcej, przemocą zerwał ze mnie ubranie i przywiązał mnie do drzewa. Ubrał się w moje rzeczy i groził mi z bronią w rękę. Mówił, że wkrótce mnie pośle na drugi świat.” Szlachcice myśleli, że to już wszystko, co Skatka im chciał wyjawic, lecz on mówił dalej:

„Na szczęście przyszedł do mnie ponownie, zwrócił mi ubrania i odwiązał od drzewa. Byłem ledwo żywy... I gdybym musiał spędzić noc w tamtym miejscu, pewnie bym nie wytrzymał.” Na koniec Skatka dodał: „Ale wziął mi pierścienie i cenną szablę.”

Po tych słowach wszyscy pobladli, zrozumieli, co się tu dzisiaj stało. Zamiast Skatki, którego się spodziewali a którego dotąd nigdy nie widzieli, bo znali go tylko z nazwiska, wdarł się między nich Janosik przebrany za Skatkę w jego ubraniu. Porządnie ich wszystkich przechytrył i jak się domyślali, pewnie nie odszedł od nich z pustymi rękoma.

Ich domysły się sprawdziły! Pobladli jeszcze bardziej, myśląc o tym jak dali się oszukać. Wszystkim brakowało drogich rzeczy, które tu mieli ze sobą i odłożyli je gdzieś przed wejściem na naradę. Jednemu zawieruszył się drogi kożuch, innym sakiewki i zagraniczne pistolety. Ani miecza ani pozostałej broni już nigdy nie odnaleziono. Wszyscy zdali sobie sprawę, w jakiś sposób te rzeczy stracili i musieli się z tym pogodzić.

Nic dziwnego, że odjeżdżali z Orawskiego Zamku bardzo smutni i rozczarowani. Gdy się rozchodzili, jeden z nich, pomimo wszystko przypominał:

„Do tej Żyliny i tak pojedziemy... Przekonamy się, czy ten zbójnik potrafi dotrzymać słowa i będzie miał odwagę przybyć tam, tak jak powiedział.” Reszta przytaknęła:

„Tak, zejdziemy się tam wszyscy. Może rzeczywiście nam nie umknie!”

Oj, nie złapali Janosika na jarmarku w Żylinie. Choć jest pewne, że tam był, bo wielu go widziało. Na próżno całe miasto okrążyli strażnicy, daremnie sprawdzali każdego, kto wchodził i wychodził z miasta. Nie znaleźli ani śladu. A jeśli nawet któryś pański pacholek dostrzegł zbójnika i chciał się na niego rzucić, to Janosik tylko zakrzyknął ciupagą wkoło głowy i zaraz było po wszystkim. Zniknął, jakby się pod nim ziemia zapadła. Wmieszał się w tłum ludzi i umknął jak zawsze.

Oravskí obri

Vtých pradávnych časoch, keď oravské vrchy boli oveľa nižšie ako dnes, začali prichádzať na Oravu noví osadníci. Hľadali si v jej doline miesta, kde by sa mohli usídlit' aj s rodinami.

Lenže vtedy žili všade na okolí iba velikánski ľudia, naozajstné ozruty. Volali ich obrami a aj ženy mali obryne. Ich deti – obríčatá boli oveľa väčšie, ako sú terajší najstatnejší chlapi. Aj v Choči (vtedy sa volal Koč) žil veľký a mocný obor. Býval v jaskyni. V nej mal všetko, čo potreboval. Ani voda mu nechýbala. Doteraz sú vnútri Choča po nej zvyšky. Hlboko v ňom jednotaj klokoče žriedlo. Keď si človek ľahne a priloží ucho k zemi, počuje ho lalotať. Mohutný prameň si buble a vody má toľko ako najväčšie roháčske jazero.

Raz na Oravu zacičil jeden z obrov aj so svojou rodinou. Mal nielen ženu, ale aj mládenčeka obríka a dcéru obrynku. Len čo zazreli Choč, zaradovali sa mu, ani čo by im už patrilo. Na prvý pohľad sa im zvidel. Keď však otec zistil, že v ňom už ktosi býva, rozhodol: „Pôjdeme si hľadať iné miesto, nemusíme tu nikomu prekážať.”

„Hej, dobre vravíš, radšej ešte podídeme ta,” ukázala obrova žena na Babiú horu. „Tam na nás nebude nikto gániť a nikomu nebudeme zavádzať,” usúdila.

Pobrali sa teda vedno ďalej a zastali na mieste, kde si boli istí, že tam ešte nikto nebyva. Na jednom koni sa ťahali hore oravskou dolinou, vo vozíku si viezli celý svoj majetok. Napokon zastali pod Babou horou, kde dovtedy nežila ľudská duša. Otec obor rozhodným hlasom povedal:

„Ďalej nepôjdeme, tu začneme žiť!”

Synovi obríkovi sa však kraj nevelmi pozdával, vše iba s nevôľou po ňom fľochol očami a jednotaj pohundrával:

„Nepáči sa mi tu, všade dookola vidieť len malé vršky, väčšie by som chcel.”

Vtedy sa mať nahnevala na syna a dohovárala mu, že je často nespokojný.

„Keď sa ti chce mať väčšie, nuž si ich narob!” nazlostene odvrkla.

A synovi obríkovi nebolo treba dvakrát rozkazovať. Pochytil veľikánske vrece a trielil s ním do kraja, kde bolo dosť všakovakej zeminy. Nabral jej, koľko len vládol uniesť, a hybaj s ňou nazad. A potom ju už len dosýpal raz na jeden, raz na druhý kopec, kým ho nenavrášil, že mal pred očami poriadny vrch.

Tak obrík zvýšil v oravskej doline nielen viaceré Kýčery, ale zodvihol i krivský a dlžiansky Turinok. Od tých čias sa hrdí aj Kopa pri Jasenovej i v žažkovskom chotári a Lysica za Párnicou začala mať hneď súcejší chrbát.

Otcovi obrovi sa to veľmi zapáčilo, nuž ho pochválil:

„Vieš robiť, som rád, že rastie z teba robotný chlap.“ Po týchto slovách sa mu však hneď zachmúrila tvár, ani čo by ho pochytila starosť.

Syn to rýchlo vybadal, nuž sa ho priamo spýtal:

„Azda sa vám aj dačo nevidí, otec?“

„Ani veľmi nie, len mi začína v hlave vrtať, ako bude tiecť voda nadol, keď niet nikde rovného miesta, iba samý kopec a vrchy. Sama si cestu neprekliesni.“

A bystrý obrík vzápätí navrhol:

„Vyorieme brázdu. Ňou si bude tiecť, nič jej nemusí prekážať.“

Otcovi sa reč pozdávala, nuž mu prikývol:

„Dobre vravíš, môžeme skúsiť.“

Vytiahli potom pluh, ktorý priviezli so sebou (pluhy mali poruke, lebo už vtedy orali a na gazdovskom chlebe žili aj podaktorí obri), a podľho orať brázdu dolu oravskou dolinou. Otec tlačil pluh do zeme ako každý orač pri takejto robote a syn obrík poháňal. Lenže robota sa im nedarila, ako sami chceli. Na príčine boli zväčša tie vrchy a kamene po celej Orave. Preto raz narazili do skaly, inokedy zasa nemohli obísť niektorý kopčisko. Ani koník nebol najmocnejší. Vše zastal, občas skrútil doprava, inokedy zase vybočil na druhú stranu.

„Ech, zle je!“ skríkol otec. „Brázda je pokrivená, samý, skärk, krivina... Zle mi poháňaš, synak!“

„Aká je brázda, taká je, hlavná vec, že sme ju vyorali. Ale to všetko pre záprah. Dávno vravím, že by sme mali mať mocnejšieho koňa. S lepším koňom by sa oralo aj poriadnejšie a hlbšie,“ ohradil sa syn. „My sa už nemusíme ďalej starieť. Či sme si neurobili svoje? A keď sa rieke zažiadajú rovnejšie tiecť, nech si vyrovná cestu. Môže sa uberať dolu dolinou, ako sa jej zvidí.“ A potom doložil: „Čo by nám mala v hlave vrtať jednotaj takáto starosť, keď máme dosť iných,“ povedal, lebo sa mu v hlave zahniezdila iná myšlienka.

Začal mať chuť na ženbu. Preto vše kdesi odbehúval aj zamýšľal sa pri robote.

Otec s materou to vybadali, a mať veru dlho nevydržala. Obrátila sa na syna s priamou otázkou:

„Syn môj, ty sa chceš naisto ženiť. S otcom dobre vidíme, ako vše očami kdesi blúdiš a hútaš nad voľáčim. Či azda nie je tak?“

Mládenec sa v prvej chvíli zháčil, mať ho zaskočila. Zdalo sa mu, že vie o všetkom, čo mu leží na srdci. Napokon sa vystrel ako struna a smelo prisvedčil.

„Tak je, ako si myslíte. A či sa každý rúči čel'adník raz neoženiť? I ja by som chcel...“ Tu však osmutnel, v tvári sa mu usadila starosť. „Rád by som si priviedol ženu do domu, lenže bývať by som chcel inakšie. Sám by som chcel hospodáriť a azda aj trochu ďalej od vás,“ priznával sa ďalej materi.

Uznanlivo prikyvovala aj viaceré myšlienky sa jej už začali víriť v hlave.

„Nevestu by som si chcel priviesť ta, kde by sa jej páčilo. Vo vysokán-ských vrchoch by som s ňou najradšej býval,” povedal už celkom rozhodne.

Mať sa zamračila, nevidelo sa jej, že chce zrazu od nich bočiť, nežiť s nimi vedno.

„Bývaj si, kde sa ti zachce! A si aj mladý a mocný, môžeš si postaviť bývanie, aké sa ti páči”, odsekla.

„Dobre! Poslúchnem vás a hneď aj začnem...! prisvedčil a v tej chvíli sa aj rozhodol.

O pár dní syn obrík pochytil znova dve vrecia. Lenže teraz mal chuť na skaly, tých chcel dovliecť čo najviac. Už predtým si vyhlíadal miesta, kde je ich dostatok.

„Musia to byť vysokánske vrchy... Lebo čím je vrch vyšší, tým viac mu pribúda na kráse,” hútal si a takto sa chlapil pred sebou: „Hej, také postavím, akých niet v celej oravskej doline. Zo samých skál ich vybudujem. Ale zeme bude pomedzi ne menej, iba toľko, aby sa kde-tu mohli zazelenat' stromy a tráva.

O pár dní už mladý chasník vliekol na chrbte velikánsky batoh, vari taký ako najväčšia chmára. Chvíľu ho teperil na pleci a keď ho veľmi tlačil, niesol ho pod pazuchou. Joj, ukrutne sa s ním namordoval, kým ho dovliekol na Oravu. Ako si ho ta vše napred seba nadhodil i prehadzoval z pleca na plece, vypadol mu z neho kameň aj tam, kde nechcel. Lenže ho nezdvihol, lebo sa ponáhlal ďalej. Iba pritom zahundral.

„Nech si leží, kde spadol!”

Odvtedy vraj vytrčajú zo zeme všakovaké skaliska po Orave: Tupá i Ostrá skala nad Vyšným Kubínom, nižšie Podbiela sa začala belieť Biela skala a nad Nižnou sa uvelebilo skalisko ako dajaký zámok alebo hradisko.

Mládenec obrík sa uberal ďalej a zabočil do doliny, v ktorej vyvierala azda najchladnejšia voda. Hore Studenou dolinou sa pustil a keď bol na mieste, kde chcel mať viac vrchov, začal skaly pomaly vysýpať. Nevládal však v rukách udržať velikánske vrecisko, a preto zrazu úšť! Vysypalo sa ich na jednom mieste viac, ako sám chcel. Najskôr splásol rukami nad tým, čo sa mu stalo. Keď sa však zahľadel na tú hrbu, celkom sa mu začala pozdávať. Nuž si povedal:

„Túžil som po vysokých vrchoch... Teraz ich, hľa, mám tu!”

Keď si velikánsku kopu lepšie prezrel, zišlo mu na um, že by nemal na jednom mieste vyčnievať iba jediný vrch. Nuž začal skaly rozhrňať a pekne ich usporadúvať vedľa seba.

„Len nech je každý vrch iný... Ale krásne musia byť všetky, aby ich každý, kto k nim dôjde, musel obdivovať,” dumal si a aj o tom rozmýšľal, z ktorej strany by tie skaliská a končiare mali byť najkrajšie.

„Nuž z tej strany, odkiaľ ich aj otec a mať vidia. Hej, tam od Babej hory budú najkrajšie aj večer, keď bude zapadať slnko. To ich pozláti

a dá im farbu, akú nikto iný na svete nevymyslí,” povedal si obrík.

Mládenec vtedy postavil viac vrchov. Od toho dňa čnel k oblohe nielen Ostrý Roháč, Rákoň i Volovec, ale sa zaokrúhlili aj Tri kopy a Predný a Zadný Salatín. A tak ich všetky obrátil, aby sa pri západe oprelo na ne čo najviac slnečného jasu. Aj meno im dal, Roháče sa volajú odvtedy dodnes.

Všetci ľudia si potom boli istí v tom, že sa obríkovi vec podarila. Od tých čias naozaj v oravskej doline vyčnievajú k oblohe najvyššie vrchy a toľko ich je, akoby sa tam s nimi vrece roztrhlo.

A sú aj krásne, krajšie skaliská inde ťažko hľadať. Najväčšmi sa však každé oči potešia, keď sa na ne zahľadia pred večerom pri západe slnka. Vtedy sa isto iste kdekomu zdá, že sa premenili na obrovské drakokamy alebo že sa azda vykúpali v striebornom či zlatom kúpeli. Hej, veru, tak je. Kto videl Roháče na mrku pred večerom, jakživ na ne nezaбудne.

Orawskie olbrzymy

zamierzchłych czasach pradawnych, gdy orawskie wzniesienia były o wiele niższe niż dzisiaj, zaczęli przybywać na Orawę nowi osadnicy. Wyszukiwali sobie dogodnych miejsc w dolinie, gdzie mogliby osiąść wraz z całymi rodzinami.

Rzecz w tym, że wtedy w całej okolicy żyli tylko olbrzymi ludzie, prawdziwe wielkoludy. Nazywano ich olbrzymami a kobiety olbrzymkami. Ich dzieci – olbrzymki były większe niż obecnie ci najbardziej postawni chłopcy. Również na Choczu (wtedy nazywał się Kocz) żył ogromny i mocny olbrzym. Mieszkał w jaskini, miał tam wszystko, czego potrzebował. Ani wody mu nie brakowało. Jeszcze dziś można zauważyć szczątki tej jaskini. Gdzieś głęboko w tej górze ciągle bulgota źródło. Gdy człowiek leżąc przyłoży ucho do ziemi, usłyszy ten bulgot.

Potężne źródło szemra i kląska i obfituje w wodę, jak największy staw w Rogaczach.

Kiedys pewien olbrzym wypatrzył sobie Orawę za miejsce zamieszkania wraz ze swoją rodziną. Miał żonę oraz syna i córkę – młodych olbrzymów. Jak tylko ujrzeli Chocz, nie posiadali się z radości, zachowując się jakby już był w ich posiadaniu. Na pierwszy rzut oka im się spodobał. Gdy jednak ojciec dowiedział się, że tam mieszka już ktoś inny, zdecydował:

„Pójdziemy szukać innego miejsca, nie będziemy tu nikomu przeszkadzać.”

„Tak, masz rację, lepiej pójdźmy tam,” – żona olbrzyma wskazała ręką w stronę Babiej Góry. „Tam na nas nikt nie będzie wilkiem patrzył i nikomu nie będziemy zawadzali,” – skostatowała.

Poszli więc razem dalej i zatrzymali się na takim miejscu, w którym się upewnili, że tam jeszcze nikt nie mieszka. Wędrowali w górę orawską doliną, na wozie z jednym koniem wieźli cały swój dorobek. W końcu przybyli pod Babią Górę, gdzie dotąd ludzka noga nie stała. Ojciec olbrzym oznajmił zdecydowanie:

„Nie idziemy dalej, osiadziemy tutaj!”

Synowi olbrzymowi jakoś nie bardzo przypadła do gustu ta okolica. Spoglądał spode łba i ciągle gderał:

„Nie podoba mi się tutaj, wokół tylko same małe górki, ja bym wolął wyższe.”

Matkę jego narzekanie gniewało, często mu wymawiała to wieczne utyskiwanie.

„Skoro chcesz wyższe to je sobie zrób!” – powiedziała mu zniecierpliwiona.

Nie musiała synowi tego powtarzać dwa razy. Wziął duży worek i dawaj biegiem na miejsce, gdzie było dość ziemi na budulec. Nabrał tyle materiału, ile tylko potrafił unieść i ruszył śpiesznie z powrotem. Potem dosypywał ziemi raz na jedną stronę, raz z drugiej strony góry, aż usypał porządną okazały szczyt.

W ten sposób młody olbrzym usypał w orawskiej dolinie kilka wierzchołków o nazwie Kiczera oraz podniósł w górę wzniesienia Turinok w okolicy Krzywej i Długiej. Od wtedy się hardo wypinają Kopy – jedna koło Jasenowej, druga na terenie Żaskkowa. A także Łysica za Parnicą wystawia na podziw swój zgrabniejszy grzbiet.

Ojcu olbrzymowi wielce się to wszystko podobało, więc pochwalił syna:

„Potrafisz pracować, cieszę się, że rośnie z ciebie pracowity chłop.”

Po czym jego twarz spochmurniała, nie potrafił ukryć zatroskania.

Syn to spostrzegł natychmiast, więc od razu zapytał:

„Ojcze, coś zaprzęta twoje myśli, czym się martwisz?”

„To nic takiego, tylko zaczynam się zastanawiać, jak woda popłynie

w dół, skoro nigdzie nie ma ani trochę płaskiego miejsca, wszędzie same skały i szczyty. Sama chyba nie zdoła sobie nurtu przebić.”

Sprytny syn olbrzyma wnet znalazł sposób:

„Wyoram bruzdę. Woda nią popłynie i nic jej nie będzie stało na przeszkodzie.”

Ojcu myśl wydawała się całkiem dobra, więc przystał na ten pomysł:

„Dobrze powiedziałeś, możemy spróbować.”

Wyciągnęli pług, który przywieźli ze sobą (pługi mieli zawsze pod ręką, gdyż wtedy także niektórzy olbrzymi orali i żyli na gazdowskim chlebie) i zaczęli orać bruzdę z góry na dół przez orawską dolinę. Ojciec trzymał pług starając przytłaczać go do ziemi, jak to robi każdy oracz przy takiej pracy a jego syn prowadził i poganiał konia. Tylko, że praca nie bardzo im szła. Na Orawie były przecież same pagórki i skały. Co rusz trafili pługiem w kamień, innym razem nie mogli ominąć jakiegoś szczytu. Ani konik nie był zbyt mocny. Czasami stanął nie chcąc dalej ciągnąć, czasami skręcił w prawo albo w drugą stronę wyszedł z bruzdy.

„Ech, źle robimy!” – krzyknął ojciec. „Bruzda jakaś kręta, same garby, same krzywe występy... Źle synu poganiaasz!”

„Bruzda, jaka jest, taka jest, ważne, żeśmy ją wyorali. To wszystko przez ten zaprzęg. Od dawna twierdzę, że mielibyśmy mieć mocniejszego konia. Z lepszym koniem moglibyśmy orać porządniej i głębiej,” – bronił się syn. „My już nie musimy nic robić. Nie sądzisz, że swoje już zrobiliśmy? A jeśli rzece się zamarzy płynąć prościej, niech sobie wyrówna koryto. Może podążać w dół doliną, którą tylko chce.” A jeszcze dodał: „Po co nam taki frasunek w głowie, czyż nie mamy dość innych,” – powiedział. On sam nie mógł się opędzić od nurtujących go myśli.

Zaczął marzyć o ożenku. Dlatego czasami gdzieś się błąkał, często przy pracy się zamyślił.

Ojciec z matką zauważyli tę zmianę w zachowaniu syna i matka postanowiła od razu sprawdzić przyczynę. Spytała swojego syna wprost:

„Mój synu, coś mi się wydaje, że chcesz się ożenić. Ojciec i ja widzimy, że często błądzisz gdzieś wzrokiem i jesteś zamyślony. Czyż nie tak?”

Zażenowany młodzian nie mógł pojąć, jak to jest, że matka wszystkiego się domyśla i chyba wie o wszystkim, co mu leży na sercu. W końcu stanął przed matką wyprostowany jakby kij połknął i śmiało przytaknął.

„Jest tak, jak myślicie. A co, każdy młody zręczny czeladnik się raz ożeni. Ja też bym chciał.” Zaraz jednak posmutniał, na twarzy mu się odbiło strapienie. „Chciałbym sobie przyprowadzić żonę tutaj, lecz mieszkać bym chciał inaczej. Tak, abym sam gospodarzył i może trochę dalej od was,” – przyznał się matce.

Matka z uznaniem przytakiwała synowi, przyznawała mu rację, ale coś jej nie dawało spokoju. Słuchała jednak cierpliwie.

„Swoją wybrankę chcę przyprowadzić tam, gdzie by się jej podobało. Najchętniej bym z nią zamieszkał w wysokich górach,” – powiedział syn, tym razem bardzo zdecydowanie.

Matce nie bardzo się podobało, że syn zaczyna od nich stronić, nie chce mieszkać razem z nimi.

„Mieszkaj sobie, gdzie chcesz! Jesteś młody, postawny, możesz sobie zbudować domostwo, jakie tylko zapragniesz,” – odcięła chłodno matka.

„Dobrze! Usłucham was i zaraz zacznę...” – syn bez wahania potwierdził swoje zamiary.

Za kilka dni syn olbrzym znowu złapał dwa wielkie worki. Tym razem w planie były kamienie, chciał ich przywlec jak najwięcej. Przedtem już wypatrzył sobie miejsca, w których kamieni było co nie miara.

„Muszą to być bardzo wysokie szczyty... Bo im wyższy szczyt, tym ładniejszy,” – tak rozważał młody olbrzym i sam sobie dodawał odwagi. „Ej, postawię takie szczyty, jakich nie ma w całej orawskiej dolinie. Ze samych kamieni je zbuduję. Ziemi będzie między nimi niewiele, załedwie tyle, aby tylko gdzieniegdzie mogły się zazielenić się drzewa i trawa.

Po kilku dniach młodzieniec taszczył na plecach ogromny toboł, wielki niczym ta największa chmura. Chwilę go niósł na plecach, a gdy go już za bardzo na plecach uwierał, brał go pod pachę. Okrutnie się zmordował, zanim go dowlóknął na Orawę. Idąc z tak ciężkim ładunkiem na plecach przerzucał wór raz na jeden bok, raz na drugi a przy tym niekiedy mu wypadł kamień tam, gdzie nie powinien. Nie podnosił tych kamieni, śpieszył się. Czasem tylko burknął pod nosem.

„Niech leży tam, gdzie wypadł!”

Ponoć od wtedy na Orawie sterczą z ziemi różne osobliwe skały: Tępa i Ostra Skała nad Wyżnym Kubinem, poniżej Podbiela bieleje się Biała Skała a powyżej Niżnej rozsiadło się skalisko niczym jakiś zamek czy gród.

Młodzieniec olbrzym podążał dalej i skręcił w dolinę, w której wypływała chyba najchłodniejsza woda w okolicy. Wspinał się w górę Zimną Doliną, a gdy już dotarł do miejsca, gdzie chciał mieć więcej szczytów, zaczął ostrożnie wysypywać kamienie z tobołu. Całe ciało i ręce zdrętwiałe z wysiłku nie miały siły, by utrzymać wielki worek i nagle siup! Na jednym miejscu wysypało się więcej, niżby chciał. Najpierw załamał ręce nad tym, co się stało. Patrzył i patrzył na tę kopę, zaczęła mu się całkiem podobać, machnął ręką i pomyślał sobie:

„Marzyłem o wysokich wierzchołkach... Oto tu je mam!”

Gdy całą gromadę lepiej obejrzał, pomyślał, że w jednym miejscu nie powinien wypinać się tylko jeden szczyt. Zaczął zatem rozgarniać kamienie i jeden za drugim schludnie układać.

„Niech tylko jest każdy szczyt inny... Ale wszystkie muszą być piękne,

aby je wszyscy podziwiali,” – miał to na uwadze i rozmyślał także o tym, z której strony by miały być te szczyty najpiękniejsze.

„Już wiem, z tej strony, z której mój ojciec i matka będą je oglądać. Tak, tam ze strony Babiej Góry będą najładniejsze wieczorem przy zachodzie słońca. Słonko je pozłoci, nada im takiego koloru, jakiego nikt inny na świecie nie wymyśli” – pomyślał chłopak olbrzym.

Młodzieniec postawił jeszcze więcej szczytów. Od tego dnia wypinał się do nieba nie tylko Ostry Rogacz, Rákoň i Wołowiec, ale zaokrągliły się też Trzy Kopy oraz Przedni i Zadni Salatín. A wszystkie tak odwrócił, aby przy zachodzie słońca padało na nie jak najwięcej słonecznego blasku. Dał im także nazwę – Rogacze – i tak nazywają się do dzisiaj.

Wszyscy ludzie byli przekonani, że to dzieło się młodemu olbrzymowi naprawdę udało. Od tego czasu w orawskiej dolinie wznoszą się najwyższe szczyty i jest ich tyle, jakby się tam z nimi worek rozsypał.

I są przepiękne, ładniejsze trudno znaleźć. A najbardziej cieszą wzrok, gdy zapatrzyć się na nie wieczorem przy zachodzie słońca. Wtedy wzrok niejednego człowieka doznaje złudzenia, że szczyty zmieniały się w ogromne drogie kamienie albo że chyba się wykapały w srebrnej czy złotej kąpieli. Hej, tak, tak. Kto widział Rogacze o zmierzchaniu, nigdy tego widoku nie zapomni.

Pastier Šimo a Volovec

Niet azda na Orave iného vrchu, kde by sa voly tak rady zapásli ako na Volovci. V tých časoch, keď ho ešte inakšie volali, prišla do Zuberca smutná zvesť. Vraj sa v Roháčoch zosypal celý krdeľ volov, ako snehová lavína sa jeden za druhým zgúľali do doliny.

„Iba hŕba mäsa sa z nich našla,“ oznamoval voliar zuberským gazdom. Gazdovia zvyšky po voloch odviezli a dohovárali pastierom, že na zvieratá treba dávať pozor, že ich treba tak viesť, aby sa ani jednému nič nestalo.

„Nie, nedalo sa nič robiť,“ presviedčali pastieri gazdov.

„Keď voly vyšli na stráň, jeden z nich štuchol druhého a prv ako sme ich mohli utíšiť, gúľali sa jeden za druhým. Ani jeden z nich sa viac nepostavil na nohy.“

„Tak sa na tom mieste nebude viac pásť!“ rozhodol zuberský richtár a ostatní prisvedčili.

„Nedáme si v tomto vrchu kántriť náš statok!“ pridala sa iná gazda.

A jeden z nich sa pastierom aj zahrozil:

„Ak daktorý ta zájde a stane sa škoda, musí ju zaplatiť.“

Viac na to miesto nesmie vstúpiť nijaká noha!“

No voliar, ktorí v Roháčoch pásli statok, sa nezaradovali tomuto zákazu. Vrch, kde bola žirná tráva a kde sa voly najradšej pásli, odteraz musia obchádzať. A aký krásny bol odtiaľ výhľad pre pastiera! Roháčsku dolinu mal ako na dlani.

„Deň sa mi skôr minul, keď som na tom vrchu pásol,“ priznával sa ne jeden pastier.

Zo všetkých voliarov najväčšmi mrzel zákaz staršieho Šima, ktorý už dávnejšie pásol v Roháčskej doline statok viacerým gazdom. A tomu nedalo, aby sa nad vecou poriadne nezamyslel. Celé dni iba o tom hútal, ako viesť voly hore strminou, aby niektorý nespadol a nezhodil aj iné statky do doliny. V ten rok sa však neopovážil porušiť zákaz. Veľmi sa bál, aby daktorému Zuberčanovi nenarobil škodu.

No na druhý rok prišli za ním gazdovia zo Zemianskej Dediny.

„Šimo, zapasieš nám voly?“ položili mu otázku.

„A kde bude pastva?“ skúšal Šimo. Dobre však vedel, že gazdovia z tej dediny vždy pásli len v Roháčoch. Aj salaše tam mávali.

Šimo pristal a zjednal sa s gazdami. Keď mu vyplatili aj závdavok, len tak trpol, či mu dovoľia všade pásť, alebo zakázu ísť na daktoré miesta. Ale tí len tak:

„Merkuj statok, prideme sa naň pozrieť. Na voloch najlepšie vidieť, po akej paši ich pastier vodieva.“

Keď sa na roháčskych stráňach zazelenala krásna pažiť a keď sa slnko začalo hrejivými lúčmi opierať aj na miesta, kde najradšej chodil s krčľom, Šimovi sa rozjasnila tvár.

„Aká je len čistá celá stráň. Skaly na nej nevidieť, práve tam nikomu neuškodí. Inde sa kameň môže pohnúť, zviera zabiť, ale tam nikdy. Veľké snehy ich už dávno odtiaľ zošmýkali.“ šepkal v očarení.

Šimovi vrch nedal pokoj. Jednotaj mu vrtalo v hlave, ako vyvieť statok nahor a zísť tak, žeby sa ani jedno zviera nezošmyklo. A istého dňa od radosti priam zaplesal:

„Pôjdem ta s volmi, skúsím... Naučím chodiť statok za mnou. Nebude sa pozeráť nazad, len na mňa sa bude dívať.“ Keď sa potom aj s krčľom ta naozaj poberal, ktorýsi pastier ho zazrel a pochopil jeho úmysel.

„Nechod! Neradím ti...“ zavolať na Šima.

„Idem skusovať... Rozmyslel som si všetko... Už viem, ako pôjdem so statkom.“

A šiel... Lenže voly nehna ani neplieskal za nimi bičom, celý deň ani len raz nezakríčal. Len si pekne stal napred krčľa, rozťahal naširoko ruky a zavolať:

„Podťe, volky, podťe, ale všade iba za mnou! Nič iné, iba mňa majte na očiach!“ A voly ani čo by ho rozumeli, stúpali pekne vedľa seba a jeden za druhým. A na nič sa neobzerali, okrem paše si iné nevšímali.

Šimo dával veľký pozor, aby sa krčľ neobracal tam, kde nechcel. Na strmej stráni ho nesmel zavracať, len pomaly zahýbať raz na jednu, potom aj na druhú stranu, ale vždy tak, aby sa zviera nemuselo skrútiť na mieste. A keď zbadal, že sa daktoré zviera pozerá krivým okom na druhé a že by ho mohlo štuchnúť, pekne mu povedal:

„Ej, tu nie, kamarát! Tu si musí každý z nás merkovať. Len pod' rúce za mnou!“

A keď sa iný vôl chcel ponáhľať za lepšou pašou, skôr potichu ako veľmi nahlas mu poradil:

„Máš všade paše dost', netreba sa ti náhliť!“

Pastieri z iných strání vtedy iba vyvaľovali oči, ako si Šimo vedie statok, a práve tadial', kde sa mohlo ktoréhoľvek zviera najskôr zošmyknúť. Krútili hlavami, obdivovali pastiera, ktorý viedol krčľ hore stráňou ako doteraz ani jeden. Iba vari ovce začali takto valasi pásť.

A ktokoľvek vtedy pozrel na stráň, nemohol od krčľa odtrhnúť oči. Pásoľ sa, akoby ho dakto popriliel k zemi. Každé zviera iba pomaličky urobilo krok napred. A keď vyšli celkom hore, Šimo začal krčľ obracať.

„Teraz pôjdeme nadol,“ prihováraľ sa statku a zase len šiel napred neho. Potom znova vystrel ruky, a tak dal znať, že sa nesmú skrútiť naraz, ale pomaly zahýbať. A tak pekne s nimi zišiel do doliny. Večer Šimo zohnal statok dovedna a s pôžitkom sa pozeral na zvieratá, ako si spokojne meridzajú. Paša im chutila, dávno sa tak dobre nenasytili.

„Tak si s nimi rúce zišiel?“ pýtali sa neskôr Šima iní pastieri.

„Hej, aj druhý raz ta pôjdem pásť. Ved' ste videli, že sa dá. Len treba ísť napred krčľa, pekne ho viesť za sebou, akoby to boli ovečky. A nekričať, bohchráň!“

Keď sa po dvoch či troch týždňoch prišli gazdovia zo Zemianskej Dediny pozrieť, ako im Šimo pasie voly v Roháčoch, takmer si ich nepoznali. Srst' sa na nich ligotala a boky sa im očividne zaokrúhlili. Nečudo, že aj inokedy chceli iba Šima za pastiera.

Po dlhšom čase sa aj ostatní pastieri odvážili tam pásť statok. A veru sa ani jednému nič nestalo, keď viedol kravy, voly či jalovice, ako im radil Šimo. Najlepšie sa však na tom vrchu pásli voly. Preto tam volieri často chodievali. A tak vrchu s veľkou strmou stráňou napokon prischlo meno Volovec. Od tých čias sa ani nenašiel pastier, ktorý by ho nepoznal ako najvlastnejšiu dlaň.

Pasterz Szymon i szczyt Wołowiec

a Orawie nie ma chyba inej góry, na ktorej by się tak chętnie pasły woły, jak pod Wołowcem.

W zamierzonych czasach, gdy góra nosiła inną nazwę, dotarła do Zuberca smutna wiadomość. Ponoć w górach Rogaczach całe stado wołów stoczyło się do doliny, jak śniegowa lawina.

„Znaleźliśmy tylko to, co z nich zostało, gromadę mięsa,“ – oznajmił gospodarzom pasterz wołów.

Gospodarze odwieźli szczątki wołów wytykając błąd pasterzom i pouczając ich, że należy lepiej uważać na zwierzęta, prowadzić stado tak, aby żadnemu zwierzęciu nic się nie stało.

„Nie, tu nie można było nic zrobić,“ – przekonywali pasterze gospodarzy.

„Kiedy woły wyszły na zbocze, jeden trącił drugiego i zanim zdążyliśmy ich uspokoić, wszystkie po kolei toczyły się w dół. Ani jeden z nich już nie stanął na nogi.“

„Zatem w tym miejscu nie będziecie więcej paść wołów!“ – zdecydował sołtys Zuberca a pozostali to zatwierdzili. „Nie pozwolimy na to, aby na tej górze ginęło nasze bydło!“ – dodał inny gospodarz.

Jeden z gospodarzy nawet pogroził pasterzom:

„Jeśli niektóre zwierzę zginie, będziecie musieli zapłacić za szkodę. Na to miejsce już nie stąpi ani noga!“

Zakaz przysporzył trosk pasterzom wołów pasących bydło w Rogaczach. Mieliby odtąd omijać wierzchołek, na którym rosła urodzajna pożywna trawa i gdzie woły się pasły najchętniej? A jakże piękny, dla oczu pasterzy, roztaczał się stamtąd widok na całą dolinę!

„Dzień mi szybciej mijał, gdy pasłem na tej górze,“ – twierdził niejeden pasterz.

Spośród wszystkich pasterzy wołów ów zakaz najbardziej dotknął starszego Szymona. On od dawna paść bydło wielu gospodarzy w dolinie pod Rogaczami. Sprawa mu nie dawała spokoju. Ciągłe nad nią rozmyślał. Całe dni mu mijały na tym, że rozważał jakby tu prowadzić bydło po stromym zboczach, aby ani jedno bydłátko nie upadło

i nie pociągnęło za sobą całej reszty. W tym roku nie odważył się jednak naruszyć zakazu. Obawiał się bardzo, że mógłby wyrządzić szkodę któremuś z gospodarzy z Zuberca.

Za to w następnym roku przyszli do niego gospodarze z Ziemiańskiej Wsi. „Szymonie, będziesz paść nasze woły?” – zadali mu pytanie.

„No dobrze, a gdzie będzie pastwisko?” – spytał tylko tak, dla próby Szymon. Dobrze wiedział, że gospodarze z tej wsi zawsze paśli tylko w Rogaczach. I baczki tam właśnie mieli.

Szymon się zgodził i ubił targu z gospodarzami. Otrzymał od nich zaliczkę, ale przez chwilę aż drżał z niepewności, czy przypadkiem mu nie zabronią wypasu w niektórych miejscach. Oni jednak powiedzieli tylko:

„Dbaj dobrze o bydło, my kiedyś tu zajrzemy, by cię sprawdzić. Po wołach zawsze widać, po jakich pastwiskach je pasterz oprowadza.”

Gdy zbocza gór się pięknie zazieleniły i słońce zaczęło ogrzewać te miejsca, gdzie Szymon najchętniej chodził ze stadem, twarz mu się rozjaśniła w uśmiechu.

„Jakie czyste jest całe zbocze. Nie widać na nim kamieni, właśnie tam nic nie grozi mojemu stadu. Gdzie indziej jakiś pojedynczy kamień może się oderwać od podłoża i zabić zwierzę, ale tutaj nie. Tutaj luźne kamienie dawno zostały odniesione przez duże masy śniegu,” – szeptał pasterz zauroczony widokiem zbocza góry.

Szczyt ciągle nie dawał Szymonowi spokoju. Nieustannie dumał nad tym, jak zaprowadzić woły na górę i zejść tak, aby ani jedno zwierzę się nie ześlizgnęło. Pewnego dnia wpadł na pomysł:

„Pójdę tam z wołami, spróbuję... Nauczę je chodzić za mną. Nie będą się oglądały do tyłu, tylko patrzyły na mnie.” Po pewnym czasie rzeczywiście wybrał się z całym stadem w drogę na zbocza. Jeden z pasterzy domyślił się, co Szymon zamierza zrobić i próbował go powstrzymać.

„Nie idź tam! Nie radzę ci,” – wołał Szymona.

„Idę spróbować... Dobrze wszystko rozważyłem... Już wiem, jak tam bydło prowadzić.”

No i poszedł... Tylko, że nie gnał wołów przed sobą, ani razu nie trzasnął na nie batem, cały dzień ani razu nie krzyknął. Stał spokojnie przed stadem, rozciągnął szeroko ramiona i mówił do stada:

„Chodźcie, wołki, chodźcie, ale wszędzie tylko za mną! Nic innego, tylko na mnie zwracajcie uwagę!” A woły jakby rozumiały, szły ładnie jeden obok drugiego i jeden za drugim. Na nic się nie oglądały, nie widziały nic oprócz trawy.

Szymon pilnował, aby stado nie skręcało tam, gdzie nie powinno. Na stromym zboczu nie mógł zawracać, tylko powoli skręcać raz w jedną, raz w drugą stronę, uważając na to, aby zwierzę nie musiało obracać się w miejscu. Gdy dostrzegł, że któreś ze zwierząt krzywym okiem łup-

ie na drugie i groziło, że go szturchnie, odezwał się do niego spokojnie:

„Ej, tu nie, kolego! Tu wszyscy musimy być ostrożni. Chodźcie grzecznie za mną!”

Natomiast, gdy jakiś inny wół chciał pośpieszyć za lepszą karmą, wtedy mu po cichu, raczej niż zbyt głośno, poradził:

„Przecież masz dość trawy wszędzie wokół, nie musisz się spieszyć!”

Pasterze z innych pastwisk na zboczach patrzyli z niedowierzaniem, jak ten Szymon prowadzi bydło akurat tędy, gdzie by którekolwiek zwierzę się mogło ześliznąć na dół. Trochę z dezaprobatą, trochę z podziwem dla pasterza, który wie swoje stado inaczej niż dotąd, jak jeszcze nigdy żaden z nich. Może jedynie juhasi zaczęli owce paść w ten sposób.

Ktokolwiek wtedy spoglądał na zbocze, nie potrafił oderwać oczu od stada. Paść się, jakby ktoś te zwierzęta do ziemi poprzyklejał. Każde zwierzę stawiało kroki do przodu bardzo powoli. I gdy stado weszło całkiem na górę, Szymon zaczął je ostrożnie zawracać.

„Teraz pójdziemy na dół,” – zagadnął zwierzęta i znów szedł na czele stada. Potem rozciągnął ręce, w ten sposób dał znak, że woły nie mają się odwrócić wszystkie naraz, ale tylko powoli skręcać. I tak sprytnie zszedł z nimi do doliny. Wieczorem Szymon zgromadził woły w jedną gromadę i z zadowoleniem przyglądał się, jak sobie spokojnie przeżuwają. Pokarm im smakował, już dawno się tak dobrze nie napasały.

„A więc zszedłeś z nimi sprytnie na dół?” – pytali Szymona później inni pasterze.

„Tak i innym razem tam pójdę paść. Widzieliście przecież, że to możliwe. Trzeba tylko iść przodem, przed stadem, prowadzić stado za sobą, tak jak owieczki. I, broń Boże, nie krzyczeć!”

Po upływie dwóch czy trzech tygodni gospodarze z Ziemiańskiej Wsi przybyli, aby sprawdzić, jak Szymon pasie woły w Rohaczach. Prawie ich nie poznali. Sierść im się błyszczała, boki się zaokrągliły. Nie ma się co dziwić, że gospodarze odtąd chętnie powierzali wypas swojego bydła Szymonowi.

Po dłuższym czasie również inni pasterze odważyli się prowadzić stada na te urodzajne zbocza. I naprawdę nikomu nic się nie stało, gdy prowadził krowy, woły czy jałowice dokładnie tak, jak im poradził Szymon. Najlepiej jednak na tej górze pały się woły. Dlatego pasterze wołów często właśnie tam paśli. Stąd nazwa tego szczytu, która szybko się przyjęła – Wołowiec. Od tego czasu nie było pasterza, który by nie znał zboczy tego szczytu jak własnej dłoni.

Turci pod Oravským zámkom

Ked' roku 1526 turecký sultán Suliman II. zvíťazil v bitke pri Moháči, ešte viac spyšnel a hrdil sa pred svetom, že v Uhorskej krajine sa mu už teraz naisto nikto nepostaví do cesty.

„Keby sa opovážil dakto zastať mi cestu, naskutku ho tak zmetiem, že nikdy viac nevstane na nohy!“ vyhrážal sa.

Ale predsa sa Sulimanovi vždy tak nedarilo, ako si to želal, lebo sa kadekto našiel, čo sa ho nezľakol i smelo mu zarazil cestu. Keď sa páni z kaštieľov a zámkov nevládali s ním pasovať, postavili sa Turkom do cesty naše mestá i dediny, čo ležali oddávna učupené v dolinách pri riekach a potôčikoch. A tie im často tak odolávali, že si sultán iba veľmi ťažko prebýjal cestu do našich stolíc.

Po mnohých bitkách a tvrdých bojoch, v ktorých vytieklo veľa krvi, predsa sa len Turci dostali až do Zvolena a do Banskej Bystrice. Keď sa tak stalo, na boj proti Turkom sa pripravovali už aj Turčania, lebo si boli istí, že Turci čoskoro vtrhnú do ich stolice. Ale sa neubránili proti mocnej tureckej pliahe. Jeden z tureckých veliteľov sa vtedy prebojoval nielen cez Turiec, ale došiel až k Váhu a usadil sa hneď vedľa Ružomberka. Nie však nadiho.

Ledva sa na druhý deň začalo brieždiť, veliteľ vydal rozkaz, aby zaraz sadali na kone a brali sa ďalej. Vojaci boli od veľkých bitiek už ustatí a mysleli si, že si aspoň na chvíľu oddýchnu. Preto skoro všetci hundrali na veliteľ'a. Vtedy sa spýtal veliteľ'a jeden z jeho spolubojovníkov:

„A kdeže, kde ti zasa tak náhlo? Vojaci by si radi aspoň poriadne kosti vystreli a vyspali sa, ako sa patrí!“

A veliteľ' nato: „I toho sa všetci dočkáme! Lenže teraz ideme na Oravu a napadneme Oravský zámok, prv ako sa pripravia na obranu. Preto sa nám treba ponáhľať.“ Vtedy veliteľ'ov kamarát hodil rukou a zamrmľal:

„Pre jeden zámok takto sa náhliť. A či sme ich už dosť nezrúcali a nevyplienili?“

Veliteľ' mu pokojným hlasom odpovedal: „Zrúcať sme my už kadečo

zrúcali i vyplienili, ale toto ti nie je taký hocijaký zámok. Vraj dosiaľ ho ešte nikto nedobyl a je taký mocný, že sa mu sotva daktorý vyrovná v Uhorskej krajine. A to už sultán nechce strpieť, že by sa ktosi našiel, čo by sa mu v tomto kraji nechcel pokoriť.“

Potom veliteľ' s úsmevom dodal:

„Ak Oravský zámok dobyjeme, sultán nám to nezabudne a čaká nás odmena, akú ešte nikomu neudelil. A tá je istá, lebo dosiaľ sme si so všetkými zámkami ľahko poradili.“

Po tejto reči mohol už každý vedieť, prečo sa turecký veliteľ' tak náhlil. A tak zavčas rána sa hnalo turecké vojsko ako víchor cez Brestovú do Kubína a odtiaľ rovno pod Oravský zámok. Ale turecký veliteľ' o pár hodín vybadal, že to nepôjde tak ľahko ako v iných stoliciach. Na Oravskom zámku už viac dní vedeli, kto si ostré zuby na ich sídlo, preto prv, ako sa chceli Turci vovaliť do zámku, zatarasili im cesty a brány pozatvárali. Sotva sa Turci ako-tak poobzerali dookola, zosypalo sa na nich toľko striel ako vari ani z jedného zámku.

Veliteľ' chtiac-nechtiac musel odtiahnuť spod zámku a iba tak zďaleka si ho obkukával, ako by sa ho zmocnil. Keď si však prezrel strašné skalisko, čo sa vypínalo nad riekou kdesi až k samej oblohe medzi chmáry, v očiach sa mu zahmlilo i hlava sa mu zakrútila, akoby bol užil nápoj, od ktorého sa mátie i múti rozum. Ved' ako by aj nie, keď ešte jakživ nestál pod hradom, o ktorom sa nevedelo na prvý pohľad, či ešte stojí na strmej skale alebo sa už nakláňa a váľa rovno do rieky. Najviac sa však vtedy zľakol skaliska, keď sa naň zadíval od Lehoty, čo stála vyše Oravského zámku. Ale aj vojakom sa tmilo v očiach, len čo sa zahľadeli na bralo. Iba veliteľ'ovi potom jednotaj pripomínali, že sa neradno nahor driapať, lebo zámok sa vraj zosype, ako ta vyjdú. Veliteľ' pri týchto rečiach náramne osmutnel, ale predsa ešte dúfal, že z Kýčery ho rozstrieľa kanónmi. Aj zopár ráz vystrelili, ale čože bolo z takého strieľania, keď z múrov sotva kúsok malty zoškrabli. Vtedy veliteľ'ovi vyšiel pot na čelo, hodil rukami a povie svojmu kamarátovi, čo ho sprevádzal na každom kroku:

„Tento zámok nedobijeme, čo hneď pod ním vycedíme ostatnú kvapku krvi.“ Ten prikývol a dodal:

„Najlepšie vari urobíme, keď sa čím prv poberieme odtiaľto. Aspoň ostaneme pri zdraví.“

Veliteľ' by bol, pravdaže, radšej počul smelšiu reč. Nemohol však nič robiť a len sa jednotaj díval na hrozné skalisko i na čudesné múry, čo sa strácali vo výške, kde iba vtáky poletovali, čím ďalej, tým viac si bol načistom, že na tomto zámku si skôr povybíjajú všetky zuby, ako by sa ho zmocnili vlastnými silami. Keď turecký veliteľ' usúdil, že daromné by bolo jeho ustávanie, rozhodol sa, že sa poberie ta, odkiaľ prišiel.

„Len ako sa pred sultánom vyhovoriť, že sme nevyplnili jeho rozkaz,“ žalostil pred kamarátom. Ten mu takto poradil:

„Povieš mu, že je to taký pekný zámok, že krajšieho široko-d'aleko niet a že pre jeho krásu by ho bola veľká škoda dobýjať a rúcať jeho múry.“

Veliteľ uznal, že najlepšie bude iba tak urobiť. A naozaj... Ešte v ten deň odtiahol spod Oravského zámku a pobral sa k sultánovi. No čím viac sa k nemu blížil, tým mal smutnejší výzor a veľmi sa bál, čo mu povie sultán, keď sa dozvie, že nevyplnil jeho rozkaz.

Turecký sultán sa prenáramne napálil, keď mu veliteľ rozpovedal, ako pochodil pod Oravským zámkom. Vo veľkom hneve mu chcel vlastným mečom hlavu sťat', ale keď sa trochu utíšil, nechal ho nažive. Väzení však neunikol. A ktovie dokedy by bol v ňom ostal a či by bol živý z neho vyšiel, keby aj ostatní tureckí velitelia neboli tak isto pochodili na Orave ako on. Lebo sultán aj iných ta poslal a dal im viac vojska, ale tí sa tiež vrátili odtiaľ s prázdnyimi rukami.

Tureckého sultána to vraj ukrutne jedovalo, ale nedal to na sebe znať. Keď sa ho ktosi pri jednej príležitosti spýtal, prečo obchádza Oravský zámok a nedá ho zboriť, preglgol horkú slinu a celkom pokojne povedal:

„Škoda by ho bolo, lebo je zo všetkých zámkov najkrajší.“ Od tých čias sa vravievalo, že Turci nezváľali Oravský zámok pre jeho krásu, a preto stojí dodnes.

Turcy pod Zamkiem Orawskim

roku 1526 sultán turecki Sulejman I odniósł zwycięstwo w bitwie przy Mohaczu. To go napawało coraz większą dumą, z pychą wynosił się nad całym światem twierdząc, że na Węgrzech już nie ma nikogo, kto by mu potrafił stawić czoła.

„Gdyby ktoś się odważył stanąć mi w drodze, zmiotę go tak, że już się nigdy nie podniesie!” – wygrażał się zarozumiale.

Jednak Sulejmanowi nie zawsze powodziło się tak, jakby sobie tego życzył, bo tu i ówdzie pojawiał się ktoś nieulekniony, gotowy mu szyki pomieszać. Jeśli arystokraci z dworów i zamków nie byli w stanie pójść w zapasy ze sultanem, to jego wojsku stawili czoła nasze miasta i wsie od dawna przyczajone w dolinach nad rzeczkami i potokami. To właśnie one stanowiły taką przeszkodę, przez którą sultán z niezmiernym trudem mógł sobie przetorować drogę do miejsc, gdzie miały siedzibę ważne urzędy władzy i zarządzania naszymi ziemiami.

Lecz pomimo stawienia oporu w wielu bitwach, pomimo ciężkich zmagañ i przelania mnóstwa krwi, dotarli aż do Zwolenia i Bańskiej Bystrzycy. Widząc, co się stało, mieszkańcy Turca wnet wszczęli przygotowania do walki z Turkami, bo byli pewni, że wojsko tureckie i tutaj przybędzie. Niestety i oni nie wytrzymali naporu sił tureckich. Jeden z tureckich dowódców przeforsował ze swymi oddziałami nie tylko Turiec, ale dotarł aż nad Wag i założył obóz tuż koło Rużomberku. Choć dłużej tu nie zabawił.

Drugiego dnia zaraz o świcie wydał rozkaz, aby natychmiast wsiąść na konie i wybrać się dalej. Jego bojownicy byli wycieńczeni z ciągłego marszu i walk w wielkich bitwach; mieli nadzieję, że w końcu trochę odpoczną. Prawie wszyscy głośno okazywali swoje niezadowolenie. Jeden z nich spytał dowódcę wprost:

„A dokąd mamy iść, dokąd się tak śpieszysz? Twoi wojownicy potrzebują odpoczynku, powinni się choćby porządnie wypaść!”

Dowódca odparł: „I tego się wszyscy doczekamy! Lecz teraz pociągniemy na Orawę i zaatakujemy Zamek Orawski. Musimy to zrobić

zanim załoga zamku zdąży się przygotować do obrony. Dlatego musimy się pośpieszyć." Jeden z przyjaciół dowódcy machnął ręką i mruknął pod nosem:

"Z powodu jednego zamku trzeba tak gnać? Czyśmy już dość nie zburzyli i nie ograbili?"

Dowódca spokojnie tłumaczył: „Zburzyliśmy i ołupiliśmy już nie-jeden zamek, ale ten nie jest byle jaki, zwyczajny jak inne. Podobno nikt go jeszcze nigdy nie zdołał zdobyć, jest tak mocny, że chyba żaden w całych Węgrzech mu nie dorówna. A tego sułtan nie ścierpi, aby ktokolwiek w tym kraju mu nie uległ.”

Potem dowódca dodał z uśmiechem:

„Jeśli zdobędziemy Zamek Orawski, sułtan o nas nie zapomni, czeka nas nagroda, jakiej sułtan jeszcze nikomu nie udzielił. Wynagrodzenie mamy pewne, bo dotąd poradziliśmy sobie ze wszystkimi twierdzami.”

Po tych słowach wiedzieli wszyscy, dlaczego turecki wódz się tak rwie do przodu. Po co wojsko wczesnym rankiem pędzi jak wichra przez Brestową do Kubina i prosto pod Zamek Orawski. Po kilku godzinach spędzonych w docelowym miejscu turecki dowódca zrozumiał, że mu nie pójdzie tak łatwo, jak gdzie indziej. Na Zamku Orawskim już od kilku dni wiadano, kto sobie ostrzy zęby na ich siedzibę. Dobrze się przygotowali. Zatarasowali drogi, pozamykali wszystkie bramy udaremniając wtargnięcie wrogów za mury obronne. Turcy nie zdołali nawet porządnie się rozglądać i ocenić swoich szans, bo zaraz się w ich stronę posypał ogrom strzał. Oj, tego nie widzieli wcześniej na żadnym innym zamku.

Wódz Turków, choć niechętnie, wydał rozkaz do wycofania się spod zamku. Wojsko zatrzymało się trochę dalej, wódz obserwował twierdzę i rozważał, jak ją obalić. Jednak patrząc na straszną skałę, wypinającą się ponad rzekę aż pod same chmury, doznawał zawrotu głowy, jakby wypił jakiś napój odurzający. To zrozumiałe, bo nigdy w życiu nie oblegał twierdzy, o której na pierwszy rzut oka nie można było stwierdzić, czy nadal stoi na stromej skale albo już się nachyla i wali się prosto w rzekę. Najbardziej go lękała sama ogromna skała, gdy patrzył na nią od strony leżącej niedaleko Le-hoty. Nie tylko jemu, ale i jego żołnierzom ciemniało w oczach, gdy się zapatrzili na tę turnię. Ostrzegali swojego dowódcę, że nie warto się wspinać po skale, bo zamek może się osunąć i runąć wraz z nimi w dół. Coraz bardziej przygnębiony dowódca postanowił jeszcze zaatakować zamek strzelając działami z wierzchołka Kýčera. I te poczynania wyszły na próżno, bo zdołano tylko trochę tynku zeskrobać z muru. Wtedy dowódca w geście przerażenia i rezygnacji machnął ręką i powiedział do zaufanego przyjaciela:

„Tego zamku nie zdobędziemy, nawet gdybyśmy pod nim wyciedzili ostatnią kroplę krwi.” Przyjaciół zgodził się z nim i dodał:

„Najlepiej zrobimy, jeśli czym prędzej stąd odciągniemy. Przynajmniej zostaniemy zdrowi i cali.”

Dowódca byłby bardziej zadowolony słysząc coś odważniejszego. Nie mógł jednak nic zrobić, spoglądał ciągle bezradnie na straszną skałę i na dziwne mury, co ginęły wysoko w przestrzeni, gdzie tylko ptaki polatywały. Był coraz bardziej przekonany, że na tym zamku prędzej zęby sobie wyłamie, niż go zdobędzie własnymi siłami. Gdy turecki dowódca zrozumiał, że tutaj jego starania są daremne, postanowił wrócić ze swoim wojskiem tam, skąd przyszedł.

„Tylko jak ja się wytłumaczę przed sułtanem, że nie spełniłem jego rozkazu,” narzekał dowódca. Przyjaciół mu doradził:

„Powiedz mu, że to piękny zamek, nie ma wspanialszego w całej okolicy, szkoda by go było zniszczyć.”

Dowódca uznał, że to dobra wymówka. Jeszcze tego dnia ruszyli w drogę do sułtana. Tylko, że im bardziej się zbliżali do celu, tym smutniejszy wyraz przybierała twarz dowódcy, tym większe wątpliwości go ogarniały.

Turecki sułtan wpadł we wściekłość, gdy mu dowódca wojska opowiedział, że nic nie wskórali pod Zamkiem Orawskim. W wielkim gniewnie o mało mu własnym mieczem nie ściął głowy. Lecz uspokoiwszy się nieco, darował mu życie i wtrącił go do więzienia. Kto wie, jak długo by dowódca cierpiał w więzieniu i czy by żywcem z niego wyszedł, gdyby także pozostałym tureckim dowódcom nie powiodło się na Orawie. Choć sułtan ich tam wysyłał z coraz liczniejszym wojskiem. Lecz ci także wrócili z pustymi rękoma.

Tureckiego sułtana mierziło to niepowodzenie, ale starał się to ukrywać. Pewnego razu ktoś go zapytał, dlaczego wciąż omija Zamek Orawski, dlaczego nie rozkazał, aby go zburzyć. Sułtan mu odpowiedział:

„To by było szkoda, gdyż jest on spośród wszystkich zamków najpiękniejszy.” Od tego czasu mówiono, że Turcy nie zburzyli Zamku Orawskiego ze względu na jego piękno, tak więc zamek stoi do dziś.

O babe obryni a Slanici

Priamo na tom mieste, kde teraz stojí Babia hora, bývala kedysi dávno aj vdova obryňa. Muža už nemala – iba jednu dcéru, čo bola vraj veľmi roztapašná a jednostaj najradšej iba po poli pobehovala.

Raz sa táto obryňka pustila nadol okolo rieky Oravy a zrazu počula, že neďaleko nej čosi piští a volá na ratu: „Nestúp na mňa! Či nevidíš, že ma môžeš zagniaviť?“

Obryňka sa zvrtila i dívala sa po zemi, či dačo nevidí. Iba keď sa celkom rozhládela, zbadala, že sa pri jej nohách čosi prtí a kričí, ako-by bolo vo veľkom nebezpečenstve. Tu sa naraz rozosmiala a zvolala: „Toj, veď sú to akísi ľudkovia! Nikdy som takých malinkých ľudí nevidela. Vezmem ich materi ukázať.“

I začala ich klásť rovno do zástery. Štyria boli. Dvaja muži a dve ženy. Aj motyky mali v rukách. Práve bolo po jari, nuž čosi okopávali. Keď ich už mala v zástere, utekala chytro s nimi domov, aby ich čo najskôr aj mať videla. Zďaleka potom volala na mater: „Mamo, ľalá, aké drobulinké červíky som našla. Kopec nám podrývali, keď som ich zazrela.“

A už vykladala jedného človečika za druhým materi do dlane. I myslela si pritom, že sa im mater naisto poteší. Ale sa veru veľmi zmýlila. Mať sa im ani len trošičku nezaradovala. Ba zrazu osmutnela, akoby stratila práve to, čo si najviac cení.

Iba toľko povedala: „Kdeže červíky... Ľudia sú to, čo budú žiť v tomto kraji. My pomrieme a títo tu sa rozídu po nás do každej doliny.“

Potom sa obryňa pozrela na svoju dcéru prísnejšie ako inokedy a takto jej prikázala: „Zanes ich ihneď ta, kde si ich našla! A dávaj dobrý pozor, aby si im neublížila. Keby si tak urobila, naskutku by sa nám začalo zle vodiť!“

Potom sa zdalo, že ju schytil hnev a skričala na dcéru: „A netúlaj sa ustavične po poli! Zaraz sa vráť, budeme izby riadiť! Ani len smeti sme ešte neodpratali spoza domu, ako je rok dlhý. Obryňa od tej chvíle nemala ani len za štipku dobrej vôle. Tí malí ľudkovia jej v hlave jednostaj vrtali – aj vo dne, aj v noci. Dokonca sa jej snívalo o nich. Azda preto, že

jej prišlo na um, ako jej kedysi stará mať predpovedala: „Keď nájdete v tomto kraji takých drobných ľudí, že ich aj v podolku unesiete, vtedy náš rod dočista vyhynie.“

Nuž preto, hla, obryňu schytila mrzutosť, a preto jej zrazu všetko začalo z rúk padať. Ešte aj hlinený hrniec so soľou nechtiac popustila z dlaní tak, že sa naskutku rozbil na márne kúsky priam pred jej očami. Vtedy zasipela pomedzi zuby: „Nič horšieho sa mi nemohlo stať ako soľ práve teraz rozsypať po zemi.“

Schytila metlu a začala soľ zmetať spolu s inými smetami. I odnášala všetko na jednu hrbu. Keď o chvíľu aj dcéra obryňka pribehla, obidve potom v dome i okolo neho zametali. A veru bolo vidieť, že už dlhší čas nerobili v dome poriadok, ako sa patrí na súce ženy. Hodnú kôpku smetí nashrňali. Lenže im sa vtedy zdala tá hrbka smetí ako malý kopec a tí ľudkovia, čo ich obryňka odniesla v zástere kdesi z brehu Oravy, tí si naisto mysleli, že baba obryňa stavia nový vrch. Celkom zreteľne videli, ako sa dvíha k nebu a každú chvíľočku je vyšší.

Nevedno, ako dlho trvalo, čo táto kopa rástla do výšky, ale časom ľudia ukazovali na vršisko, čo vraj vyrástlo priam pred ich očami. A keď po rokoch vrch trávou a stromami zarástol, ľudia mu dali meno Babia hora. Vraj preto, že ho baba obryňa postavila.

Neskôr ľudia zbadali, že spod toho vrchu vyviera čudný prameň, o ktorom dovtedy nevedeli. Ani nebol taký ako ostatné žriedla v tomto kraji. Slaná voda bola v ňom. Ale nielen prameň bol taký. Aj jarok a potôčik, čo žblnkotal nadol od neho, bol ako posolený. Od toho dňa sa pri ňom kdekoľto pristavil, ale najradšej lesná zver i všetok statok. Im chutila voda zo slaného prameňa aj potoka najviac. I začali ho všetci volať Slanica. Ešte aj dedinu, čo po rokoch vedľa toho potôčika ľudia vystavili, pomenovali Slanica. Dlhú o tom rozmýšľali, kde sa tá presolená voda vzala pod tým vrchom. Ale aj na to prišli, lebo takto o tom starí ľudia vravievali: „To sa tá soľ v zemi rozpustila, čo ju obryňa rozsypala po zemi a nazmetala na kopec. Z nej ešte aj teraz to slané žriedlo prýšti.“

O babie olbrzymce i Slanicy

 W tym miejscu, gdzie teraz znajduje się Babia Góra, mieszkała kiedyś dawno wdowa olbrzymka. Nie miała męża – tylko jedną córkę, która była ponoć swawolna, psotna, złośliwa i najchętniej by nic nie robiła, tylko biegła po polu.

Pewnego razu, gdy młoda olbrzymka pobiegła brzegiem rzeki Orawy na dół, niespodziewanie usłyszała, że gdzieś koło niej coś piszczy i krzyczy wniebogłosy: „Nie nadepnij na mnie! Nie widzisz, że mnie możesz zmiażdżyć?”

Olbrzymka się odwróciła, rozglądała się uważnie po ziemi. Wtem zobaczyła, jak coś przy jej nogach się wierci i krzyczy ze strachu. Przyjrzała się i wreszcie zrozumiała: „Toż to są jakieś ludziki! Nigdy nie widziałam takich malutkich. Wezmę ich i pokażę mamie.”

I zaczęła ich wkładać do fartucha. Była ich czwórka, dwaj mężczyźni i dwie kobiety. W rękach mieli motyki. Był koniec wiosny, więc coś okopywali. Schowała ich w fartuchu i biegła do domu, by jak najszybciej pokazać ich mamie. Już z daleka krzyczała do mamy: „Mama, aha, co znalazłam, jakie małe robaczki. Podkopywali nam górę, gdy je zobaczyłam.”

Wykładała ludziki na matczyną dłoń, myśląc, że mama bardzo się ucieszy. Ale myliła się. Mama nie tylko, że ani trochę się nie ucieszyła, ale posmutniała, jakby właśnie straciła coś, co sobie najbardziej ceni.

Powiedziała jedynie: „Gdzie tam robaczki... To są ludzie, którzy będą żyć w tej krainie. My pomrzemy a po nas to oni rozprzestrzeniać się w każdej dolinie.”

Potem olbrzymka spojrzała na swoją córkę nieco surowiej i kazała jej: „Zaraz zanieś ich tam, gdzie ich znalazłaś! Uważaj na nich, abyś im nie zrobiła krzywdy. W przeciwnym wypadku zaczniesz nam się źle powodzić!”

Po czym matka chyba zapalała gniewem, bo zganiła córkę: „I nie włócz się ciągle po polu! Od razu wróć do domu, będziemy sprzątać pokoje! Nawet śmieci z obejścia, jak rok długi, pozostały nieuprzątnięte.

Odtąd olbrzymka nie miała ani szczypty dobrego nastroju. Ci malutcy ludzie jej dniem i nocą zaprzęдали myśli. Co więcej, widziała ich nawet w snach. Zapewne przyszło jej do głowy to, co kiedyś przepowiedziała jej babcia: „Gdy znajdziecie w tych stronach ludzi, takich drobnych, że ich w zapasce pomieścicie, wtedy nasz ród zupełnie wyginie.”

To z tej przyczyny była olbrzymka taka markotna, to dlatego wszystko jej z rąk leciało. Nawet gliniany garniec z solą niechcący wypuściła z dłoni. Potłukł się na drobne kawałki. Wtedy olbrzymka szepnęła: „Nic gorszego już mi się nie mogło stać, jak akurat teraz rozsypać sól na ziemię.”

Złapała miotłę i zaczęła zgarniać sól razem z innymi śmieciami. Wszystko wynosiła na jedną gromadę. Za chwilę dołączyła do niej córka i razem zamyślały w domu i w obejściu. Było widać, że już od dłuższego czasu nie robiły w domu porządków tak, jak na sumienne kobiety przystoi. Sporą kopę śmieci nazgarniały, choć im się wydawało, że to zaledwie garstka. Całkiem inaczej to spostrzegali ci drobni ludzie, co ich kiedyś córka olbrzymki przyniosła z brzegu Orawy w zapasce. Oni myśleli, że olbrzymka buduje nowy wierzchołek. Widzieli wyraźnie, że ta gromada jest coraz wyższa.

Nie wiadomo, jak długo ta kopa rosła, ale ludzie często spoglądali na górę, która przed ich oczami wznosiła się coraz wyżej. Po pewnym czasie góra zarosła trawą i drzewami a ludzie zaczęli ją nazywać Babią Górą. Bo przecież to baba olbrzymka ją usypała.

Później ludzie zauważyli, że spod góry wypływa dziwne źródło, którego dotąd nie widziano. Było inne niż pozostałe źródła. Zawierało słoną wodę. Nie tylko źródło, ale także strumyk, który z niego wypływał był inny. Strumyk i potok był jak posolony. Ludzie chętnie się przy nim zatrzymywali, leśne zwierzęta i bydło lubiło pić z niego wodę. Wkrótce potok otrzymał nazwę Slanica. Potem, gdy wybudowano nad potokiem całą wieś, to i ona otrzymała tę nazwę. Ludzie długo rozmyślali o tym, skąd się wzięła słona woda pod tym wierzchołkiem. W końcu przyjęli za prawdziwe to, co od dawien dawna opowiadali starzy ludzie: „To na pewno się rozpuściła w ziemi ta sól, którą olbrzymka rozsypała i potem pozgarniała na wielką kopę. Do dziś wypływa z niej słone źródło.”

Ako chodil Matúš Čák po Orave

Matúš Čák bol nielen pánom Trenčianskeho hradu, ale naozajstným vládcom nad veľkou časťou Slovenska. Ved' ho iba tak nadarmo nevolali pánom Váhu a Tatier. Nad svojimi panstvami vládol ako hociktoré knieža alebo naozajstný kráľ. Lenže vládu nad týmto krajom si musel ťažko vydobýjať, nič mu nepadlo len tak ľahko do rúk.

Keď sa Matúš Čák zmocnil Likavského hradu, z ktorého dnes už iba holé múry trčia medzi vrchmi, rozhodol sa dobyť aj Oravský zámok. I povie svojim rytierom a vojakom:

„Dnes sa vyberieme na Oravu. Kým mocný Oravský zámok nebude v našich rukách, nemôžem byť pánom Váhu a Tatier, ako ma ľudia volajú.“

„Ba ani v bezpečí zatiaľ nebudeme, lebo od severu tvoje panstvo môže kdekto napadnúť!“ dodal Matúšov verný priateľ, rytier Felicián.

A tak sa v ten deň Matúš Čák a jeho sprievod vybrali na Oravu. Najprv si išli pozrieť okolie a cesty, odkiaľ by sa dalo najlepšie zaútočiť na mocný Oravský zámok. Cesty od Váhu okolo rieky Oravy v tie časy ešte neboli. Iba taký uzučký chodník sa ťahal pomedzi skaliská už najlepšie im bolo ísť cestou popod Choč, čo viedla z Likavy do Valaskej Dubovej. Keď Matúš Čák došiel do tejto dediny, veľmi sa mu pozdával celý kraj. Ešte viac sa mu oči rozjasnili, keď vyšiel až navrch Brestovej a keď sa rozprestrela pred jeho očami celá oravská dolina. Dojatý krásou tohto kraja pod Chočom, povie rozhodným hlasom:

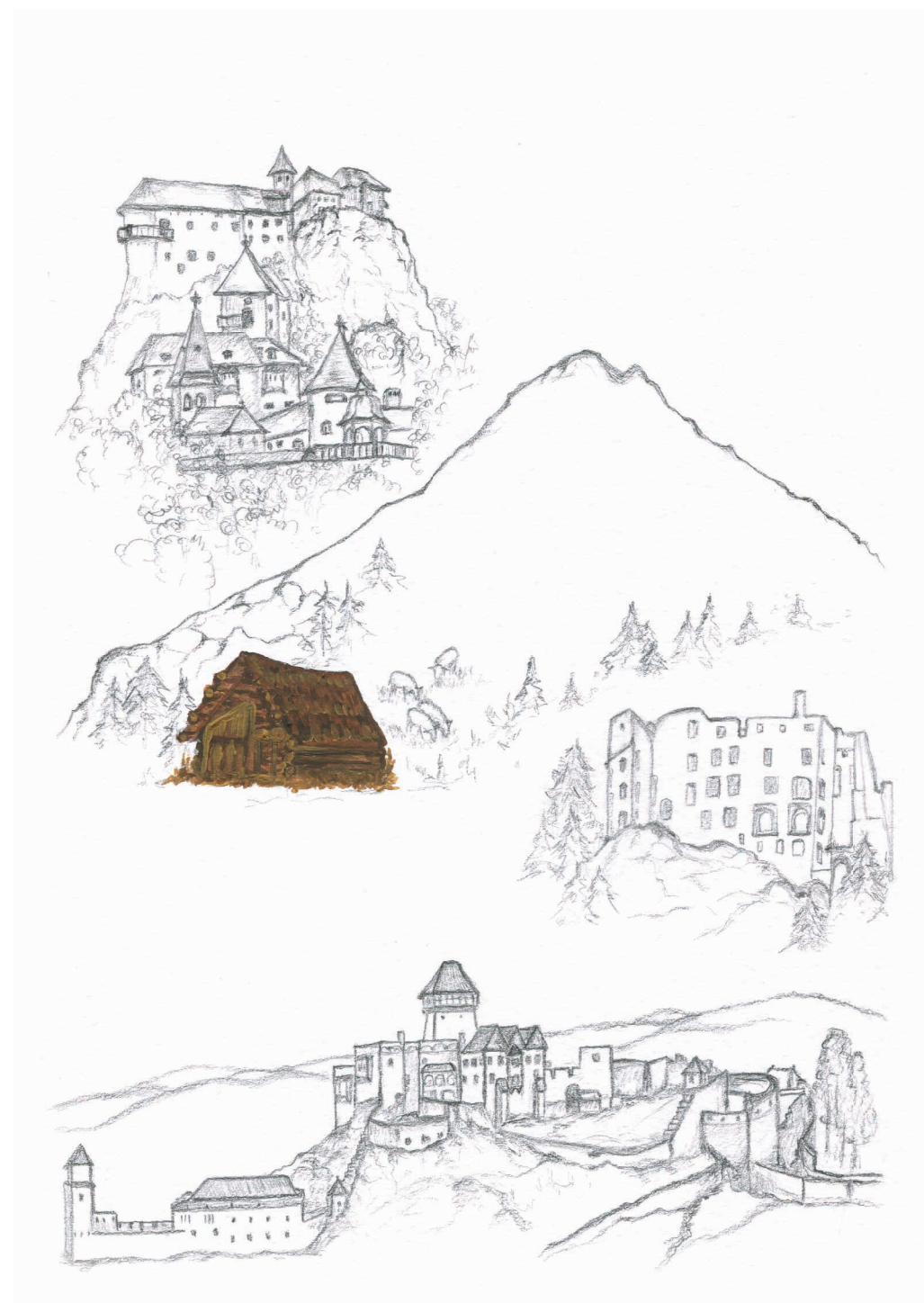
„Čo sa bude čo na svete robiť, musím byť aj tu pánom!“

Ako sa však tak obzeral zôkol-vôkol, zrazu zazrie pod Chočom salaša neďaleko košiar. Vtedy sa Matúš Čák obrátil k svojmu priateľovi Feliciánovi a povie mu:

„Vieš čo, priateľ môj? Preobleč sa zaraz za pcestného a vyber sa k pastierom do koliby! Rád by som ťa poslať ta na skusy!“

„A čože by si sa chcel od nich dozvedieť?“ vypytuje sa zvedavo Felicián.

„Nuž čo, ľal'a, verný služobník? Pastieri, čo pásavajú ovce a jahňatá

po holiach, tí vždy len pravdu vravievali. Nože sa ich chod' spýtať čo si tak o mne myslia. Ved' naisto sa im do uší donieslo moje meno."

Felicián sa usmial a hneď sa aj začal tak preobliekať, aby ho nikto nemohol poznať, že je z Matúšovej družiny.

Keď Felicián vošiel do pastierskej koliby, najprv sa pekne pozdravil a pýtal si čosi zjeseť, že je vraj hladný. Potom vytiahol z mešca akýsi peniaz a podal ho bačovi. Ten najprv nechcel nič vziať, že vraj na Orave nebýva zvykom platiť za každé počastovanie, ale keď mu ho Felicián nasilu vtlačil do ruky, nakoniec prijal. Po dobrom jedle sa Felicián začal už poberať a len vo dverách, akoby očistom, sa spýtal:

"A či vy viete, kto je to Matúš Čák?"

"Ojoj, ktože by to u nás nevedel! Ved' je to najmocnejší pán na širom okolí. A mocnejší ako dakedy samotní králi bývajú," vykladal bača. Jeden z valachov, čo práve gelety pred kolibou umýval, však zrazu skočil bačovi do reči:

"Hej, pánom je, lenže chudobu zdiera ako iní páni."

"Ba aj lakomec a surovec! I napáchnutý je vraj horemysel'nosťou," dodal ešte honelník, čo práve dopíjal žinčicu z črpáka. "Nuž, to by ste chceli mať radšej dajakého iného pána nad sebou?" vyzvedal sa Felicián.

"To zas nie!" ozvali sa jeden za druhým. "Dosiaľ nad nami vládli iba cudzí páni. Matúš je náš a lepšieho sme ešte nemali. Len keby bol trochu iný človek!"

Felicián vyšiel z koliby, a keď došiel pred Matúša Čáka, všetko mu rozpovedal, čo vraveli o ňom na salaši. Matúš Čák sa usmial, potom skočil na koňa a pustil sa ku kolibe. Ostatní spolubojovníci, pravdaže, za ním. Keď bača i valasi začuli dupot koní, povybehovali pred dvere, aby hostí privítali, ako sa patrí. Matúš Čák zastal pred kolibou, pozrel sa prísny zrakom na baču i valachov a vraví im:

"Viem, čo si myslíte o Matúšovi Čákovi. Povedzte mi však, čo by ste mu žičili, keby ste sa s ním teraz stretli!"

Tu bača bez rozmýšľania povie:

"Nuž iba to, žeby sa mu v tomto kraji dobre darilo a žeby bol čo najskôr naším pánom!"

Matúš Čák sa usmial a bolo na ňom vidieť, že je s odpoveďou spokojný. Potom vytiahol mešec a hodil ho bačovi so slovami:

"Nech ti šťastie prinesú tieto peniaze, tak ako ty mne žičíš!"

O chvíľu však dodal:

"Tvoji valasi by si však zaslúžili aspoň po dvadsať palíc za to, čo o mne hovorili. Ale ako by som ich mohol potrestať za ich úprimnosť?"

A nielenže valachov nepotrestal za ich karhavé reči, ale dal každému ešte aj po dukáte, aby na neho spomínali po dobrom. Pravdaže, valasi i s bačom stáli ani do zeme vraštení, keď videli, čo sa okolo nich

robí. Iba keď Matúš Čák a jeho družina už boli d'aleko od salaša, ozval sa bača:

"No, kamaráti, a či vy viete, kto bol vlastne pri nás?" A najstarší valach, čo sa jednoducho díval na dukát, ktorý mu dal Matúš, len teraz vyhrkol:

"Nuž nik iný ako Matúš Čák Trenčiansky. Na zlatom dukáte je z jednej strany jeho obraz a z druhej strany Trenčiansky hrad."

Od tých čias ktokoľvek prišiel na salaš pod Choč, každému bača i valasi rozprávali, kto ich bol navštíviť. A sotva by aj bol dakto uveril, keby mu neboli ukázali zlatý dukát s jeho obrazom i hradom. A tak potom aj tí najneveriacejší uverili. Ľudia však na miesto, kde stál salaš, nezabudli ani potom, keď ho preniesli na iné miesto, a skalú, vedľa ktorej stál salaš, nazvali Matúšovie salašteky, a tak ju volajú dosiaľ.

No Matúš Čák vraj ešte v ten deň, ako bol na salaši pod Chočom, mal naozaj šťastie! Oravský zámok nemusel dobýjať. Panstvo na zámku akoby už vedelo, že Matúš Čák tu naisto príde, nestavalo sa mu na odpor, ba naopak, vítalo ho ako budúceho pána. I nečudo, že sa Matúš Čák iba usmieval, keď vchádzal otvorenou bránou do mocného zámku.

O niekoľko dní sa vybral Matúš Čák cestou nahor od Oravského zámku, že si aspoň popozereá kraj, lebo sa mu veľmi páčil. Nechcelo sa mu ísť samotnému, preto rozkázal jednému z tých, čo ho na ceste najviac sprevádzali, aby osedlal koňa a išiel s ním.

Matúš Čák mal v ten deň dobrú vôľu, lebo dosiahol, čo si zaumienil, a tešil sa, že sa čoskoro vráti na Trenčiansky hrad, kde sa predsa len najradšej zdržiaval. A tak po celej ceste nehovoril o ničom inom, ako o svojom hrade, ktorý chcel tak vybudovať, aby sa cítil v ňom bezpečný a žeby ho nikto nemohol dobyť. Ako tak po ceste rozkladal, ani nezbadal, že zašli až za Dubovú na zákrutu pod Žiarom. Miesto pod týmto vrchom zdalo sa Matúšovi také utešené, že spomalil, aby sa naň lepšie zadíval.

"Oj, či je len tento kút pekný!" zvolal a díval sa hore na Žiar, kde stál drevený kostolík. I jeho spoločník sa ta zadíval, a tak obidvaja ani nezazreli, že napred nich pomalým a ťažkým krokom kráča žobrák s veľkým batohom na chrbte. Keď kone napokon dobehli žobraka, ktorý kráčal prostred cesty, zrazu zastali, sťaby sa zľakli toho starca. Vtedy Matúšov spoločník skríčal:

"Ustúp z cesty, človeče! Vari chceš, aby ťa kone na ceste prilepili alebo do priekopy odhodili?" Matúš ho však zahriakol:

"Nie tak, kamarát, so starým človekom, či si nezbadal, že dobre nepočuje?"

Vtedy sa žobrák obzrel a zaraz ustúpil nabok. Vtom sa Matúš pri ňom zastavil, naklonil sa skoro až k jeho ušiam, aby dobre počul, a takto mu vraví veselým hlasom:

"Vidím, že si bedár, ale veľmi dobre by som ťa odmenil, keby si

mi zažičil, po čom v tejto chvíli najviac túži moja duša.“ Žobrák zdvihol hlavu, zahľadel sa do Matúšových očí a sľaby práve túto otázku očakával, povie:

„Syna ti treba, mocný pane, syna!“

„Nuž ako ty vieš, že potomka nemám?“ vyzvedal sa Matúš Čák za horúca.

Ved' predsa každý u nás vie, kto si a že máš doma krásavicu – dcéru Katarínu. Lenže aj syn by sa ti zišiel, a tak ti len toho v tejto chvíli žičím.“

„Ej, dobre hádaš, starec! Naozaj nič iného si práve teraz nežiadam. Nuž bodaj sa mi splnilo, čo mi žičíš!“ I vytiahol mešec a žobráka tak odmenil, ako v tie časy králi odmieňali za vzácne služby.

Matúš Čák však ani teraz neodmenil nadarmo človeka, čo mu dobre želal. Keď sa o niekoľko dní pobral z Oravského zámku nazad do Trenčína, všetko sa mu darilo a zo dňa na deň mu do uší iba dobré správy donášali. No najviac sa potešil vtedy, keď mu ešte v ten rok oznámili, že mu žena porodila syna Jána. Matúš Čák sa synovi tak zaradoval, že vystrojil na Trenčianskom hrade hostinu, akej tam dovtedy ešte nebolo.

Gdy Matusz Czak wędrował po Orawie

Matusz Czak był nie tylko możnowładcą mającym siedzibę na Zamku Trenczyńskiego, był mocnym i wpływowym możnowładcą sprawującym kontrolę nad znacznym obszarem ówczesnej Słowacji. Nie bez przyczyny go nazywano władcą Wagu i Tatr. Sprawował władzę podobnie, jak książęta czy prawdziwi królowie. Jednakże panowanie nad tak szerokim terytorium musiał sobie wywalczyć; trudno, bo nic mu nie spadło ot, tak, z nieba.

Gdy Matusz Czak zajął Likawski Zamek, z którego dziś między wzniesieniami sterczą tylko nagie mury, postanowił, że podporządkuje sobie także Zamek Orawski. Powiedział więc swoim rycerzom i wojownikom:

„Wybieram się dzisiaj na Orawę. Dopóki Zamek Orawski nie będzie w naszych rękach, nie mogę być władcą Wagu i Tatr, jak mnie ludzie teraz nazywają.“

„No i co najważniejsze, nie będziemy bezpieczni, gdyż ktoś może nas zaatakować od północy!“ – dodał przyjaciel Matusza, rycerz Felicjan.

Jeszcze tego dnia wyruszył Matusz Czak ze swoją świtą na Orawę. Najpierw poszli obejrzeć okolicę i drogi, sprawdzić, skąd by można było uderzyć na Zamek Orawski. W tych czasach nie było dróg prowadzących na Orawę od Wagu, wzdłuż rzeki Orawy. Tylko bardzo wąska ścieżka prowadziła wśród skał. Najdogodniejszym zdawało się dojście w podnóżu szczytu Chocz, wiodące z Likawki do wsi Walaska Dębowa. Gdy Matusz Czak dotarł do tej wsi, bardzo mu się spodobała cała kraina. Jeszcze bardziej zachwycony był, gdy wszedł na górę Brestową, z której rozciągał się widok całej orawskiej doliny. Ujęty pięknem krainy pod Choczem powiedział zdecydowanym głosem:

„Niech by się nie wiem co działo na świecie, muszę być i tutaj władcą!“

Rozglądając się wokół spostrzegł pod Choczem szałas pasterski. Wtedy zwrócił się do swojego przyjaciela Felicjana:

„Wiesz co, mój przyjacielu? Przebierz się za podążającego tędy podróżnego i wybierz się do pasterzy do tamtej koliby! Chciałbym abyś tam poszedł zaciągnąć języka!”

„A czegoż byś się chciał dowiedzieć?” – spytał zaciekawiony Felicjan.

„Mój wierny pomocniku, wiedz, że pasterze owiec i jagniąt, poruszający się po górskich halach, zawsze mówią tylko prawdę. Zapytaj ich więc, co sobie myślą o mnie. Zapewne do nich już jakieś słuchy dotarły i wiedzą kim jestem.”

Felicjan się uśmiechnął i wnet się zaczął przebierać tak, aby nikt się nie domyślił, że należy do Matuszowej drużyny.

Gdy wszedł do pasterskiej koliby, najpierw się ładnie przywitał i poprosił o coś do jedzenia, udając, że jest głodny. Potem wyjął z sakiewki pieniądza i podał go bacy. Baca nie chciał go przyjąć, bo na Orawie nie mają w zwyczaju płacenia za każdy poczęstunek, ale gdy Felicjan mu na siłę wcisnął pieniądza, to w końcu go przyjął. Po dobrym jedzeniu Felicjan zaczął się zbierać do drogi i będąc już przy drzwiach jakby mimochodem zapytał:

„A wiecie może, kto to jest Matusz Czak?”

„Ojoj, któż by tego nie wiedział! Przecież to najmocniejszy pan w całej okolicy. Mocniejszy niż kiedyś byli królowie,” – mówił baca. Jeden z juhasów, który właśnie mył szkopki na mleko przed szałasem, wtrącił się do rozmowy:

„Tak, wielkim panem jest, ale biednych gnębi tak, jak inni władcy.”

„Do tego jest skąpy i okrutny! I podobno na wskroś pychą nasiąknięty,” – dodał jeszcze pomocnik pasterzy, który właśnie pił zętycę z czerpaka.

„Tak więc, chcielibyście mieć raczej innego pana nad sobą?” – wypytywał się Felicjan.

„To nie!” – odzywał się jeden po drugim. „Dotąd nad nami panowali tylko obcy władcy. Matusz jest nasz i lepszego jeszcze nie mieliśmy. Tylko, gdyby był trochę bardziej ludzki!”

Kiedy Felicjan wrócił do Matusza Czaka, opowiedział mu wszystko, co mówiono na szałasie. Matusz się uśmiechnął, potem wsiadł na konia i ruszył w kierunku koliby. Oczywiście, reszta drużyny pojechała za nim. Gdy baca i juhasi usłyszeli tętent koni, wyszli przed drzwi, by przywitać gości, jak należy. Matusz Czak zatrzymał się przed kolibą, spojrzał surowym wzrokiem na bacę i juhasów i powiedział:

„Wiem, co sobie myślicie o Matuszu Czaku. Jednak powiedzcie mi, czego byście mu życzyli, gdybyście go teraz spotkali!”

Baca bez namysłu mu odpowiedział:

„Tylko tego, aby mu się dobrze powodziło w tej krainie i aby jak najprędzej został naszym panem!”

Matusz Czak to przyjął z uśmiechem, był zadowolony z odpowiedzi. Potem wyciągnął sakiewkę i rzucił ją bacy ze słowami:

„Niech ci te pieniądze przyniosą szczęście, tak, jak ty mi tego życzysz!”

Po chwili dodał:

„Twoi juhasi by však zasłużyli sobie przynajmniej po dwadzieścia różg za to, co o mnie mówili. Jednakże, jak ich mam karać za szczerłość?”

Nie ukarał ich, lecz dał im po jednym dukacie, aby go dobrze wspominali. Prawda, juhasi i baca stali, jak wryci widząc, co się koło nich dzieje. Dopiero, gdy Matusz Czak i jego drużyna byli już daleko od koliby, odezwał się baca:

„No, koledzy, wiecie wy, kto to był?” Najstarszy juhas, wpatrując się w dukat, który mu przed chwilą dał Matusz, głośno wypalił:

„No, nikt inny tylko Matusz Czak Trenczyński. Na złotym dukacie jest z jednej strony jego podobizna a z drugiej strony Trenczyński Zamek.”

Od tego czasu, gdy ktoś przyszedł do koliby pod Choczem, baca i juhasi opowiadali o tym, kto ich pewnego razu odwiedził. Pewnie mało kto by im uwierzył, gdyby mu nie pokazali złotych dukatów z obrazkiem moźnego i jego zamku. Dopiero wtedy im uwierzył i ten największy niedowiarek. Ludzie tak sobie zapamiętali ten szałas, że nawet, gdy go przeniesiono gdzie indziej, to miejsce i skałę, gdzie szałas przedtem stał nazwano Matuszowy szałasek, i tak się nazywa do dziś.

Matusz Czak podobno jeszcze w ten dzień, gdy odwiedził szałas pod Choczem, rzeczywiście miał szczęście! Nie musiał zdobywać Orawskiego Zamku. Mieszkańcy zamku z rodu panującego wtedy na Orawie, jak by przeczuwali, że Matusz Czak bez wątpienia tam przybędzie, więc nie stawiali oporu i witali go jako nowego władcę. Matusz Czak zadowolony wjeżdżał przez otwartą bramę mocnego, nieugiętego zamku.

Po kilku dniach Matusz Czak wybrał się na przejażdżkę drogą wiodącą dalej za zamek, chcąc obejrzeć okolicę, która mu się bardzo spodobała. Nie chciał mu się jechać samemu, więc rozkazał jednemu z tych, którzy mu towarzyszyli najczęściej, aby osiodłał konia i pojechał z nim.

Matusz był tego dnia w dobrym nastroju, gdyż osiągnął to, co zamierzał i cieszył się, że wkrótce wróci na Trenczyński zamek, gdzie najchętniej przebywał. I tak po drodze nie mówili o niczym innym, jak o jego zamku, który chciał tak obwarować, aby być w nim bezpiecznym i aby nikt jego zamku nie zdołał zdobyć. Gdy tak rozmawiali, ani nie zauważyli, że dotarli aż za wieś Dębowa na zakręt pod szczytem Żiar. Miejsce pod tym wierzchołkiem wydawało się Matuszowi niezwykle urocze; zwolnił, aby móc się mu lepiej przyjrzeć.

„Oj, jakież to piękny zakątek!” – mówił patrząc w górę na Żiar, gdzie stał drewniany kościółek. I jego towarzysz zapatrzył się w tamtą stronę, więc nie spostrzegł, że przed nimi ciężkim krokiem idzie żebrak z dużym

tobółkiem na plecach. Gdy konie dogoniły żebraka idącego środkiem drogi, zatrzymały się nagle, jakby się tego starca przestraszyły. Wtedy towarzysz Matusza krzyknął:

„Zejdź z drogi, człowieku! Czy chcesz, aby cię konie staranowały albo zepchnęły do rowu?”

Jednakże Matusz go zganił: „Nie, tak nie postępuj ze starym człowiekiem, nie zauważyłeś, że nie dosłyszysz?”

Wtedy żebrak się obejrzał i zszedł na bok. Matusz zatrzymał się przy nim, schylił się jak najbliżej do jego ucha, chcąc, aby go starzec dobrze słyszał. Zagadnął go wesoło:

„Widzę, że jesteś biedny, chciałbym cię wynagrodzić, jeśli zgadniesz, czego mi życzyć, czego najbardziej pragnie teraz moja dusza.” Żebrak podniósł głowę, spojrzął Matuszowi w oczy i tak, jakby takiego pytania się spodziewał, odpowiedział:

„Syna ci potrzeba, mocny panie, syna!”

„Ale skąd ty wiesz, że nie mam potomka?” – spytał go zdziwiony Matusz.

„Wszyscy przecież wiedzą, że masz w domu piękność – córkę Katarzynę. A przydałby ci się także syn, więc syna ci w tej chwili życzę.”

„Ej, dobrze zgadłeś, starcze! Naprawdę nic innego teraz nie pragnę. Bodaj by się spełniło to, czego mi życzysz!” I wyciągnął sakiewkę, obdarował żebraka tak, jak w tych czasach królowie wynagradzali za wierną i ważną służbę.

Matusz Czak ani teraz nie na darmo obdarował człowieka, który mu życzył wszystkiego dobrego. Gdy po kilku dniach wyjechał z Orawskiego Zamku z powrotem do Tenczyna, we wszystkim mu się dobrze powodziło, z dnia na dzień mu dostarczano tylko dobre wiadomości. Ale najbardziej się ucieszył, gdy jeszcze w tym samym roku mu żona urodziła syna Jana. Matusz Czak tak się cieszył z syna, że urządził na Tenczyńskim Zamku gościnę, jakiej nigdy dotąd na zamku nie było.

Jánošík a rubári

Keď raz Jánošík spoza Rozsutca uháňal do zázrivských kopaníc, zastavil sa v Kozinskej. Nemal tam len známych, ale aj blízku rodinu. Nuž ju nechcel bez slova obísť.

„A, ty, kdeže, kde?” spytovali sa domáci.

„Ale, na Orave mám hodne roboty...“ povedal a zacielil do oravskej doliny.

No ešte predtým sa zastavil na párnickom salaši. Ani ten nerád obchádzal, mávali v ňom hodne žinčice. Aj dobrý syr sa odváral na párnických lúkach. Dozaista preto, že tam rástla lepšia tráva ako po holiach.

Jánošík ešte ani nedošiel k salašu, a tu v kolibe vrava ani v úli. Už vedel, že ta dakto došiel. No nebál sa vkročiť dnu, lebo ani páni, ani hajdúsi by sa takto v salašnickej kolibe nedohadovali.

Párnického baču i valachov už dávnejšie poznal, nemusel sa ich báť, preto smelo kráčať k starej začmudenej streche. Neraz si už pod ňou posedel a vyzvedal sa, čo vravia o ňom ľudia a čo treba robiť. Poznal ho aj pes, preto ani nezabrechal, keď sa blížil k salašu. Iba sa mu šepkom prihovoral:

„No len ticho, Lapaj!” Lapaj pokrútil chvostom a zakňučal ako vždy, keď sa blížil známy človek. Potom Jánošík zabúchal valaškou na dvere a zhrmel:

„Daj bože, chlapi, dobrý deň!” a hneď aj zažičil: „A nech vás všetko zlé obchádza!”

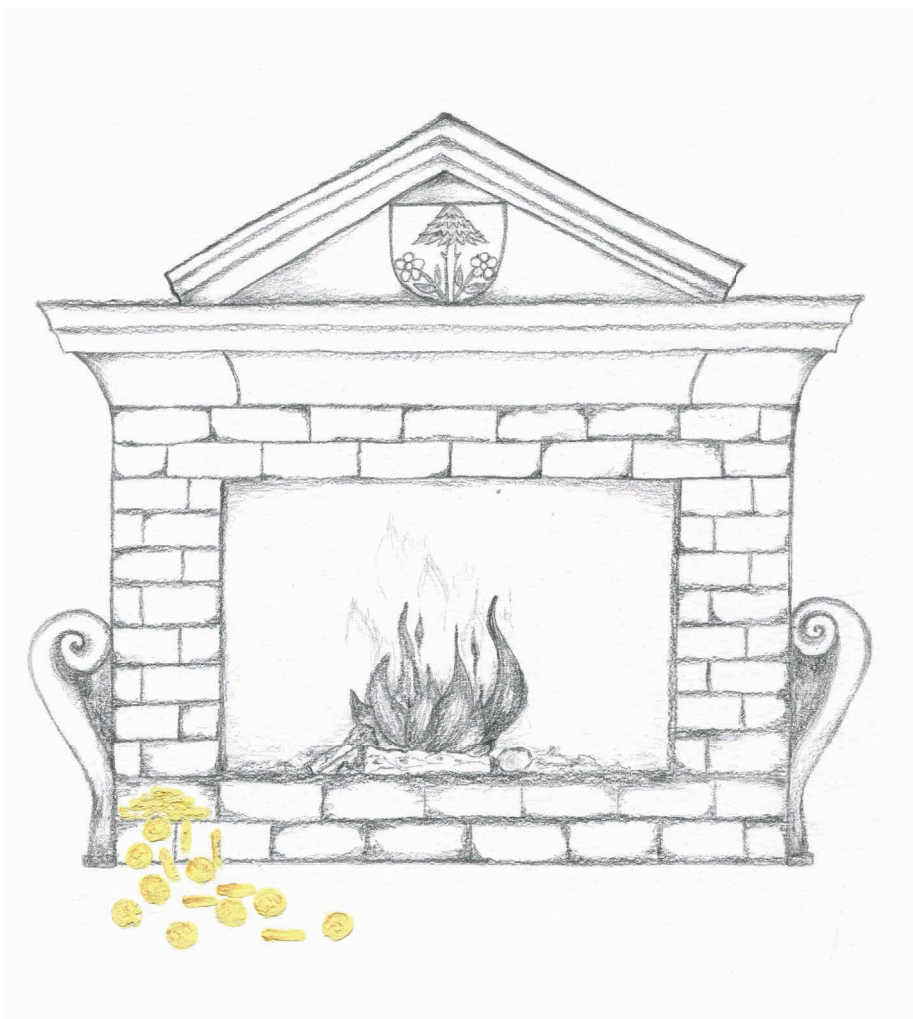
„Tíha, Jánošík!” zvýskol bača. „Kde sa tu berieš? Ale vitaj, radi sme, že si tu... Poradiš nám, nevieme, čo robiť.”

„Neviete si rady? Azda sa vám robí krivda?” skúšal ich Jánošík.

„A ešte aká!” skríkol jeden z chlapov, čo prišli na salaš a žalovali sa pred bačom.

Jánošík ich nepoznal, ale podľa výzoru ľahko usúdil, že sú to rubári. Boli tam traja takí. Ruky i šaty oblepené smolou a všetko, čo mali na sebe, presiaknuté živicom.

„No veď len povedzte, čo vám nejde do hlavy,” posmeľoval ich Jánošík.

A jeden z nich hneď aj začal:

„Och, tí páni, zo siedmej kože by človeka odreli! A keby sme len my trpeli, ale ešte aj naše ženy a deti. Tie musia biedu trieť, keď niet čo do úst vložiť.“

„Tak je!“ prisvedčil druhý rubár. „Človek robí, morduje sa, ale plácu nevidíš.“

„Aha, už viem,“ prikyvoval Jánošík. „Robili ste, ako ste mali, len odmeny nikde...“

A veru Jánošík uhádol. Rubári robili, zotínali stromy, no pláce sa nedočkali. Istebnianský gróf zjednal sa s nimi, že mu zotnú horu v Lysici. Ale keď robotu skončili, nechcel im dať plácu, vraj im stačí to, čo dostali ako preddavok.

„Chceme ísť domov... Lenže ako pôjdeš s prázdnyimi rukami,“ žaloval sa jeden za druhým.

„Ech, to nie je pod poriadkom! Nie veru!“ hneval sa Jánošík. „Nepatrí sa ľuďom ukracovať mzdu, každý by mal dostať, koľko si zaslúži.“

„Veru tak by malo byť,“ prikyvovali hlavou všetci v kolibe.

A vtedy už bolo na Jánošíkovi vidieť, že sa rozhodol, kde v ten deň zacieli. Pozrel sa strmo do diaľky a rubári aj bača počuli rozhodné slová: „Pred chvíľou som ani dobre nevedel, kde sa vyberiem, ale teraz už viem. Pôjdeme do istebnianskeho kaštieľa. Podťe, chlapi, len bača nech tu zostane. Treba vybrať plácu, čo vám patrí.“ A už aj stískal v ruke valašku a poberal sa von z koliby.

„O hlade nie!“ zadržal ho bača. „Treba si najprv zajesť, vypiť žinčice. Aby vás neopustila dobrá vôľa.“ A vyniesol potom z komory veľkú hrudu syra a do črpákov ponalieval najlepší nápoj, aký mal v kolibe.

Keď si zajedli a poutierali si ústa, Jánošík zavelil:

„Pod'me! Ved' viete, kde je istebnianský kaštieľ. I cestu, i pána grófa dobre poznáte!“

„Nuž veru!“ prisvedčali chlapi.

Zo salaša sa, pravdaže, poberali najkratšou cestou. A tak ani dlho netrvalo a už ho zazreli v diaľke. V záhrade vyčnieval, bolo ho ľahko vidieť medzi drobnými domčekmi. Po ceste nikoho nestretli, iba pri potoku, ktorý vyvieraľ d'aleko za dedinou, sa staršia žena mordovala s motykou. Istotne bola Istebnianka.

„Pomáhaj pánboh, tetka!“ zvolal jeden.

„Ej, veru pomáhaj! A kdeže vy, kde?“

„Ale ku grófovi po peniaze,“ ozval sa Jánošík. „Iste ich má viac ako my.“

„Akože by nie, kdeže ti bude taký gróf bez peňazí. Nielen do stola, ale aj do pece ich môže sypať,“ povedala tetka iba tak zo smiechu a kopala d'alej. Aj Jánošík sa zasmial, možno mu prišli na um dukáty, ktoré poschovával kade-tade po poli, aj tie, čo si hovejú v jaskyniach a pod košatými stromami, na dne studničiek a v múroch i v skalách.

Keď už boli blízko kaštieľa, Jánošík im ukázal miesto, kde budú stáť, aj čo budú robiť, ak by bolo treba. A dodal:

„Ale vy nič, iba keby som zapísal... Vtedy naskutku všetci ku mne!“

Nevedno kadiaľ Jánošík vošiel do kaštieľa, iba keď zrazu stál pred grófom v jeho izbe. A len čo sa slušne pozdravil, hneď za horúca spustil:

„Chlapi vám rúbali v šlôge, ale plácu nedostali. Prišiel som po ňu.“

Gróf sa zľakol. Ani sa mu len neprisnilo, s kým sa bude v ten deň rozprávať. Poznal ho na prvý pohľad, nemusel sa vypytovať, kto je a odkiaľ prišiel. Najprv sa však začal vyhovárať trasľavým hlasom:

„Chlapov som vyplatil hneď na začiatku... Každý dostal...“

„Hej, dostal, ale iba preddavok. Nuž teraz som tu rád by som im ostatok doniesol,“ skočil mu Jánošík do reči.

Gróf sa zháčil. Chcel sa Jánošíka čo najskôr zbaviť. „Keby sa tak aspoň hajdúsi dovtípili... Mali by mi prísť na pomoc,“ pomyslel si, ale

Jánošík mu nedovolil dlho premýšľať. Pred jeho očami zamkol dvere a rukou naznačil, že by nemal hovoriť veľmi nahlas. Nie to ešte dakoho volať. Celkom pokojne mu povedal:

„My dvaja sa porátame sami!“ Keď sa gróf nehýbal, Jánošík stisol valašku, zaťal ju do podlahy a skríčal: „Tak dáš chlapom plácu, a či nie?!“

Gróf sa teraz už preľakol. Keď pozrel na Jánošíkovu rozhodnú tvár, pristúpil k stolu, vybral z neho zopár medenákov a neochotne ich vysypal na stôl.

„Keď nasilu chceš, tu ich máš. Rozdeľ ich medzi rubárov a povedz im, nech mi dajú pokoj!“

„To je málo,“ prerušil ho Jánošík. „Zaslúžia si oveľa viac.“ Keď sa gróf znova nehýbal, zaťal ešte raz do podlahy a prísne sa spýtal: „Nuž vyplatíš, a či nie?! Ak nie, vezmem si sám.“

„Pozri sa, že nemám,“ vytiahol gróf zásuvku zo stola a ukázal ju Jánošíkovi.

„Ale ukrývaš inde... Priznaj sa, kde si ich odložil!“

Keď videl, že gróf nemá chuť zaplatiť, koľko chlapom patrí, očami premeral najprv stôl a potom skrine. Gróf ho však predbehol. Pred jeho očami pootváral, čo mohol, a potom ho priam posmešným hlasom vyzval:

„No len sa pozri aj ty, či v nich dačo nájdeš!“

„Ale máš inde... Naisto ich ukrývaš...“

Gróf sa zdráhal, ani na um mu nezišlo prezradiť, kde má pokladnicu. Jánošík však tušil, že musí byť kdesi nablízku. Tu mu prišla na um kopáčka, ktorá spomenula pec. Pozrel sa do kúta a vtedy jeho bystré oči zbadali uvoľnenú tehličku. Bez ťažkostí ju vybral a keď nazrel dovnútra, zazrel v peci okrúhle peniaze.

„Tak predsa sa naši... Hľa, tu sú! Dost' ich bude pre rubárov,“ oznámil grófovi spokojným hlasom.

Gróf zbledol, zaťal päste a nie a nie prísť k slovu. Bezmocne sa prizeral, ako Jánošík vyberá peniaze, ktoré tak starostlivo uschoval, akoby tušil, že si po ne príde. A keď už aj ostatný groš zahrkotal v jeho kapse, grófovi pripomenul:

„Rubári budú spokojní. Ale bolo by ti beda, keby si im nabudúce znova ukrivdil. Nasucho neobídeš!“

A nato už aj vyskočil s kapsou plnou peňazí von oblokom. Potom prebehol cez záhradu a mocne zahvízdal. Chlapi schovaní za ohradou boli naskutku pri ňom. Istotne by ho boli bránili, keby bolo treba. Jánošík im zamával, že sa ničoho netreba báť, a už zďaleka im ukazoval korisť.

„Tu sú peniaze! Každý rubár dostane riadnu plácu za robotu, nikto nesmie škodovať.“

I hybaj hneď tam za kaštieľom deliť chlapom. Každému rovno na dlaň vyráťal toľko, ako ešte jakživ dovtedy v šlôge nezarobil. Aj ostatným spoločníkom, ktorí vedno rúbali stromy, poslal z tej koristi, koľko si

za robotu zaslúžili. Nezabudol ani na baču, ktorý im tak ochotne nalieval žinčice a doniesol hruď najchutnejšieho syra.

Nuž nečudo, že každý z nich iba po dobrom spomínal na Jánošíka a že na neho nezabudli do smrti.

Janosik i drwale

Pewnego razu, gdy Janosik podążał spoza wierzchołka Rozsutec do przysiółków wsi Zázriva, zatrzymał się w Kozińskiej. Miał tam nie tylko znajomych, ale i bliską rodzinę. Nie chciał ich w swojej wędrówce pominąć.

„A, ty, dokądże, dokąd?” – pytali go tutejsi mieszkańcy.

„Ale..., mam sporo do załatwienia na Orawie,” – powiedział i skierował się do orawskiej doliny.

Lecz przed tym jeszcze przystanął przy parnickim szałasie. Tego szałaszu też nie lubił omijać na swoich wędrówkach, mieli tam zazwyczaj dużo dobrej żętycy. I smaczny ser robili na parnickich łąkach. Pewnie dlatego, że tam rosła lepsza trawa niż na halach.

Janosik nie zdążył się nawet zbliżyć do szałasu a tam już wrzało jak w ulu. Domyślił się, że już tam przyszedł ktoś inny. Jednak nie bał się wejść do środka, bo ani nikt ze szlachty ani strażnicy by się nie zachowywali tak głośno w pasterskim szałasie.

Parnickiego bacę i juhasów znał już wcześniej, nie musiał się ich obawiać, więc zbliżał się śmiało do zadymionej chaty. Nie raz siedział po jej dachem i zbierał informacje, co mówią o nim ludzie, co należałoby zrobić... Nawet pies go znał, dlatego nie zaszczekał, gdy go spostrzegł. Janosik psu cicho szepnął:

„No, tylko cicho, Lapaj!” Pies pomełdał ogonem i radośnie zaskomlał, jak zawsze, gdy zbliżał się znajomy człowiek. Potem Janosik zapukał do drzwi ciupagą i zawołał:

„Szczęść Boże, chłopcy, dzień dobry!” – i zaraz im życzył: „I niech was zło omija!”

„Juha, Janosik!” – skrzyknął radośnie baca. „Skąd się tu wzięłeś? Ale witamy cię, cieszymy się, że jesteś... Poradzisz nam, bo nie wiemy, co robić.”

„Wy nie potraficie sobie poradzić? Czy ktoś wam wyrządza krzywdę?” – przekomarzał się z nimi Janosik.

„No i jeszcze jaką!” – krzyknął jeden z mężczyzn, którzy przyszli na szałas, by się bacy poskarżyć.

Janosik ich nie znał, ale uznając po ich wyglądzie, domyślił się, że są drwalami. Trzej tam byli tacy. Ręce i ubrania oblepione smołą i wszystkim, co mieli na sobie, przesiąknięte żywicą.

„No dobra, więc mi powiedzcie, co was tak niepokoi,” – zachęcał ich Janosik.

A jeden z nich zaczął bez wahania:

„Och, możni to by człowieka z siódmej skóry obdarli! I gdybyśmy tylko my cierpieli, ale także nasze żony i dzieci. Muszą klepać biedę, nie mamy, co do ust włożyć.”

„Tak jest!” – przyświadczył drugi. „Człowiek pracuje, morduje się, ale wypłaty nie zobaczy.”

„Aha, już wiem,” – kiwał głową Janosik. „Pracowaliście, jak należy, lecz wynagrodzenia nie ma...”

Janosik dobrze się domyślił. Drwale pracowali, ścinali drzewa, ale nie doczekali się wypłaty. Hrabia z Istebnej umówił się z nimi, że mu zetną las w Lisicy. Jednak, gdy las wycięli, hrabia nie chciał zapłacić, bo stwierdził, że im wystarczy to, co im dał jako zaliczkę.

„Chcemy iść do domu... Tylko, jak tu pójść z pustymi rękoma,” – żalił się jeden za drugim.

„Ech, to nie jest w porządku! Wcale nie!” – gniewał się Janosik. „Nie przystoi pomniejszać ludziom płacę. Każdy powinien dostać wszystko, na co zasłużył.”

„Prawda, tak to powinno być,” – wszyscy w kolibie przytaknęli.

Wszyscy potrafili się domyśleć, co Janosik zamierza, dokąd dziś pójdzie. Wpatrzył się stromo w dal i powiedział: „Przed chwilą nawet nie wiedziałem, dokąd się wybiorę; teraz już wiem. Pójdę do istebniańskiego dworu hrabiego. Chodźcie, chłopcy ze mną, niech tylko baca tu zostanie. Należy odebrać zapłatę, która się wam należy.” I już ścisnął ciupagę w rękę i podążył do drzwi.

„Ale nie o głódzie!” – zatrzymał go baca. „Najpierw trzeba się najieść, napić żętycy. Tylko tak nie straciecie dobrego nastroju.” Przyniósł im z komory wielką grudę sera, nalał do czerpaków najlepszego napoju, jaki miał w kolibie.

Gdy się najedli i otarli usta, Janosik przykazał:

„Chodźmy! Wy wiecie, gdzie jest istebniański dwór. I drogę i pana hrabiego znacie!”

„Tak jest!” – potwierdzili.

Wybrali się najkrótszą drogą z szałasu. Po chwili zobaczyli w oddali budowlę dworu. Budynek odróżniał się od drobnych domków w okolicy. Po drodze nie spotkali nikogo, oprócz jednej starszej kobiety nad potokiem, który wypływał za wsią. Kopłała w polu motyką. Zapewne była z Istebnej.

„Boże pomagaj, stryjenka!” – zawołał jeden z drwali.

„Ej, tak, pomagaj! A wy, dokąd?”

„No... my idziemy do pana hrabiego po pieniądze,” – odezwał się Janosik. „Na pewno ma ich więcej od nas.”

„Jakże by inaczej, taki hrabia nie będzie przecież bez pieniędzy. Ten może pieniądze sypać nie tylko do szuflady, ale i do pieca,” – powiedziała żartem kobieta i kopała dalej. Nawet Janosik się roześmiał, pewnie mu przyszło na myśl, gdzie on sam ma schowane dukaty, gdzieś w polu, w jaskiniach, pod rozłożystymi drzewami, na dnie studni, w murach i skałach.

Gdy byli już blisko dworu, Janosik wskazał drwalom miejsce, gdzie mają czekać i co mają robić w razie potrzeby. I dodał:

„Nic nie róbcie, chyba, że zagwizdę... Wtedy szybko wszyscy do mnie!”

Nie wiadomo, którędy Janosik wszedł do budynku; nagle zjawił się przed hrabią w jego komnacie. Przywitał się uprzejmie i od razu przystąpił do rzeczy:

„Drwale, zgodnie z umową, ścinali drzewa w twoim lesie, ale nie dostali wypłaty. Przyszedłem po nią.”

Hrabia się przestraszył. Nie spodziewał się, że mógłby kiedykolwiek rozmawiać z tym człowiekiem. Poznał go na pierwszy rzut oka, nie musiał się go pytać kim jest i skąd przyszedł. Najpierw zaczął się wymawiać drżącym głosem:

„Zapłaciłem im zaraz na początku... Każdy otrzymał...”

„Tak, dostał, ale tylko zaliczkę. A więc teraz byłbym zadowolony, gdybym mógł im zanieść resztę,” – przerwał mu Janosik.

Hrabia stropił się bardzo. Chciał jak najszybciej się pozbyć Janosika. „Gdyby, choć strażnicy się domyślili... Powinni mi przyjść na pomoc,” – pomyślał sobie hrabia. Janosik mu nie zezwolił na długie rozmyślanie, zamknął drzwi i gestem ręki mu dał znać, aby nie mówił zbyt głośno. I niech mu nie przyjdzie na myśl zawołać strażę. Potem całkiem spokojnie mu powiedział:

„Policzymy się sami, my dwaj!” Gdy hrabia się nie ruszył i próbował zwlekać, Janosik ścisnął ciupagę, rąbnął nią w podłogę i krzyknął: „No, więc dasz drwalom zapłatę, czy nie?!”

Teraz hrabia się naprawdę wystraszył. Podeszedł do stołu, wyjął z niego kilka miedziaków i niechętnie je wysypał na stół.

„Koniecznie je chcesz? Tu masz. Podziel je między drwali i powiedz, aby mnie zostawili w spokoju!”

„To jest za mało,” – przerwał mu Janosik. „Zasłużyli na wiele więcej.” Gdy hrabia znów stał nie mając zamiaru się ruszyć, Janosik jeszcze raz uderzył ciupagą w podłogę i z groźną miną zapytał: „Więc jak, zapłacisz, czy nie?! Jeśli nie, sam sobie wezmę.”

„Zobacz sam, więcej nie mam,” – hrabia wyciągnął szufladę ze stołu i pokazał Janosikowi.

„Ale masz gdzie indziej... Przyznaj się, gdzie je skryłeś!”

Widząc, że hrabia się nie kwapi do zapłaty kwoty należnej drwalom, Janosik najpierw przemierzył wzrokiem stół a potem szafę. Hrabia go jednak uprzedził i sam pootwierał wszystko, co mógł, po czym go wezwał szyderczo:

„No, tylko popatrz sam, czy w nich coś znajdziesz!”

„Ale gdzie masz... Zapewne dobrze schowane...”

Hrabia zwlekał, nie myślał zdradzić, gdzie ma swój skarbiec. Janosik czuł, że musi tu być, gdzieś blisko. Wtem przypomniał sobie, co mówiła kobieta pracująca na polu, jak wspomniała o piecu. Spojrzał w kąt na piec, wzrok miał bystry, zauważył niezbyt dobrze przylegający kafel. Bez trudu go wyjął i zajrzał do środka, tam były, okrągłe monety!

„A jednak się znalazły... Oto, tutaj! Wystarczy dla wszystkich drwali,” – oznajmił hrabiemu spokojnym głosem.

Hrabia zbladł, zacisnął pięści nie mogąc powiedzieć ani słowa. Przyglądał się bezsilnie, jak Janosik wyjmuje pieniądze, które on tak starannie schował, zupełnie, jakby przeczuwał, że je może stracić. Gdy już ostatni grosz zabrzęczał w sakiewce, Janosik przypomniał hrabiemu:

„Drwale będą zadowoleni. Ale biada ci, jeśli ich znowu pokrzywdzisz! To ci nie ujdzie na sucho!”

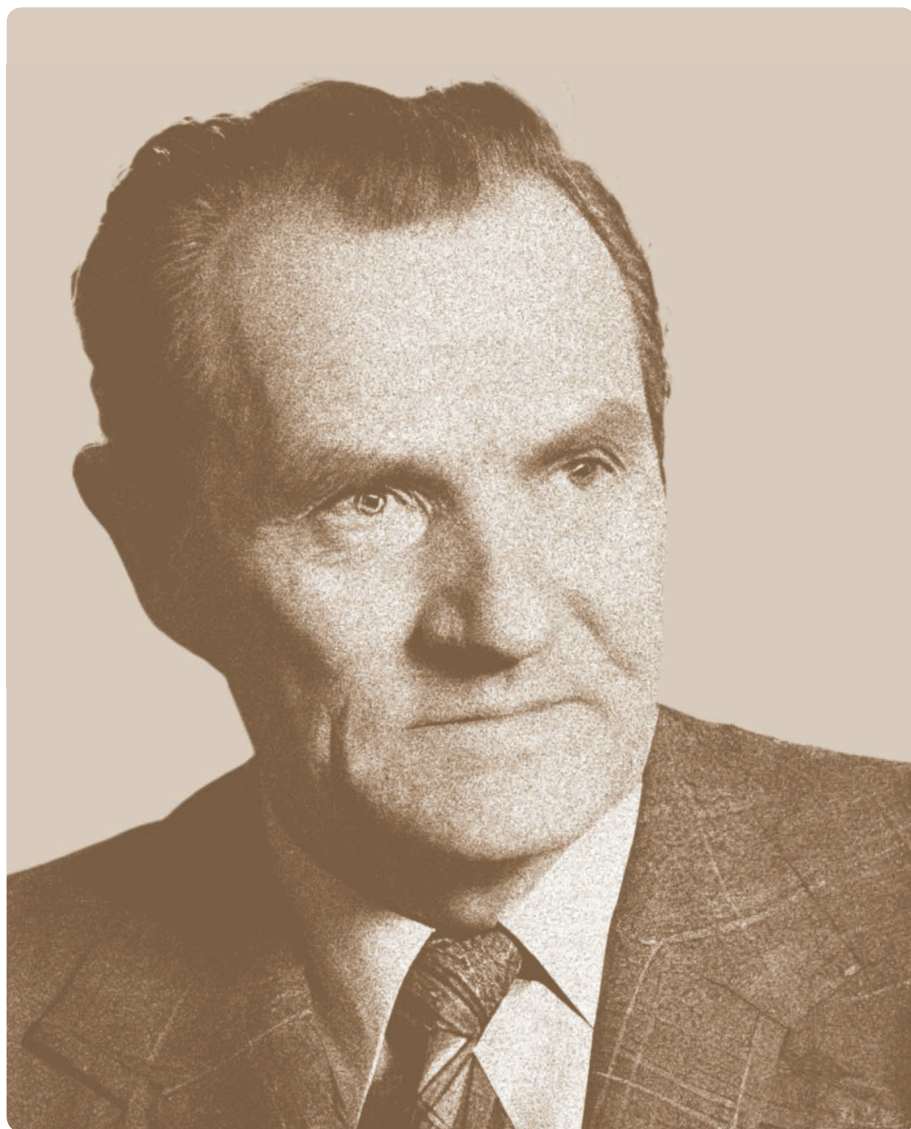
Po czym z kabzą pełną pieniędzy wyskoczył przez okno. Przebiegł przez ogród i głośno zagwizdał. Schowani za ogrodzeniem drwale natychmiast do niego przybiegli. Rzecz jasna, że by go od razu bronili, gdyby zaszła taka potrzeba. Janosik dał im pomachać na znak, że nie trzeba się bać, wszystko załatwione, już z daleka im pokazywał swój łup.

„Tu są pieniądze! Każdy drwal dostanie uczciwą płacę za wykonaną robotę, nikt nie ucierpi szkody.”

I dawaj, zaczął rozdawać chłopom zarobek prosto tam za dworem hrabiowskim. Każdemu z nich odliczył na rękę tyle, ile nikt z nich jeszcze nigdy na wyrębie nie zarobił. Także pozostałym robotnikom, co razem z tymi trzema drzewa ścinali, posłał tyle, ile im się należało. Pamiętał też o bacy, który im tak ochoczo żętycy nalewał i najlepszym serem częstował.

„Cóż, nic dziwnego, że każdy z nich dobrze wspominał Janosika i nie zapomnieli o nim do końca życia.”

Anton HABOVŠTIAK

22. 9. 1924 Krivá – 14. 4. 2004 Bratislava
jazykovedec, spisovateľ, etnograf, publicista

Anton Habovštiak bol všestrannou osobnosťou 20. storočia. Ako vedec, spisovateľ, kultúrny a spoločenský dejateľ zanechal hlbokú stopu v slovenskej jazykovede, literatúre, etnografii i folkloristike.

Narodil sa 22. septembra 1924 v obci Krivá v chudobnej maloroľníckej rodine. Vyrastal v medzivojnovom období, ktoré ovplyvnilo vystaňovalstvo, jeho otec desať rokov pracoval v Amerike. Detstvo prežil s matkou a starými rodičmi v prostredí poznačenom tvrdou prácou, vierou a silnými rodinnými väzbami. Základnú školu navštevoval v Krivej, gymnázium absolvoval v Trstenej a Dolnom Kubíne. Bol členom samovzdelávacieho spolku, v ktorom sa zaujímal o jazyk, literatúru a kultúru, čo ho priviedlo k štúdiu slovenčiny a francúzštiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Po ukončení štúdií pracoval od roku 1950 v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Ako jazykovedca ho zaujímal najmä rodný oravský kraj. Je autorom nárečovej monografie *Oravské nárečia* (1965), jazykovednej eseje *Hviezdoslav a slovenčina* (1969), monografie *Oravské chotárne názvy* (1970) a dialektologickej monografie *Oravci o svojej minulosti* (1983). Autorsky sa podieľal na príprave monumentálneho štvorzväzkového jazykovedného diela *Atlas slovenského jazyka* (1968–84), spolupracoval na medzinárodnom projekte *Atlas slovanských jazykov*. Vo viacerých štúdiách analyzoval jazyk, reč, slovník a umelecký štýl v dielach slovenských spisovateľov (M. Kukučín, T. H. Florin, F. Hečko, J. Bodenek a iní). S kapitolami o nárečiach pomáhal pri tvorbe monografií oravských obcí Zázrivá, Oravská Lesná, Námestovo, Krušetnica, Oravská Polhora, Hruštín, Novoť, Oravská Jasenica, Vavrečka, Nižná.

Anton Habovštiak sa intenzívne zaoberal aj ľudovou slovesnosťou. Počas terénnych výskumov slovenských nárečí si začal systematicky všímať a zaznamenávať prejavy autentického ľudového rozprávania – rozprávky, príhody, povedačky a zvyky, ktoré presahovali rámec lingvistického výskumu. Tieto podnety si najprv zapisoval, neskôr aj nahrával, čím si vytvoril bohatý archív námetov, ktoré literárne spracoval v knihách

rozprávok a povestí: *Tri víly na salaši* (1966), *Odvážny Benko a zakliaty zámok* (1985), *Trojaké husličky* (1991), *Kniha rozprávok* (1997), *Vianočné rozprávky* (1998) a z povestí *Zlaté dukáty v Choči* (1970), *Oravské povesti* (1978), *Povesti o Oravskom zámku* (1994), *Povesti oravskej doliny* (2000) a *Povesti spod Rozsutca* (2006). V historických románoch *Plátennícka pieseň* (1985) a *Plátennícka pieseň a jej finále* (1999) spracoval tematiku života a náročnej práce oravských plátenníkov. Rodné oravské prostredie zachytil v knihe esejí *Oravské chodníčky* (1985).

Vydal zbierky noviel *Volanie domova* (1992) a *Mať moja, mať moja* (1999), náboženské témy prinášajú knihy *Dni sviatočné i všedné* (1995), *Sedem posledných slov Spasiteľa na kríži* (1995), *Cesty kríža* (1992), *Aj také sú Božie cesty* (1995), *Srdcia, čo našli lásku* (1999). Životný osud svojej rodáčky z Krivej – rehoľnej sestry Zdenky Schelingovej, perzekvovanej totalitným režimom za náboženské presvedčenie, vykreslil v knihách *Za mrakmi je moje milované Slnko* (1996, 2003), *Sestra Zdenka* (2003), *Meditácie a modlitby sestry Zdenky* (2002). Pričinil sa o jej blahorečenie pápežom Jánom Pavlom II. počas jeho návštevy Slovenska v roku 2003.

Za svoju činnosť a dielo získal mnoho cien a uznaní – plakety Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách (1974, 1979, 1984, 1996), Cenu Literárneho fondu (2004), ocenenie Fra Angelika za prínos kresťanských hodnôt do umenia (2004), štátne vyznamenanie Pribinov kríž I. triedy (2005).

Anton Habovštiak zomrel 14. 4. 2004 v Bratislave. Dňa 9. 12. 2004 bola Oravská knižnica v Dolnom Kubíne slávnostne pomenovaná jeho menom.

O autorze

Anton HABOVŠTIAK

22. 9. 1924 Krivá – 14. 4. 2004 Bratislava
jazykovedca, pisarz, etnograf, publicysta

Anton Habovštiak był wszechstronną postacią XX wieku. Jako uczony, pisarz, działacz kulturalny i społeczny pozostawił głęboki ślad w językoznawstwie słowackim, literaturze, etnografii i folklorystyce.

Urodził się 22 września 1924 r. we wsi Krivá w ubogiej, małorolniczej rodzinie. Dorastał w okresie międzywojennym, który wpłynął na emigrację: jego ojciec przez dziesięć lat pracował w Ameryce. Dzieciństwo spędził z matką i dziadkami w środowisku naznaczonym ciężką pracą, wiarą i silnymi więzami rodzinnymi. Szkołę podstawową ukończył w Krivej, liceum – najpierw w Trstena (Trstenej), potem w Dolnym Kubinie. Był członkiem stowarzyszenia samokształceniowego, interesował się językiem, literaturą i kulturą, co skłoniło go do podjęcia studiów ze słowaczyny i języka francuskiego na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie.

Po ukończeniu studiów od roku 1950 pracował w Instytucie Językoznawstwa Ľudovíta Štúra Słowackiej Akademii Nauk w Bratysławie. Jako językowiec interesował się przede wszystkim swoim rodzinnym regionem Orawy. Jest autorem monografii dialektologicznej *Oravské nárečia* (1965), eseju językoznawczego *Hviezdoslav a slovenčina* (1969), monografii *Oravské chotárne názvy* (1970) oraz dialektologicznej monografii *Oravci o svojej minulosti* (1983). Współuczestniczył w przygotowaniu monumentalnego czterotomowego dzieła językoznawczego *Atlas slovenského jazyka* (1968–84), współpracował przy międzynarodowym projekcie *Atlas slovanských jazykov*. W wielu studiach analizował język, mowę, słownictwo i styl artystyczny w dziełach słowackich pisarzy (M. Kukučín, T. H. Florin, F. Hečko, J. Bodenek i inni). Z rozdziałami o dialektach przyczynił się także do powstania monografii orawskich miejscowości: Zázrivá, Oravská Lesná, Námestovo, Krušetnica, Oravská Polhora, Hruštín, Novot', Oravská Jasenica, Vavrečka, Nižná.

Anton Habovštiak intensywnie zajmował się również ludową tradycją słowacką. Podczas badań terenowych nad dialektami słowackimi zaczął systematycznie dostrzegać i zapisywać przejawy autentycznej ludowej narracji – bajki, opowieści, przysłowia i zwyczaje, które

wykraczały poza ramy badań lingwistycznych. W pierwszej kolejności zapisywał je, potem też nagrywał, tworząc bogate archiwum motywów, które potem literacko opracował w bajkach i podań: *Tri víly na salaši* (1966), *Odvážny Benko a zakliaty zámok* (1985), *Trojaké husličky* (1991), *Kniha rozprávok* (1997), *Vianočné rozprávky* (1998) oraz z podań: *Zlaté dukáty v Choči* (1970), *Oravské povesti* (1978), *Povesti o Oravskom zámku* (1994), *Povesti oravskej doliny* (2000) i *Povesti spod Rozsutca* (2006). W powieściach historycznych *Plátennícka pieseň* (1985) i *Plátennícka pieseň a jej finále* (1999) poruszył temat życia i wymagającej pracy orawskich tkaczy. Rodzinny krajobraz Orawy uwiecznił w zbiorze esejów *Oravské chodníčky* (1985).

Wydał zbiory nowel *Volanie domova* (1992) i *Mať moja, mať moja* (1999), a także książki o tematyce religijnej: *Dni sviatočné i všedné* (1995), *Sedem posledných slov Spasiteľa na kríži* (1995), *Cesty kríža* (1992), *Aj také sú Božie cesty* (1995), *Srdcia, čo našli lásku* (1999). Losy swojej rodaczki z Krivej – zakonnicy Zdenky Schelingovej, prześladowanej przez reżim totalitarny za przekonania, przedstawił w książkach *Za mrakmi je moje milované Slnko* (1996, 2003), *Sestra Zdenka* (2003), *Meditácie a modlitby sestry Zdenky* (2002). Przyczynił się do jej beatyfikacji przez papieża Jana Pawła II podczas jego wizyty na Słowacji w roku 2003.

Za swoją działalność i twórczość otrzymał wiele nagród i wyróżnień – plakiety Ľudovíta Štúra za zasługi w naukach społecznych (1974, 1979, 1984, 1996), nagrodę Funduszu Literackiego („Cena Literárneho fondu”, 2004), wyróżnienie Fra Angelika za wkład wartości chrześcijańskich do sztuki (2004), państwowe odznaczenie Krzyż Pribina I klasy (2005).

Anton Habovštiak zmarł 14 kwietnia 2004 r. w Bratysławie. Dnia 9 grudnia 2004 r. Biblioteka Oravska (Oravská knižnica) w Dolnym Kubinie została uroczystie nazwana jego imieniem.

Správca Fondu malých projektov

Autor:

Anton Habovštiak

Ilustrácie / Ilustracje:

Eva Dudášová

Preklad / Tłumaczenie:

Irena Zacharová

Zodpovedný redaktor / Redaktor odpowiedzialny:

Mgr. art. Roman Večerek

Redaktor:

Mgr. Martina Fecskeová

Vydavateľ / Wydawca:

Oravská knižnica A. Habovštiaka v Dolnom Kubíne

S. Nováka 1763/2, 026 80 Dolný Kubín

www.oravskakniznica.sk

Rok vydania / Rok wydania: 2025

1. vydanie / Wydanie I

Náklad: 300 kusov / Nakład: 300 egzemplarzy

Grafické spravovanie, tlač / Opracowanie graficzne, druk:

Ing. Mgr. Martin Vojtek AAC Grafik

ISBN 978-80-89099-53-5

Nepredajné / Egzemplarz bezpłatny

ISBN 978-80-89099-53-5